

VÁRAD

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
TUDOMÁNY

2024
1

VÁRAD

2024/1.

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI,
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

Nagyvárad, 2024. január • XXIII. évfolyam 1. (226.) szám

Kiadja

a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár

Intézményfenntartó:

Bihar Megye Tanácsa

Szerkesztőség és kiadó:

Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó

Telefon: 0259/431-257; 0771/269-647

Postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C

E-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com

Internet: www.varad.ro; www.bibliobihor.ro

Szerkesztőség:

Dénes László (felelős szerkesztő)

Fried Noémi Lujza

Tóth Hajnal

Tördelőszerkesztő:

Darabont Éva

Készült

a nagyváradai Book Expert nyomdában

ISSN 1583-0616

RESTITUTIO IN INTEGRUM

Sziveri János (1954–1990)

Bábel

*lengő lófejek a csillagok
csörögnek de én csak hallgatok
mint az üvegcsé melyhez kavics ha koccan
széttörik bár meg se moccan*

*édeskés illatok enyvesednek
könnye hullik téli fenyveseknek
piheg a szelíd karácsony
nőm haja akár a bársony*

*az éjben eső felesel rólam locsog
járdára zuhog csattog a mocsok
ravasz hó helyett a tük a vatták
életem az ördögöknek adták*

*erőlködöm emelkedném – nem lehet
rákgyanús maroknyi fekély a lelet
gatya nélkül fetrengék az ágyon
nem is eszem s párnám lehányom*

*bőröm alá kesztyűs kézzel nyúlnak
elképzelnék ürgének nyúlnak
33 éves lézengő árva apostol
keserű dolgokba megint belekóstol*

*talán ez már a végső kálvária
a pohárban tiszta víz várja
hogy e megnyomorító tudást
fölismerjem mint Krisztus Júdást*

*langyos dallamra ráng a szív
bármít ha szólt most visszaszív
andalítóan lágy húgy csörgedez
töri vállamat a fakereszt*

általánosít az intenzív osztály
vidd haza csomagod vidd el amit hoztál
szemed tükrét hagyd csak itt nekem
nélküle értelmét semminek nem lelem

csöndesen beborul szenesedik az ablak
lényem legbenső kuckójába raklak
mitévő legyek szállnak
árnyam körül a szárnyak

és te hallod-e az ócska dallamot
melyre az elmúlásba ballagok
cseppek csöpögnek egyenest az érbe
tápvizet kapok vérért cserébe

megcsapott a halál szele
együtt hálok kelek vele
akár a lepedő rám tapadt –
párna gyötri a hátamat

a nyárfák tűhegyes csúcsa fázik
a megriadt égbe mártózva ázik
nem látni mást a harmadik emeletről
megfeledekzem halkán a leheletről

hőse lettem újra édes Erzsébet
szemérmetlenül költöd versének
hamuszürke gyáva hajnalokon
elszökni tőled bár semmi okom

egyre közeledem a halálhoz
eső esik vagy izzadok talán hoz
valami heveny változást
ez az álom nélküli álmodás

tekintetem mint padlón a szappan
odafagyott oly mozdulatlan
testem láttán elfog a szédület:
romba dőlt bábeli épület

meddig leszek még bőrömnnek bérlője
a józanság olykor ráront az előre
pántolt kobakomból kifelé tolat
a hirtelen fölnyergelt gondolat

*annak ki urasan végezheti dolgát
minek megjátszania a szolgát
érdemes-e menekülni innen
gyarlóságomat ha magammal kell vinnem*

*bestiák sora sűrög-forog
egyikük hörög másikuk morog
farkát morzsolva réved a sátán
szőrzete felmered a hátán*

*szenny nemesíti a lázongó kant
tükörből lesem e bárdolatlant
mint lantokat forgató rozsdás eke
előttem gördül hiányzó kereke*

*tűvel átdöfött fallosza himbál
láthatja bárki aki csak kint áll
minemű lény ő ha szája habzik
ha magáért hevül ha önmagával bagzik*

*ó istenem csak ennyit érek
kezeim immár hullafehérek
ablakra tapad a hajnali pára
eleget féltem eltűnök nemsokára*

*a levegőt köztetek nem sokáig rontom
bőrömön átvilágít a csontom
habzó fellegek leve csorog
kétharmad gyomrom nélkülem korog*

*félbehagyott mondat annyit sem érek
lángol a bendöm mintha méreg
égne húsom alatt valahol legbelül
hol étkek helyett alvadt vér feszül*

*most hirtelen természetellenes
kegyelet vagy üdvözülés kellemes
áramlata jár át és lelkemben cirkál
illik-e költőnek hogy ilyesmit firkál*

*semmi nem igazolja vereségünket
nyakamon az ér már alig lüktet
isten természet történelem
kibabráltatok jócskán velem*

*a pokolba új lakó költözik
selyembe brokátba gézbe öltözik
nincs szükség metafizikus személyzetre
hogya halálra vagyunk kiképezve*

*üregek végén üregek vannak
egyremegy neveznek nősténynek kannak
a pokol csak óriási szálloda
száll ide lelkünk száll oda*

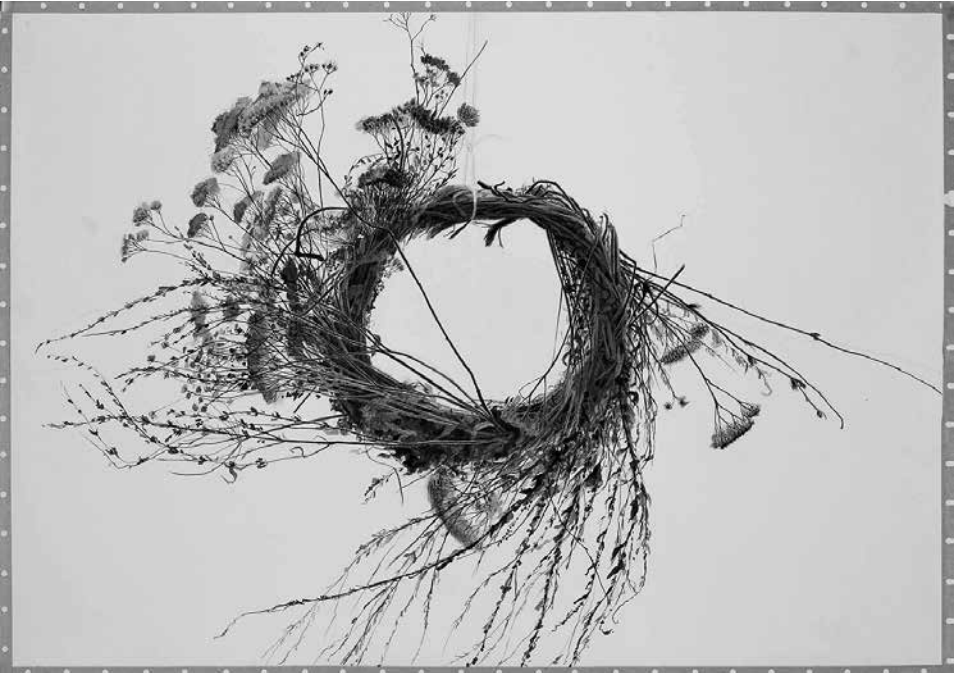
*új lakó költözik az üres lakásba
felkészítenek az összevarrásra
s miközben testem még földi börtöné
szembogarak gyűlnek a fény köré*

*huzatban aszalódik az arcom
kire háriksam saját kudarcom
nincs erő mi bukásom felülmúlja
vereségemnek vagyok féktelen tanúja*

*megmászom ismét a három emeletet
kihagyva néhány elcsépett jelenetet
épülök de szellemem tovább rombolom
halálomat türelmesen begombolom*

*Az éjben eső felesel, rólam locsog –
járdára zuhog, csattog a mocsok.
Lóg az orromból műanyag kábel;
dühöng a szívem, dühöng e Babel.*

Szabadkán, 1987 legvégén

Lőrincz György

Halálodra egyedül maradsz

A szertartás rövid volt. A pap láthatóan sietett. De kinek és miért beszélt volna? Húszan ha álltak a sír körül. És azok is siettek. Mire a sírásók befejezték a hantolást, Berze Ilona már egyedül állt a barátnője sírja mellett.

– Menjen haza, nénje – kopogtak rá a szavak.

Nem válaszolt. S mert nem válaszolt, a barna képű folytatta:

– Erre már hiába vár.

Nyomatékként még rá is ütött a lapáttal a sírhantra.

Megborzongott. Ránézett az előtte álló férfira, nem válaszolt. Megvárta, míg a cigányok a vállukra veszik a lapátot, merev, üres tekintete ellenére látta, ahogy összevillan a tekintetük, akárha azt intenék: erre is hamarosan sor kerül, s elindulnak.

Budvár fölött a nap utolsó sugarai ragyogtak fel, szürkült. Hát ennyi? – gondolta. – Hát ennyi? Körbehordozta a tekintetét. Itt, a temető széle felé már csak dülöngélő, kifakult cserefakeresztek szürkéllettek, a begyepesedett sírokon nem volt egy szál virág, semmi. Látszott, ha élnek is hozzátartozók, már nem törődnek az elhunytakkal. Nem ássák fel tavasszal a hantot, nem ültetnek virágot, s talán halottak napján sem éget értük senki már gyertyát.

És majd értem? Érte?

Vajon a holtak is olyan egyedül vannak, mint az élők?

És fölillant benne halott barátnője arca, szavai.

Ott feküdt a dunyhával puhított ágyon, piheágyon, megnyúlt arcán már a halál közelgő, sápadt viaszszíne folyt szét, ott feküdt a tiszta, fehérrel borított ágyon, rezzenéstelen arccal, mint aki már tudja, mi vár rá, mint akinek már beteljesedett a sorsa.

A halál előtti utolsó nap volt, nem tudhatta, hogy az utolsó, de az is lehet, hogy sejtette, várta, mert orvos helyett papot hívatott.

Aznap meg sem szólalt, hallgatott, mintha teljesen öntudatlan lenne, mintha már nem is élne, csak kusza, szaggatott lélegzete jelezte, hogy még él, és ő hiába próbálta szóra bírni, hiába igazította meg percenként a párnát, amelyen egyáltalán nem kellett igazítani, hiába törölgette a homlokán felfénylő izzadságcseppeket, ha ki is nyitotta a szemét, tekintete idegenként simított végig rajta, nem törődött vele, az ajtót kutatta.

Éjszakára az Istvánka ágyában vett magának ágyat. Legalább legyen valaki mellette! – „Vajon ki lesz mellettem?” – Ott húzódott meg. – Borika! – Borbála! – suhant percenként a beteg barátnője mellé, de az nem válaszolt, csak az ajtót kutatta, ha neszt hallott,

kinyitotta a szemét, szeme rátapadt az ajtóra, mintha odaszögeződött volna, majd néhány pillanat után csalódottan behunyta a szemét. Csak a halála előtti percekben vette észre őt is, intett a szemével, hogy hajoljon föléje, majd megszólalt: – Halálodra egyedül maradsz! – suttozta, és ő hiába kérdezte: – Hogy mondtad? – Mit mondtál, Borika? – többé nem szólalt meg.

Akkor ideje sem volt végiggondolni a szavak jelentését, a rászakadt haláltól már gondolkodni sem tudott, vajon neki szóltak-e ezek a kinyilatkoztatás-szerű szavak; a várakozás hiábavalóságáról árulkodtak-e, vagy csak egyszerűen a létezés utolsó tényét jelentették?

Bartha Borbála számára azonban jelentése lehetett ezeknek a szavaknak. Ha valaki, hát ő, Berze Ilona tisztában volt ezzel. És ekkor hirtelen éles, kimondhatatlan fájdalom járta át. Hátha nekem mondta? Halálodra egyedül maradsz! – ismételte szinte öntudatlanul. De hát miért tette? Az álmodozás végtelen óráit akarta megbosszulni ezzel? Vagy saját sorsára vonatkoztatta?

Eszébe jutottak barátnője szavai: cserefa keresztet állíts, Ila! A fa él! Meleg! Nehogy kőkereszt álljon felettem. A kőtől mindig fáztam.

Csak amikor hazaért, tört rá igazából a magány. A szobában, amely annyi éven át otthona volt, most idegenként meredtek rá a tárgyak, mintha nem is két napja, hanem hetek, hónapok óta nem járt volna otthon.

Hideg csend fogta körül.

Végighordozta tekintetét a tárgyakon, „akkor” is ilyen lesz – villant át rajta, de ekkor megpillantotta az összecsomagolt levélköteget, írj egy szép levelet – hallotta volt barátnője hangját.

A szavak doboltak a halántékán, odament a kredenchez, elővette a levélköteget, elnézett az éjjeli lámpa felé, ott egy ugyanolyan levélköteg állt. Ugyanúgy újságpapírba csomagolva, még a spárga is ugyanaz volt. Nézte a két levélköteget, leült, beledermedt a csendbe, agyában izzó lávaként sorjáltak a szavak.

– Jancsikának kék szeme volt. Kék. Nagyon tiszta kék – hallotta a saját hangját.

– Az Istvánkámé barna volt. Meleg, dióbarna. Még most is a szemem előtt van, amikor hízelgett, mert olyan hízelgő természete volt, mint az apjának, bársonyos ragyogással bepárásodott.

– Jancsika nem volt hízelgő. Épp ellenkezőleg. Makacs, makrancos természetű, akaratos gyermek volt. Emlékszem, hároméves korában egyszer valamit eldobott a szobában. Az apja rászólt. Kérte, hajoljon le érte, vegye fel. Nem hajolt le. Rászólt ismét: – Vedd fel, légy szíves! – A gyermek nem mozdult. Amikor harmadszor is rászólt, s a gyermek akkor sem hajolt utána, fölvette, a hóna alá fogta, és ütni kezdte, ütötte, verte. Én meg ordítottam: – Megbolondultál-e, te János, megbolondultál-e? Mit akarsz? Agyon akarod ütni azt a csöppséget? – Az meg, mintha csak kikapcsolt volna valami az agyában, ütötte: Kiverem a makacsságot belőle, kiverem, mielőtt oda jutna, ahová én! – Mert ő sem tudott seholy, soha hosszabb ideig megmaradni. De a legérdekesebb a dologban az volt, mikor már elpárolgott a dühe, s letette, a gyermek azt mondta neki: – Fordulj el! Akkor az emberem, az a nagy marha – bocsásson meg az Isten érte – elfordult, aztán kijött utánam a konyhába, elkezdett csókolni, hogy én milyen igazi fiút szültem neki!

– Istvánka olyan volt, mint a macska. Ha látta, hogy szomorkodom, odajött hozzám, úgy dorombolt, mint a macska, hízelgett egyfolytában. Mindenben ilyen volt. Akkor még otthon éltünk a faluban – csak később, az örökségből, a válás után vettem meg ezt a házat –, egy utcában lakott az egész rokonság, hát mert nekünk nem volt tehenünk, este, csordaérkezés után vette a csiprot, ezt a kicsi csiprot, ni – mert eltettem volt, hogy megőrizzem –, sorra vette a rokonokat. Bement mindegyikhez, behúzta a hasát – ma még nem ittam tejet, Ilona néni, ma még nem ittam tejet, Ángyika, ma még nem ittam tejet, Rózáli néni – mondta, mindig annak, amelyiknél épp volt. – Né, milyen lapos a hasam, ni! – Húzta be a hasát, négyöt csipor habos tejet is megivott, úgy felfövetlen, természetesen melegében, ahogy kifejték. És akkor, az utolsónál – mindig mást, másikat jutalmazott meg ezzel – kivetette a hasát: – Öt csipor tejet is megittam, Ángyika, Ilona néne, Rózáli néni – mondta ragyogva, s kacagott, kacagott.

Ezt nézd meg, ni! – hallotta a saját hangját. Ez a felvétel már egy kicsit elmosódott, az első áldozáskor készült, hazavittük a faluba, otthon áldozott, ilyen pufók, kerek arcú gyermek volt.

Látja, ahogy Bartha Borbála föláll, a kredenchez megy, régi halvásdobozt keres elő, tele fényképekkel, s kutatni kezd.

– Ezt a felvételt itt az érettségi után csináltattuk, már dolgozott, születésnapom volt, s hát az a bolond gyermek este állít haza, negyvennyolc szál szegfűt vett, negyvennyolc szálát – negyvennyolc éves voltam akkor –, pedig itt a kertben elég volt. Sírtam. A boldogságtól sírtam, mert nagyon

kijutott nekem az életből, de azért tiltakoztam, mondtam neki: – Elment az eszed, Istvánka, mért kellett azt a sok pénzt elpocsékolni, mennyi mindent tudtunk volna azzal venni. – Most már minden másképp lesz – csókolt meg –, maga egy kicsit megpihenhet, dolgozott már eleget. Ezt mondta.

– Ezt mondta nekem is Jancsika egyszer. Magának nem lesz más gondja, csak az unokái, csak hogy az unokáira ügyeljen, csak sétál le s föl a városban, megdolgozott maga az életért, megdolgozott értem, nem lesz más gondja, csak az unokái.

– Mintha Istvánka mondta volna! Pont Istvánka is ezt mondta! Ezekkel a szavakkal mondta.

Írj egy szép levelet – mondta neki Borbála –, hallod!? Írj egy szép levelet az őszről, a fenyvesekről. Te okosabb vagy, mint én. Vajon ott vannak-e fenyők? Írj az októberi kék égről, olyan levelet írd, hogy ne legyen szó benne fájdalomról, reményről, várakozásról. Csak szép legyen!

Papírt, tollat vett elő.

„Kedves, ismeretlen Istvánka” – írta rá.

És rámeredt a papírra.

Azon a napon is, mint mindig pénteken és vasárnap délután ott ült a rádió előtt: – Hátha üzen! Össze is borzongott, amikor meghallotta: Erdélybe, Sz.-be – ez én vagyok, ez nekem szól! – „Vén diófa” jeligére, vajon ki lehet az, istenem, hogy szétszóródtunk a világban! „Édesanyámnak. Ne izgassa magát, jól vagyok, írok. Soha el nem múló szeretettel, fia, István, Kaliforniából.” Kalifornia! Kalifornia! – suttozta maga elé, az izgalomtól nem is tudta végighallgatni, rohant a szomszédokhoz: – Ki lehet az? – Nem tudják, ki lehet az?

– nyitott be ide is, meg oda is, annak is ott van a fia Kaliforniában. Pontosan ott, ahol az én Jancsikám!

De a szomszédai nem hallottak róla.

Felöltözött, elment minden ismerőshez. – Ki lehet az? – kérdezte ettől is, attól is. – Ki rejtőzhet a „Vén diófa” jelige mögött?

Egy hét is eltelt a keresésben – mit számít az? –, amíg végül megtudta.

– Bartha Borbála lehet csak, annak ment el a fia mostanában. Elvált asszony, kint lakik a Köves utcában. Meg lehet ismerni a házat, egy hatalmas diófa áll az udvarán.

– Ez az! Ez lesz az! – mondta hálálkodva, rohant haza, onnan a Köves utcába. Siettében még a levélkötegről is megfeledkezett. A lépcsőházból fordult vissza. – Nem lesz szerencsém – motyogta, de azért rohant, szinte megállás nélkül végig a városon.

A Köves utcának csak a neve volt „köves”. Egy meredek, földes utca volt, nem volt még járdája sem. Az utca két oldalán régi, tornácós házak sorakoztak.

Rohant, arra gondolt, hogy fog az a másik asszony örvendeni, amikor megmondja az üzenetet, az örömtől talán meg sem tud szólalni, de csalódott. Egy megkeseredett, bizalmatlan, fekete ruhás asszonyt talált. Miért van feketében? – ez volt az első gondolata. – Kit gyászolhat? Ment az udvaron feléje, de már nem volt ideje gondolkozni, ott volt az asszony előtt.

– Berze Ilona vagyok – nyújtotta a kezét előre –, hallgattam az üzeneteket, azért jöttem. Berze Ilona vagyok – ismételte meg még mindig boldogan, de az asszony csak állt, mozdulatlan, résnyre húzott szempillái alól gyanakodva figyelte őt, de csak azt tudta,

mennyit lótot-futott az utóbbi időben, ezt tudta, az az öröm hozta ide, hogy ezután lesz valaki, akivel megossza a gondolatait, örömeit, gondjait.

Az asszony azonban csak állt, még a kezét sem nyújtotta.

– Berze Ilona vagyok – ismételte meg harmadszor is, de már elbátortalanodva, majd fölragyogott: Az én fiam is ott van Kaliforniában.

A Bartha Borbála arca azonban nem lágyult el erre sem. Az elutasítás még mélyebb redőket mart a szája fölé.

– Itt vannak a levelek is – kapott ekkor a szatyra után (milyen jó, hogy magammal hoztam), mert még mindig a bizalmatlanság számlájára írta az asszony viselkedését.

– Itt vannak a levelek is.

– Én nem hallottam semmit. Fölsóhajtott. Hát ezért?

– Vasárnap hallgattam az üzeneteket, olyan szép volt, a „Vándorfelhőket” énekelték.

– A „Vándorfelhőket” jobb lett volna, ha itthon s ő énekl!

Majd:

– Számomra ő meghalt. Ha itt tudott hagyni, nem szeretett!

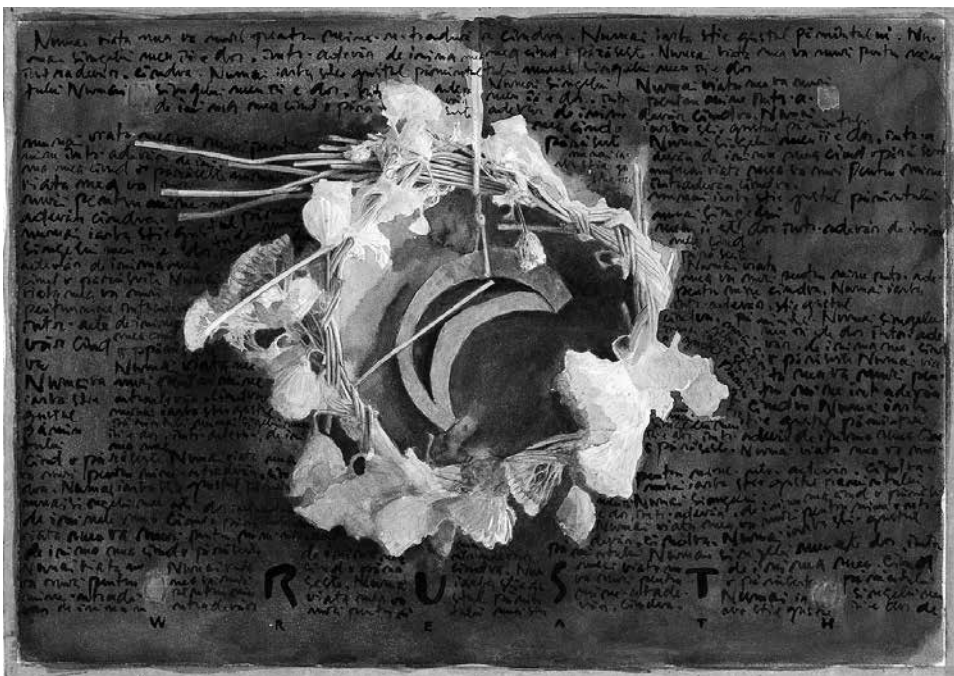
– Én is így voltam az első hetekben – kapott a mondat vége után –, én is így éreztem az első hetekben.

De nem mozdult. Leengedte a levélköteget, várt. Bartha Borbála nézte az előtte álló asszony tétova, elbizonytalanodó arcát, megsajnálta.

– Hát akkor jöjjön be, na! Ha már így van, menjünk be egy kicsit.

Magában meg arra gondolt: Bolond ez? A fiát elveszti, megbokrosodik egy üzenettől.

– Én nem azért neveltem fel, hogy vénségemre magamra hagyjon. Hogy üzenjen – mondta.

Amikor behívták „oda”, ott is ezt mondta. És úgy érezte, megkövesedik benne a fájdalom. Állt a kopottas irodában, és attól, amit hallott, úgy érezte, nem bír mozdulni sem többé. Élni sem. A civil ruhás hangja térítette magához.

– Beszélte-e magának a fia erről? – kérdezte. – Beszélte-e arról, hogy nem jön haza?

– Nem. Nem. Én lettem volna az első, aki feljelentem.

Nemcsak mondta, de így is érezte. Ám a civil ruhás kétkedve nézett rá:

– Szóval nem mondott soha semmit?

– Én nem erre neveltem – tört ki belőle –, egyedül neveltem, de nem arra, hogy itt hagyjon.

Később is valahányszor rágondolt – és mire gondolt volna? –, a sírás szagatni kezdte a torkát. Elhomályosult a tekintete. Úgy érezte, a szíve megszakad a fájdalomtól. Ha itt tudott hagyni – állt meg szinte percenként az udvaron, a kertben –, ha itt tudott hagyni, akkor nem szeretett. És ezt mondta a szomszédoknak is, rájuk támadt, amikor vigasztalni próbálták: Itt születünk! Ahogy annyian megélünk, megélt volna ő is.

Leszedte a fia fényképeit is a falról, elajándékozta a ruháit, eltüntetett minden nyomot, ami rá emlékeztetne.

– Elment az eszed, Boriska – mondta Gáspár Mihályné, a legközelebbi szomszédasszonya.

De Bartha Borbála eszelősen hajtogatta:

– Meghalt ő! Meghalt. Nemcsak nekem, hanem neked is! Mindenki számára, aki itt él.

Majd:

– Megélt volna ő itt is!

De az első hetek fájdalma után – s mert elűzött mindenkit maga mellől – sokszor már úgy érezte, megzavarodik a magányában, haragja ellenére úgy érezte, beszélnie kell róla, ha csak szidnia is, de beszélnie kell róla.

Ekkor látogatta meg Berze Ilona.

– Egyedül neveltem – kezdte, alig-hogy beértek a szobába. – Ötéves korától egyedül neveltem. Nem mentem másodszor férjhez – pedig lett volna, akihez –, nem akartam, hogy félárván nőjön fel, mint én. Az elején – miután az uram elhagyott – bejártam mosni, takarítani, vasalni. Mindent elvállaltam. Aztán mert azt tanácsolták, hogy ha gyárba megyek, nyugdíjam lesz, bementem a fűrészarugyárba. Cándrát hordtam, deszkát raktam, télen-nyáron kint dolgoztam az Isten szent ege alatt. Hogy iskoláztassam, hogy ne legyen hiánya semmiben.

Bartha Borbála szavaiban keserűség csengett.

– Veszek elő egy kis uzsonnát – állt fel.

– Ne fáraszd magad, nem vagyok éhes, és ne magázz – mondta Berze Ilona. – Szólíts Ilának!

– Minden pénzemet ráköltöttem, magamnak soha egy ruhát sem vettem, csak cipőt, annyi éven át.

Kenyeret, szalonnát, paradicsomot vett elő: – Tessék használni – mondta. – Tessék használni.

– De hát tegezzél – mondta Berze Ilona –, minek magázódjunk?

– Amióta elment, még az étel sem esik jól. Csak ülök, megterítem az asztalt, ülök. Az elején – amíg nem voltam megbizonyosodva, hogy kinn maradt – még az ő terítékét is kitettem. Most már nem. De hiába tüntettem el minden nyomot, szedtem le a falról a

fényképét is, tekintete betölti a szobát, a terítékét már nem teszem ki, de a tányérom fölé hajolva is látom, ahogy eszik, ha nyílik a kapu, összerезzenek.

– Az elején én is így voltam – kezdett az emlékezésbe Berze Ilona is –, azt már mondtam, ugye, a férjem még élt, amikor ő kiment, akkor még föl sem fogtam annyira a hiányát, de az uram halála után rám szakadt a magány. Egyebet sem csináltam, csak sírtam. Nem, nem magamat sirattam, én már elleszek egyedül is, őt sirattam, mi lesz vele abban a nagy idegenségben.

– Én magamat sirattam. Az az igazság, hogy magamat sirattam. Mert hát miért neveli az ember a gyermekét, ha magára marad halálára? Miért nevel, ha nem azért, hogy lássa: gyarapodnak? Fömládoztam az életemet, s most...?

Elcsuklott a hangja.

– Látod, én is így voltam, de most már megnyugodtam. Mégis: él. És olyan jó várni a leveleket. Az üzeneteket. Olyan szép volt az az üzenet is...

Bartha Borbála fölemelte a fejét, azt akarta mondani, ő nem fog soha megnyugodni, nem tud soha belenyugodni, de akkor a tekintete megakadt az előtte ülő asszonyon. Berze Ilona révedezve bámult maga elé, kezében egy fényképet szorongatott. Színes fénykép volt, magas, szőke férfi állt egy csillogó kirkat előtt, mosolygott.

Hallgattak. Sokáig hallgattak. Aztán Berze Ilona törte meg a csendet:

– Megnézzük? Akarod látni?

– Most nem! – mondta Bartha Borbála. – Most még nem.

Másodszor is ő kereste fel.

Bartha Borbála most is, mint első találkozásukkor, feketében volt, és még megviseltebbnek tűnt, mint akkor.

– Úgy vártalak – mondta Berze Ilona. – Úgy vártalak, s te nem jöttél!

– Készültem... Akartam menni... De nem éreztem jól magam. Bocsáss meg.

A csend közékük telepedett, egy pillanatig hallgattak, Bartha Borbála szólalt meg.

– Te tudtad-e? – kérdezte váratlanul. – Te tudtad-e?

– Mi? Hogy mondtad? Jaj! Nem. Csak amikor megérkezett az első képeslap, tudtam meg.

– Elhoztad? Most megnézném – révedt el Bartha Borbála tekintete. – Most szívesen megnézném.

Berze Ilona boldogan vette elő a levélköteget.

– Ha tudtam volna, feljelentem!

– Ez volt az első – mondta Berze Ilona. – Ezt még Rómából küldte. Képeslapot és fényképet is küldött.

A fényképen ugyanaz a szőkét férfi volt, mint a múltkori képen, csak ez még fekete-fehér volt. Bartha Borbála kezébe vette – sokszor megnézhet, állapította meg, lent, a bal alsó sarkán jól látszott az ujjak helye. Jó sokszor megnézhet – gondolta. De hangosan csak annyit mondott:

– Szép fiad volt!

Berze Ilona kivette a képet a kezéből. – Ez volt az első – ismételte meg. – S nézd, mit írt rá!

Megfordította, olvasni kezdte: „Drága Édesanyám! Ne izgassa magát. Láthatja, jól vagyok. Vigyázzon magára!”

– Látod, hogy törődik?! Látod?

Majd: „Bocsásson meg nekem. Lehet, rosszul cselekedtem, de már nincs visszaút. Édesanyám, vigyázzon nagyon magára!”

– Hát nem szép?

– Az... – mondta hangosan, magában meg arra gondolt: Bocsásson meg, s dögöljön meg egyedül. De nem szólt.

Berze Ilonának bepárásodott a tekintete: – Ugye, milyen szépen írt? Ugye?

És csillogott a tekintete.

– Nagyon szépen.

Visszavette a képet, nem akart udvariatlannak tűnni, visszavette, nézegette.

– Ez mi?

A fénykép hátán, fent egy arab egyes volt látható.

– Mit jelent ez?

Berze Ilona lehajtotta a fejét.

– Megszámoztam... Megszámoztam minden levelét, levelezőlapját, fényképét.

– Azt mondtad, te is levetted a fényképét a falról. Vagy nem ezt mondtad?

– De. Az uram halála után levettem. Nagy elkeseredésemben levettem. Megfogadtam, hogy még csak nem is gondolok rá. De aztán rájöttem, mégiscsak jobb valakire gondolni és úgy élni. Este, amikor lefeküdtem, magamhoz vettem a fényképeket, leveleket, néztem, olvastam, az ember nem élhet úgy, hogy álmai se legyenek. Elgondoltam, mikorra én elalszom, odaát már virrad, épp virrad, elgondoltam, mit csinálhat, most fölkel, hunytam le a szememet, s látam, ahogy megropogtatja a csontjait, itthon az volt a szokása, most mosakodik, most öltözködik, most reggelizik, hát így... Maga elé nézett, aztán bocsánatkérően, szégyenkezve Bartha Borbálára.

– Ezt a levelezőlapot, képeslapot már a hajóról küldte: „Itt vagyok az Óperenciás tengeren” – írta. Majd – és Bartha Borbálára nézett –: „Vigyázzon magára, egyék, ne búsul-

jon! Édesanyámnak nagyon fontos, hogy egészséges legyen!”

– Ilyen törődő volt – ejtette a képeslapot az asztalra. – Ilyen kedves, drága. „Édesanyámnak nagyon fontos, hogy egészséges legyen!” Igen. Ezt csak ő írhatta. Ő tud ilyen törődően szép levelet írni!

– Hülye vagy! – gondolja Bartha Borbála –, igazi vén bolond vagy, te Ila!

Először nevezi így, ha csak magában is; hogy lehet valaki ilyen gyermek?

Megértőn, gyöngéden nézett rá.

Hisz ez még jobban tönkrement, mint én!

De azért végiggondolja, amit nem mond ki, amit már soha nem mondhat ki: Miért nem maradt itthon, s itthon törődne! Miért nem maradt itthon, hogy legyen, aki behozzon egy kosár fát, legyen, akire esténként várni, főzni, mosni, akiért élni!

– Hány éve ment el? – kérdi, hogy kérddjen valamit.

– Hét. És ez alatt a hét év alatt 322 levelet, képeslapot, fényképet küldött. Háromszázhuszonkettőt. És üzent! Hányszor üzent!

Jobb volna, ha a vásárhelyi rádióban üzenne – gondolja Bartha Borbála –, meghülyítik az embereket ezekkel az üzenetekkel!

– Ez a fénykép már Kaliforniából jött! Meg kell írjuk a címeiket! Hogy tudjanak egymásról! Megírjuk, igaz? – ragyogott fel az ötlettől. – Ők együtt írják a leveleket onnan, mi innen!

– Vajon én is ilyen leszek? – gondolja Bartha Borbála. – Vajon én is majd ilyen leszek?

– Mert olyan jó várni a leveleket! Meg fogod látni te is! A postás is azt mondta: Magát nagyon szereti a fia, Ila mama! Nagyon szeretheti, olyan

pontosan ír! Öt lejt adok, hogy ne dobja bele a postaládába, hogy hozza föl, mert régebb olyan bolond voltam, hogy napjában kétszer-háromszor is lementem még a postás érkezése előtt. Szóval, amióta a lábam fáj, öt lejt adok, pedig az is milyen jó volt: megjött – gondoltam, és elindultam le, mert hát, ugye, már csak ez maradt, várni a leveleket, s ez olyan, mintha rá várna az ember, olyan jó tudni, hogy a levél megérkezik, mert akkor tudod, hogy nem történt semmi!

– Este, amikor lefekszem – mondja Bartha Borbála –, még most is elfog a keserűség. Amíg úgy hittem, kirándulni van, még az ágát is megvettem esténként. Megvettem, fölpuhítottam, magasra fel. Korán megvettem, mert akkor átjárta a meleg, s ő úgy tudott örvendeni a meleg, puha ágyanak...

Bartha Borbála elhallgatott. Istenem, mintha nem is én mondanám – sóhajtott. – Mi történt velem? Még a végén oda jutok, ahová Ila!

Harmadszor is ő ment el. Hiába várt két héten át, Bartha Borbála nem kereste föl.

– Nem jöttél – nyitotta rá egy este az ajtót –, nem jöttél, pedig megígérted...

– Annyi dolgom volt – mentegetőzött Bartha Borbála –, ősz van, ugye, s én nem szeretem a bolti holmit, hát lefoglaltak nagyon az eltevések.

– Én nem tettem el semmit. Amíg a megboldogult uram élt, addig tettem el, tele volt mindig a kamra, de most már minek?

Elhallgatott, néhány másodpercig hallgatagon bámult maga elé, megszólalt:

– Te kávézni szoktál-e, Borika? Csak azért, mert hoztam egy kicsi kávé, s ha akarod, megfőzhetjük. De csak akkor,

ha nem bántalak meg velem. Olyan jó a párolgó kávé mellett álmodozni...

– Én a kávéra soha nem szoktam rá. De a te kedvedért...

– Nem haragszol, ugye? Az igazság az, hogy régebb, amikor még tanítottam, s szegény uram élt, dugiba még cigarettáztam is. Elszívtam néha egyet-egyet, csak úgy kíváncsiságból, hogy no lám, mit tudnak a férfiak azon a bűdös cigarettán úgy szeretni. Szóval elszívtam néha egyet-egyet, de most már nem – fűzte hozzá riadtan –, az embernek az életben olyan kevés öröm jut...

– Tőlem cigarettázhatsz is, Ila, ha úgy van kedved – mondta Bartha Borbála, és úgy érezte, hosszú idő óta először, amióta a fia elment, először oldódott fel a feszültség benne, megszűnt a szíve táján a nyomás, hálásan nézett az előtte ülő, révedező tekintetű asszonyra.

– Kaptam én is egy lapot – állt fel, hogy valamivel kedveskedjen –, holnap akartam elmenni hozzád, megelőztél. Hozom, csak odakészítem a kávé.

– Azt már ne! Egyszer lássam a lapot. Hogy mit írt, s a címe rajta van-e.

– A cím még nincs rajta. Kér, hogy ne haragudjak, rövidesen hosszabb levelet fog írni.

– No látod-e, no! – mondta Berze Ilona, miközben barátjának követte be a nagy, tiszta szobába.

A képeslap a virágváza alatti kis terítő alá volt betéve.

„Drága Édesanyám! Megkérem, ne haragudjon, hogy ilyen sokáig hallgatam, de most már rendeződtek a dolgaim, rövidesen hosszabb levelet fogok írni. Bocsásson meg nekem. Addig is, amíg Édesanyám is kijöhet, megkérem, vigyázzon magára! Csókolom, és szeretettel gondolok magára, István.”

– No hallod, milyen szépen ír? „Addig is, amíg Édesanyám kijöhet, megkérem, vigyázzon magára!” Hát nem szép? S milyen szép felvétel! Milyen csodálatos kék a tenger!

Berze Ilonának bepárasodott a szeme: – Milyen szépen tudnak írni! Milyen szép leveleket tudnak írni! Bartha Borbála nem ellenkezett, odakészítette a kávé, leült.

– Neked írt-e?

– Igen. Azért is jöttem. Egy levelet s egy képeslapot küldött. Itt vannak, ni! Azt írja, kocsit vett. Már kocsit vett!

„Drága Édesanyám! Első soraimban is tudatom, hogy jól vagyok, már csak Édesanyám hiányzik az igazi boldogsághoz. De remélem, nem sokáig. Eljön az idő, amikor találkozni fogunk.”

Berze Ilonának elcsuklik a hangja, maga elé ejti a levelet, törölgeti a szemét. Bartha Borbála hallgat. „Eljön az idő, amikor találkozni fogunk!” Milyen szép! Még egyszer meggondoljuk magunkat, s kimegyünk mi is oda! Jancsika azt írja, ott nincsenek távolságok. Még az is lehet, hogy egy városban laknak. Csak nem tudjuk. Kimegyünk, és ott is együtt fogunk lenni. Együtt. Négyen!

– Én már nem! – mondja Bartha Borbála. – Én már nem. Itt születtem, és itt is halok meg!

– Nem tudhatjuk, mit hoz a sors, Borikám. Te még fiatal vagy! Fiatalabb, mint én! Már miért ne mehetnénk? De hadd olvassam tovább: „Tudatom továbbá, hogy megvettem a harmadik kocsit. Gyönyörű Audit. Meg fogja látni Édesanyám is. Kék! Olyan szép kék, mint ott hon, ősszel az októberi ég!”

Bartha Borbála leveszi a villanyfőzőről a kávé, kitölti.

– Különben elhoztam a többi képet is... Nem. Nem a múltkoriakat, a régieket. Amit még itthon csináltunk. Ez, látod, Z.-ben volt. Ott tanítottunk. Nagyon szerettem, ott meleg lelkű emberek élnek. Akkor egy régi, öreg házban laktunk, albérletben, ott csináltuk ezt a képet. Az ágyon ül, látod, sosem barnult meg a haja, szegény férjem apjának volt ilyen szőke haja, tőle örökölte.

Berze Ilona egy pillanatra elhallgat. – Te Bori! Borikám! Ugye, nem zavar, ha a férjemről beszélek? Nem szeretnék megbántani vele, de hát az ember mindig nem vigyázhat a szájára, ugye?

– Én már rég túltettem magam azon. Ne zavartasd magad. Nekem már rég nem számít semmit.

– Jancsika szőke volt. Szőke volt és kék szemű.

Bartha Borbála a kép láttán elmelegedik, életében két év volt, amire szívesen emlékezett, házasságának első két éve. Borongós melegség járta át, látta magát nagy hassal, szinte még annyi év után is érezte a férje kezét, ahogy esténként végigsimít a kiálló hálóingén. – Rúg-e? – Hallotta még a hangját is. – Rúg-e az az én fattyú fiam, merthogy fiú lesz, az biztos, ha lány lesz, nem is az enyém...

A tervezgetések, álmok évei voltak azok. – Istvánkámnak – jött ki akaratlanul a száján – meleg, dióbarna szeme volt.

Elhallgatnak, elmerülnek a csendben, hallgatnak.

– Jaj, te – riadt fel egy idő után Berze Ilona –, úgy belefeledkeztünk az emlékezésbe, egészen besötétedett.

– Nem tesz semmit – intette le Bartha Borbála –, megbontom az Istvánka ágyát, elalhatsz itt is!

- Ez Hollywoodból jött...
- Ez San Franciscóból...
- Ez Los Angelesből.
- Ruhát csináltattam.
- Színes tévét vettem.
- Készülök a sofőrvizsgára.
- Ez Miami!
- Ez a Szabadság-szobor.
- Ez a hajó, a Queen Mary...

„Úgy képzelje, Édesanyám, hogy ez volt a világ leghatalmasabb utasszállító hajója. 1936-ban csinálták – harminc éven át ő volt a tengerek királynője, építése 58 millió dollárba került. Elkészítésekor 56 féle fát használtak fel, olyanokat is, amelyek ma már nem léteznek. 1938-tól 1952-ig az övé volt a Kék szalag-díj, amit a világ legnagyobb óceánjáró személyszállító hajójának szoktak adományozni. Most a Los Angeles-i öbölben horgonyoz, szállodává alakítva. Aki meg akarja tekinteni, hat dollárt kell fizessen, aki ott is éjszakázik, háromszázhetvenöt dollárt. Háromszáznyolcvannégy kényelmes lakosztály várja a vendégeket, akik Amerika legelőkelőbb köreiből tartoznak.”

Bartha Borbálában még néha feltört a józanság, de már nem volt ereje a tények ellen lázadozni. A „jobb volna, ha itthon lenne, legyen, akire várni, főzni, mosni” – megjegyzéseket fölvaltotta a megbocsátó emlékezés. „A szomszéd Karcsi is vett kocsi” – kezdte egyik levelét, aztán kihúzta.

Berze Ilonát is elfogadta hibáival együtt. Sőt, ahogy múltak az évek, egyre hálásabb lett. Ha nincs ő, talán ki sem bírom – döbönt rá.

Kezetben kéthetente, hetente találkoztak, később, miután Bartha Borbála is nyugdíjba ment, hetente kétszer-háromszor is. Egyre többször történt meg,

hogy ott maradtak éjszakára is, akinél az este érte őket. A „mielőbbi viszontlátás reményében” együtt hallgatták a rádiót is, és találkozásaikkor mindig meglepték egymást valami nyalánksággal. Mindegyikük, mikorra sejtette a másik érkezését, már megfőzte a kávé, még egy kicsi tésztát is sütöttek vagy gyümölcshabot kavartak egymás örömére.

Boldogok voltak. Akinek levele jött, úgy felbontatlanul, olvasatlanul rohant vele, vitte a másikhoz. Együtt örvendtek minden hírnek, minden apróságnak. Csak azt nem értették meg, miért nem keresik fel egymást odakint ők. Mert igaz, hogy az évek során mindketten többször is lakhelyet változtattak, mindig „jobb és jobb” munkahelyre kerültek, de Istvánka San Franciscóban volt, Jancsika meg Los Angelesben. Azt pedig már ők is látták – Amerika térképét is megvették, hogy követhessék őket utazásaikban –, hogy a két város között nem nagy a távolság. „Keressétek fel egymást, segítsétek egymást a bajban – írták, ahogy megkapták az Istvánka címét. – Jó, ha van valaki földije is az embernek!”

A levelek végéről is elmaradt „a mielőbbi viszontlátás reményében”, de erről nem beszéltek. Hisz milyen szép leveleket írnak! A Jancsika levelét Istvánka is írhatta volna és fordítva. De mikor születés- és névnapokon felcsendült a nóta: „Vándorfelhők fenn az égen”, meg: „Valahol egy kis faluban” – ők voltak a legboldogabbak. Őszre ősz jött, télre tél. A posta ugyanúgy hozta, vitte a leveleket, mint régen. Ha pedig nem jött levél, elővették a régieket, képeslapokat, fényképeket.

– Ezt nézd meg, ni! Ezt – adták kézről kézre.

Örömüket csak egy baj szomorította meg. Bartha Borbála, miután nyugdíjba ment, egyre többet betegeskedett.

Ekkor Berze Ilonának váratlan levelet hozott a posta. Mint az utóbbi időben mindig, föl sem bontotta, el sem olvasta, indult Bartha Borbálahoz. De – talán mert megérezte, milyen nagy öröm éri – az utcán, mentében mégis fölbontotta, elolvasta a levelet.

– Ezt is megértem! – lobogtatta meg a levelet, alighogy az ajtón belépett. – Képzeld, Jancsika nőszül!

Bartha Borbála nem érezte jól magát, de felélénkült.

– Bár az én Istvánkám is rávenné magát!

– Hadd el, eljön annak is az ideje. Látod, Jancsika is harminchatot töltött, s csak most kerített rá sort. De nézd. Hallgasd: „Mary svéd nő, de már nem első generációs, ő már itt született. Sőt az apja is már ötéves korától itt nőtt fel, csak a nagypaják voltak bevándorlók. Az apjának vendéglője van, itt a Los Angeles-i öbölben, szó van arról, hogy esetleg résztulajdonos lesznek. Édesanyámat csókolom, nagyon szeretnék, ha itt lenne! Majd elküldjük az esküvői képeket is. Szeretettel, fia, János.”

Lennebb, még: „A mellékelt képen Maryval vagyunk (a Mary-t Merinek ejtik) Hollywoodban, a kínai vendéglő előtt. Itt különben – fogok olyan képet is küldeni – olyan városrész van, ahol a világ leghíresebb, Hollywoodban élt színészeinek neve van betonba öntve. Minden híres itt. Hollywood a filmipar mamutvárosa. Szeretettel csókolom, Jancsi.” Alatta egy másik aláírás: „Mary”.

– Szóval svéd nő? – kérdezte Bartha Borbála.

– Igen. Nézd! Pont olyan szőke, mint Jancsika.

A fényképen, amely sötétben csillogó kirakat előtt készült, egy karcsú, de nem túl fiatal nő nézett mosolyogva a gép lenszéjébe.

– És hallod, nem első generációs!

Bartha Borbála, akit a betegsége egyre jobban megviselt, nem rejtette el kedvetlenségét.

– Mi az, hogy nem első generációs? Az miért olyan fontos?

– Mert... Mert látod, azt írja!

– Ezt meg kellene tudni! Ha ennek olyan nagy jelentősége van, akkor ezt meg kellene tudni!

Berze Ilonát idegesítette barátnője kérdezősködése, irigységet látott benne. Barátságuk alatt először feldőhődött: „Mit alakoskodszt? Miért nem mondod meg, irigyled a fiam szerencséjét”, de meggondolta magát. Hangosan csak annyit mondott: – Fáradtnak tűnsz, Borikám!

– Fáradt vagyok – mondta Bartha Borbála –, mind fáradtabbnak érzem a testem. Mintha nem is az enyém volna! A lábam is – mennyit hordtam télen, hidegben is a deszkát! – egyre jobban hasogatja a köszvény.

Elhallgattak, hallgattak.

– S aztán – törte meg a beállt csendet Bartha Borbála – hogy fognak ők ketten beszélni?

– Mi? Hogy mondtad? – döbönt meg Berze Ilona. – Hát angolul... Persze hogy angolul.

– Angolul?

– Igen. Miért csodálkozol? Az az állam nyelve.

– S otthon is?

– Hát persze! Hogy beszélnének? Mary svéd, Jancsika magyar, hát hogy beszélnének?

„S az unokák? Az unokáid?” – akarta kérdezni Bartha Borbála, de meg gondolta magát. Nem szólt. Miután azonban barátnője elment, papírt, tollat vett elő. „Gyere haza, fiam – zárta a levelét –, gyere haza! Megérdeklődtem, megbocsátanak. De ha másért nem is, nősülj meg legalább itthon. Annyi ügyes lány van... Nősülj innen. Ne kelljen svédül beszélni még a családban is!”

Betegségről nem írt. Köszvényéről sem. S amikor egy hétre rá ágyának esett, elfeledte a levelet is.

Berze Ilona egy ideig nem látogatta meg. Ha irigykedik, irigykedjen egyedül – gondolta. De amikor vasárnap a megszokott időben sem érkezett meg a barátnője, felöltözött s elindult. Megdöbbsent attól, amit látott. Bartha Borbála az ágyban feküdt, mogorva volt, szótlan. A szája körül a barázdák mintha megkövesedtek volna, mozdulatlanra dermedtek, elmélyültek. Arca beesett lett, sápadt.

Hiába olvasta föl Istvánka fölbontatlanul heverő levelét, melyben az új munkahelyéről írt, nem villanyozta föl semmi. Előszedte a fényképeket is, amelyekben annyit gyönyörködtek, a leveleket, melyek ugyanúgy, mint az övéi, számozottak voltak, az arc köves szigora nem enyhült. Mikor aztán megdöbbsenve azt javasolta: – Orvoshoz kellene menjünk, Borikám –, s azt a választ kapta: – Nem orvos, pap kell nekem már! – ha beteg barátnője nem látta, sírt. Lelkiismeret-furdalást érzett, sírt. Egy idő után már nem is barátnőjét, önmagát siratta: – Mi lesz velem, Borikám – hajolt a beteg fölé –, mi lesz velem nélküled?

A beteg megsimogatta, egy pillanatra ugyanaz a fölénység, furcsa merevség ömlött el arcán, mint első találkozá-

sukkor, aztán csak annyit mondott: – Írj egy szép levelet, jó? Az őszről, a fenyvesekről, az október kék égről, írd meg egy szép levelet – folytatta a beteg –, melyben nincs szó fájdalomról, vára-kozásról, magányról. Szép legyen. Ha már annyit hazudtunk, szép legyen!

Ekkor kellett volna meghaljon – gondolta Berze Ilona.

Ült a negyedik emeleti lakásban, hallgatta a csendet, a város neszei már teljesen elhalkultak. Rámeredt a papírra, s valami furcsa, évek óta elfelejtett tisztaság fénylett fel az agyában.

„Kedves, ismeretlen Istvánka! – vett egy új lapot. – Édesanyja legjobb, elmondhatom, egyetlen barátnője voltam. Ketten álmodoztuk át az elmúlt éveket – álmodoztuk, mert az tartotta bennünk az életet – magukról, így nem véletlen, ha rám szakadt az a hálátlan feladat, hogy megírjam: Édesanyja nem él. Néhány órája temettük el. De fájdalmam ellenére úgy érzem, rögtön kell tudassam halálának hírét, ígéretem ellenére – arra kért, írjak egy szép levelet az őszről, fenyvesekről, az októberi kék égről – meg kell írnom, az édesanyja sohasem tudta megbocsátani, hogy magára hagyta. Falusi lány volt, távol állt tőle az álmodozás – talán nem túlzok, ha azt írom: az én álmodozó természetem tartotta benne az életet, mert el tudtam hitetni vele – magammal is – az álmok értékét. Nem egyébéért, hanem mert felismertem, ez az egyetlen út számomra, számunkra, az élet felé. Egy magunkfajta öreg-asszonynak, akinek már amúgy sem maradt más az életből, mint a gyermekei élete – elhiheti, nehéz volt. Ennek ellenére megpróbáltuk a lehetetlent, főleg én – én játszottam egy évtizeden át –, vittük egymásnak a fényképeket,

leveleket, képeslapokat, amelyeket maguk írtak, fölolvastuk egymásnak, megválasztuk. Most már, hetvenen felül, magam is a halál várakozó csendjében, meg kell írnom, ha kiábrándítóan józan is, amit írok: maguk is, mi is, tudták, tudtuk, nem fogjuk soha viszontlátni egymást. Édesanyja betegsége alatt volt alkalmam elolvasni azoknak a leveleknek a piszkozatát is, melyeket külön írt – bocsásson meg egy öregasszonynak ezért –, láttam, láthattam, hét osztályt végzett falusi asszony létére is vigyázott, hogy egy sorával se bántsa meg Magát. Úgy tett – mint velem is, ismerkedésünktől haláláig –, mintha elhinné mindazt, ami Maga írt, mondott. Ötször, hatszor is átírta egy-egy válaszát. Arra a levélre, melyben arról tudósítja, hogy kocsit vett, válaszát azzal kezdte: »A szomszéd Karcsi is vett kocsit«. Nem tudom, ki az, nem ismerem a szomszédságát. »Róza néni – írta tovább (ez annak a Karcsinak lehet az anyja) – bejárta az egész világot«. Mikor olvastam, úgy tűnt, a keserűség sorai ezek, melyeket aztán gondosan kihúzott és azt írta: »Kedves fiam, örvendek, hogy anyagiakban gyarapodsz!« – ennyit. Pedig az igazság sorai lettek volna ezek – ám nem lettek. Áltattuk egymást, mi magunkat, maguk minket. Talán nem írok valótlanságot, a fiam levele okozta az ő halálát. Pontosabban azzal, hogy céltalanná tette életét, meggyorsította a betegség lefolyását. Ez a levél megdöbbsentette, életét szegte. Akkor, én bolond, azt hittem, az irigységtől keményedik meg a lelke, az irigységtől, hogy az én Jancsikám megnősül; most utólag már tudom, nem. Mindig, miután elmentek is, az unokáiról beszélt – nem, nem gondolta soha, hogy kimegy

oda –, de azt beszélte, hitte, hogy az unokák nyaranta hazajönnek, megtanulnak beszélni az apjuk, nagyanyjuk nyelvén. A fiam levele után azonban rájött, hogy nem. Ideírom akkori párbeszédünket: – Szóval, svéd nő? – kérdezte. (A fiam menyasszonyáról van szó.) – S aztán... hogy fognak ott ők ketten beszélni? – kérdezte. – Angolul – válaszoltam. – Hát persze hogy angolul. Hogy beszélnének? – Angolul? – kérdezte. – Az az állam nyelve – feleltem. – És otthon? Otthon is? – Hát persze – mondtam. – Hogy beszélnének? Mary svéd, Jancsika magyar, hát hogy beszélnének?... Ekkor elhallgattott, többet nem kérdezett. Én, bolond, azt hittem az irigységtől hallgatott el. Nem akar osztozni a mi örömünkben. Elköszöntem. Megbocsáthat ő is, maga is ezért nekem, mert az utolsó napokban szinte végig mellette voltam. Két éjszaka még ott is aludtam az Istvánka ágyában. Meg kell írnom, várta magát. Bár nem beszélt, nem hagyta, hogy táviratozzak sem, talán úgy hitte, Ön megérzi, hogy beteg. Nem beszélt erről, de én észrevettem abból, ahogy összerezett minden neszre, minden kis zajra, ha kinyitotta a szemét, csak az ajtót nézte. »Az sem lesz, aki eltemessen« – mondta egyszer, egy beszélgetésünk során. Neki volt. Ezért is fájnak az utolsó szavai, melyek ezek voltak: »Halálodra egyedül maradsz!« Ő nem volt egyedül. Ő nem.”

Berze Ilona elolvasta a levelet, egy percig némán, mozdulatlanul bámult rá, aztán mielőtt még a borítékba tette volna, hozzáírta:

„Kedves Istvánka! Túl józanok, túl élesek a soraim, tudom, hogy fájdalmat okozok Önnek, de nincs mit tennem. Nem lehet egy életen át álmokból élni –

feleslegesen. Egyszer – legalább a halál előtt – szembe kell nézni az igazsággal.”

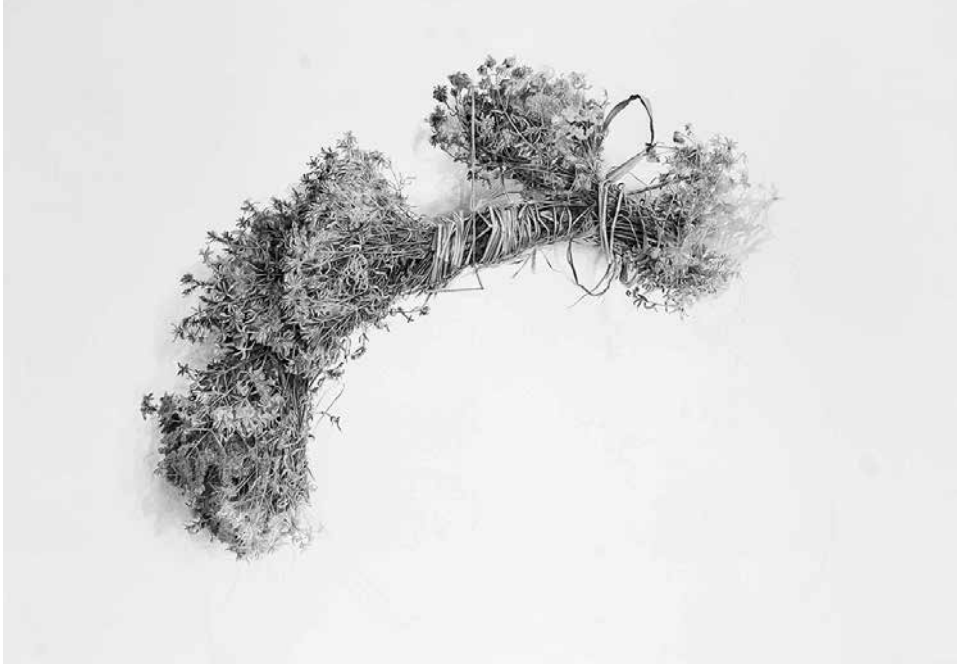
Aláírta, összehajtotta a levelet, aztán megcímezte a borítékot: Berze János, 282 Superior Avenue, Los Angeles.

Még ült, nézett maga elé, aztán egy másik lapot vett elő:

„Drága fiam! Itt, Erdélyben ősz van. Csodálatosak a fenyvesek. Csodálatos az októberi kékség. Vénasszonyok nyara van, amikor még felhő sem tűnik fel az égen, semmi, csodás kék ragyogás borít be mindent. Én különben jól vagyok. Szomorú az életben, hogy meghalt az a kedves

barátnőm, akiről neked írtam, akinek a fia szintén ott van Amerikában, San Franciscóban. A pénzből – ami kicsi megtakarított pénze volt – állíthatam volna egy szép sírkövet is, de ő ragaszkodott a cserefa kereszthez. Azt mondta: »Nehogy kőkeresztet állíts, Ilám, a kőtől fázom. Nagyon fáznék!« Teljesíttem a kívánságát. Várom az esküvői fényképeteket, lélekben én is ott vagyok. Sokszor csókollak, Édesanyád.”

Berze Ilona borítékot vett elő, ráírta: Bartha István, 328 Fifth Avenue, San Francisco.

Lipcsei Márta

Súlytalanság

*súlytalanságban lebeg
már emberi mivoltunk
az életvágy se meleg
elfeledjük kik voltunk*

*a tavasz jön hidegebben
a rügy is nehezen bomlik
élünk mintha idegenben
örvények között a zombik*

*parttalan már a víz is
még nézünk és jajgatunk
megőszült szívünk nem hisz
hallgatásba foghatunk*

*jövő ablaka kitárva
benne már csak a szél fütyül
feledve sok régi árva
emlék él rendületlenül*

Nagyvárad, 2023. 03. 05.

A szél

*mozgó levegő a szél
ringat lágyan ha kedvel
ha haragszik felborít
mérgét üríti rendületlen
majd újból eltűnik gyorsan
szalad a világ is a széllel
kalandozni szeret sebesen
nem tudja hogy mi a türelem*

Nagyvárad, 2023. 03. 06.

Mese habbal

*sokatmondó csend pöröl
mégse vagyok egyedül
az ablakom üvegül
beszél hozzám egyedül*

*lárifári fénytisztáson
rigófütty ül már az ágon
a tücsök is hegedül
légvár épül tücsökül*

csodálkozunk hát rajta!

Nagyvárad, 2023. 03. 07.

Időörvényben

*eltiporhatatlanul még élek
az idő lehúz feldob remélek
meder alján nem lélegzem
elmegy mindentől a kedvem
a felszínen levegő
a mélyben egy szerető
pókháló póktalanul feszül
eszem iszom egyedül*

Nagyvárad, 2023. 03.10.

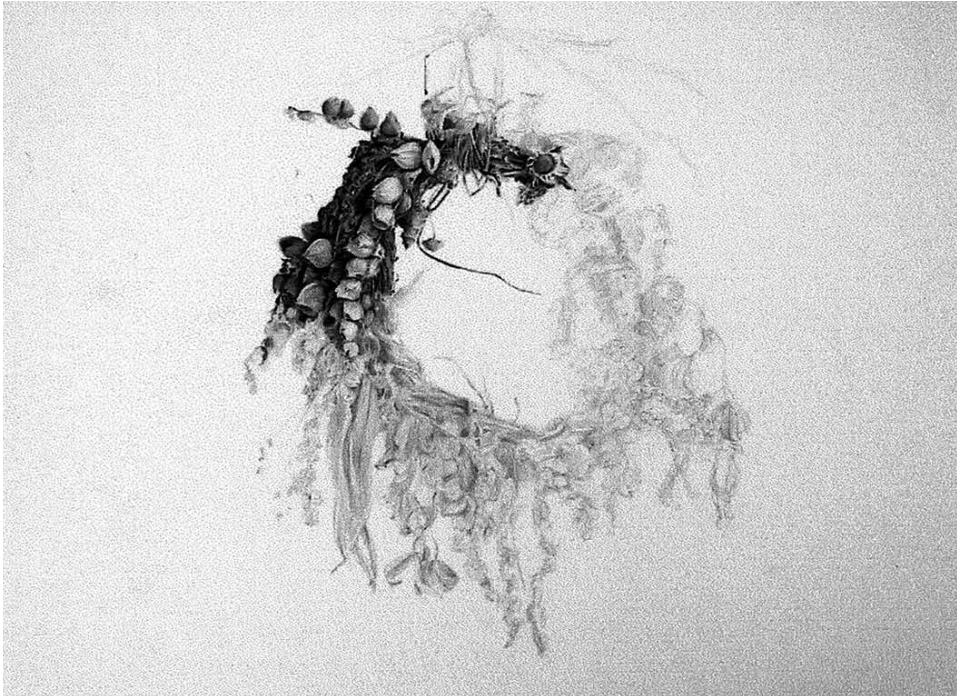
A tenger

*cseng a csend és visszafordul
nem szeretné hallani magát
csepeg a víz csendhez szokott
felejtene cseppenő baját*

*könnyelmű a hullámverés
a partot csak ostromolja
nem bánja ha nevet rajta
jön majd hajnali ébredés*

*a tenger csak terpeszkedik
szélként levegő reng rajta
pazarolja a vagyonát
vár az örök pillanatra*

Nagyvárad, 2023.03. 12.

Jezsó Ákos

Szomszédság Bár

Kézen fogva andalogtak a Nagykörúton, a Corvin mozitól, ahol megnéztek egy csöpögős, szerelmes amerikai filmet, egészen a Nyugatiig. Önfeledtek voltak és boldogok, mert végre kiszabadultak a bodori bilincsből, és itt, a milliós nagyváros kellős közepén azok lehettek, amik valójában: szerelmesek. Itt nem kellett odafigyelni, hogy ki látja őket, vagy hogy ki mit mond és gondol, mert a járdán hőmpölygő esti tömeg ellenére senki sem látta őket és senki sem gondolt róluk semmit.

És ez felszabadítóan hatott.

Felolvadtak a névtelenség és arctalanság sokaságában.

Az irodalmár és Éva. Ádámról szót sem ejtettek.

Úgy volt jelen, ott, közöttük, hogy nem is volt ott, közöttük.

Láthatatlanul és kimondatlanul.

És mégis egymáséi lettek. Csakis, kizárólag egymásé.

A Nyugati mellett beültek a Szomszédság Bárba. Az irodalmár ott szokott találkozni az író-barátaival. A nagymellű Nelli presszója pont szemben, a Nagykörút túloldalán van, de a pincérlány kapitális méretei ellenére sem azt a helyet választották törzshelyül.

Ez sokkal meghittebb volt.

Az írók itt szabadon tudtak álmodozni. Kisebb a forgalom, meghittebb a légkör. Családias. Ráadásul még Norbi, a főpincér is oda-odament hozzájuk,

hogy megkérdezze, meg vannak-e elégedve a kiszolgálással, meg hogy mit kérnek még, aztán addig-addig kérdezték, hogy rendszerint otffelejtkezett közöttük, de ezt nem vették zokon, mert a társaság csakis az irodalomról tudott csevegni, Norbi pedig egyszer írt egy novellát, amit le is hozott az orosházi *Néplap*, s ettől már kolléga lett, s befogadták. Már csak azért is, mert a hajdanvolt nagykörúti főpincérek hagyománya mentén ő is el szokott engedni a cechből, ha látta, hogy úgysem tudják kifizetni a hajnalig tartó rendkívül fontos beszélgetés végső számláját.

Befogadták, mint ahogyan Petrót, a szakácsot is, aki Ukrajnából származó orosz volt, és olyan bájos akcentussal törte a magyart, hogy a fiatal irodalmárok rögvest megszerették. Már csak azért is, mert minden mondatát úgy kezdte, hogy „Kedves uram”. Éjfél felé, amikor már egyetlen vendég sem volt éhes, csak inkább szomjas, de talán már az sem, amikor már senki sem akart enni, mégsem zárta be a konyhát, mert hátha, hátha betér még egy éhes száj, viszont kijött a szentélyéből, a fakanalak és edények közül az irodalmárok közé és bekapcsolódott a beszélgetésbe.

A magyar irodalmat nem ismerte, de a szovjetet igen.

Onnan jött.

Onnan jött, a Szovjetunióból, de oda már soha többé nem térhet vissza.

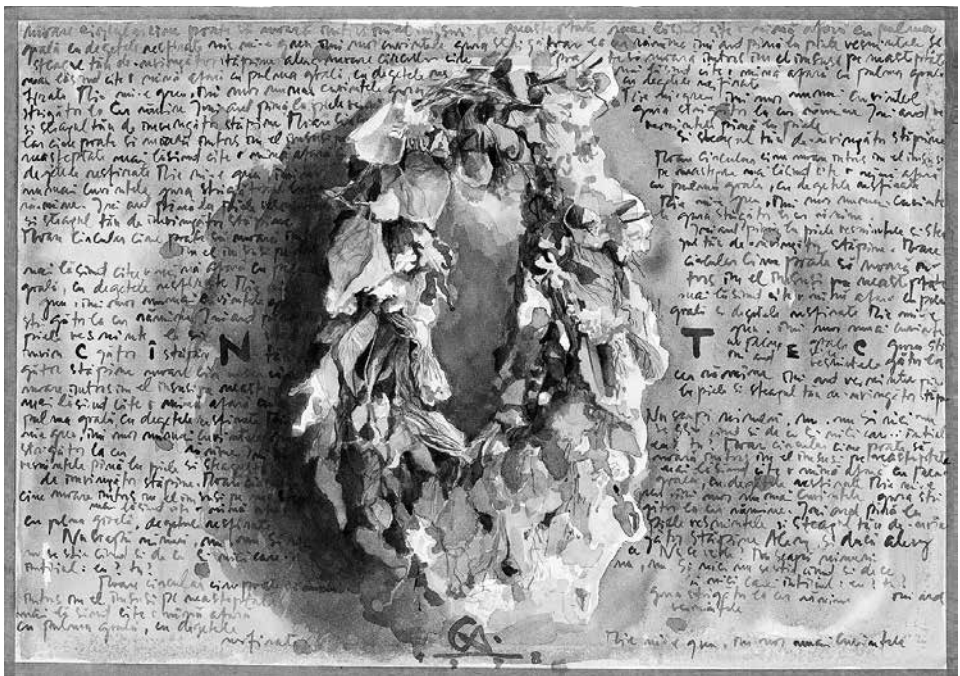
Épp úgy elillant s a múlt ködébe vészett a hazája, mint Ádám Felvidéke.

Norbi egyébként rendkívül jó helyismerettel rendelkezett. Kiválóan elboldogult a török és arab maffia körében, merthogy Budapesten már minden fel van osztva érdek és érdekkörök mentén. Mindenhova fizet, és senki sem bántja. Ez a hajdanvolt Monarchia legpompásabb városának legpompásabb útját jelentő Nagykörút vadkeletté foszlott legfontosabb szabálya. Norbi mesélte el az irodalmároknak azt is, hogy a szemben levő ház teljes első emelete az egyik politikus érdekkörébe

tartozó luxus kupleráj, és a legutóbbi kormányváltás után két héttel akkora rendőrségi razziát tartottak ott, hogy a Nagykörút legnagyobb gyönyörűségére vagy fél tucat meztelelen ázsiai lány szorongott az erkélyen úgy bő fél órán keresztül. Azóta is arról beszélnek a nagykörúti boltosok, hogy micsoda gyönyörűség volt ez a razzia.

Meg hogy gyakrabban kéne kormányváltást tartani.

(Részlet a szerző Éjfélre eltűnnek a lángok című, idén megjelenő új regényéből)

Farkas Arnold Levente

Távokról

Azt mondják, a macskáknak kilenc életük van, de ez nem igaz. A macskáknak szorgalmas védőangyalaik vannak. A házak falán színes, mintás erü márványtáblák mint szép betétek a női toaletteken. A simaságnak épp úgy városa volt ez, mint a csöndnek. Mert a mesét épp a rossznak kell hallani, hogy kicsit megjavuljon. Hát a templomba se a szentek kell menjenek.

A kapuban egy pillanat alatt végigfutott az agyán minden lehetőség, amivel eddig nem élt, hogy megfiatalítsa a testét. Azon kívül, hogy az újszülöttekről letörölgetett magzatmázát mindig gondosan belemasszírozta a bőrébe. Vagyis még inkább a csóka hangját akarja megszólaltatni, azt a rekedt torokköszörülést, tompa reszelést, amelyet ezek az okos madarak adnak. Már mint a csehek szerint. Fiatal voltam és hajtott valami.

Noha ezek a jövendölések sorra kudarcot vallottak, újabb és újabb időpontok bukkantak fel, egyesek saját korábbi jóslatukat írták felül, hogy követőik ne csalódjanak bennük, adott esetben azt is ígérve nekik, hogy ők megmenekülhetnek a pusztulástól, képesek lesznek repülni és átmenni a falakon. Az ínséges

*teleken, amikor a földeken semmit
sem találtak a csókák, megtanították
a két teremtményt arra, hogy fel-
ismerjék a köztük lévő rokonságot.
Ez volt a megállapodás, ilyenkor
el kellett hordani az irhámát.*

*Aztán a fekete folt a havon.
Mert nem laktam ott. Pálinkát
iszunk. Akkor lépett be anyánk.
Távolról figyeli magát. Mosolygott.
Büdös férfiak érintését
folyékony szappannal, hideg vízzel
tünteti el. És ezzel végképp el-
sietett. Az elkerülhetőt ismétli
meg az elkerülhetetlen ismétlés.
Már adott máskor, mikor nem kértem.
Tavasszal a csóka is boldogabb.*

A bolgár mester

*A bolgár mester egy lengyel
mesterrel bérelt szobát a
Széles utcában. Esténként
a lengyel eltűnt a többi*

*lengyelekkel a Kripliben.
A Kripliben mérték a leg-
jobb vodkát az egész város-
ban. A bolgár mester inkább*

*a jó bort szerette, de meg-
itta a rosszat is. Minden
este megivott egy üveg*

*bort a szobájában, közben
régi könyveket olvasott.*

*Egy fölösleges élet cí-
mű önéletírássomat*

*olvasta a bolgár mester
azon az éjszakán, ami-*

*kor betoppantak a részeg
lengyelek. Mit olvasol, kér-
dezte az egyik, talán a
Bibliát, isten abban nem*

*lakik, pedig volt már lengyel
pápa is. A bolgár mester
hellyel és borral kínálta*

*őket. Becsukta a könyvet.
Hajnalig már nem olvasott.*

*Hajnalban a bolgár mester
elköltözött. Nem akarok
olyan helyen lakni, ahol
nem lehet soha olvasni.*

*Nyugalomra van szükségem.
A bolgár mester hangszerek
készítésébe fogott. Síp
került ki kezei közül.*

*Olyan síp, ami nem szólt. Csak
az tudta megszólaltatni,
aki legbelül tiszta volt.*

*Ilyen emberek nincsenek.
Ezért nem szól a néma síp.*

Sztaskó Richard

Fürdés

„*Quando cœli movendi
sunt et terra. Dum veneris judicare
sæculum per ignem. Tremens factus
sum ego, et timeo; dum discussio
venerit;
atque ventura ira. Dies illa, dies iræ,
calamitatis et miseriæ,
dies magna et amara valde.*”

(*Breviarium Benedictinum*)

Kis idő múlva megállt előttem. Csöpögött róla a víz, forgott jobbra-balra, büszkén viselve meztelenségét. Lopva rápillantottam. Szótlanul ültem, aztán bólintottam, és elmosolyodtam. Rálépett a takaróra, és kérte, hogy menjek odébb. Beengedtem, ő pedig becsúszott alá hideg, sima bőrével. Kért, hogy öleljem át, átöleltem, és megcsókolt, az ajka nedves volt és hűvös. Hosszú ideig feküdtünk, aggódtam, félttem és nem éreztem vágyat. Mintha egy szürke virág nőtt volna közénk, egy gondolat, ami alakot öltött, és a köztünk tátongó szakadékról mesélt volna. Nem tudtam, mi volt az. Éreztem, hogy vár valamire. Végighúztam a kezem a hasán és a lábán, vágytam a vágyra, ostoba módon a saját szenvedélyemet kerestem, erőlködtem, miközben ő csak várt, simogatta a hajamat, és akartam, de nem találtam, nem volt ott semmi, csak a kavargó gondolataim. Nem éreztem vágyat, csak félelmet, szégyent és megáláztatást.

És akkor minden előzmény nélkül eszembe jutott egy régen hallott, kedves történet a két teknősről meg a skorpióról. Egyszerre világossá vált előttem: ha beszélni kezdek, megváltozik minden, végre adhatok majd én is valamit, és a köztünk tátongó szakadék talán egy pillanatra megsemmisül, ő pedig megértőbb lesz annál, mint amennyire lenni szokott.

A teknősök – egy fiatal és egy idősebb – egy apró, ökrös szekéren utaztak egyik városból a másikba. A hosszú út fárasztó volt, ezért egy mező kellős közepén megálltak pihenni. A leterített hálósákon éppen pasziánszotkát, amikor felbukkant valahol az erdőszél mellől egy barátságos külsejű skorpió. Szeretett volna ő is beszállni a partiba, de a két teknős idegenkedve húzódott arrébb. Gyanúsak találták a skorpió fényesre suvickolt méregtüskéjét.

– Figyelj, haver, nem akarunk balhét, úgyhogy szépen megkérnénk arra, hagyjál minket békén, nem szeretnénk, ha közünk lenne egymáshoz – mondták neki. Mivel a skorpió nem reagált semmit, az idősebb még hozzátette: – Húzz el innen, jobb a békesség!

– Jól van, jól van, nem kell cidrizni, tesó, már itt se vagyok – felelte a skorpió, és visszahúzódott a fák közé. A fényesre suvickolt méregtüskéjével együtt.

Pár perccel később ismét előbukant a fák közül. A teknősök éppen szedelőzködtek, hogy tovább folytas-

sák útjukat egyik városból a másikba. Mivel hosszú út állt még előttük, úgy gondolták, elég a pihenésből. A fiatal teknős egyébiránt két pasziánszparit nyert.

– Az a helyzet, srácok – kezdte a skorpió –, hogy le kéne innen lép-nem. Tudjátok, az asszony kidobott meg minden, nincs hol éjszakáznom, és bocsánat a kifejezésért, de kurvára fájni fogok itt az erdőben, az ős-szes piám elfogyott, a lóvém se sok, és nincs, ami fűtsön, a legkisebb széltől is reszketek, úgyhogy már elnézést, de komolyan mondom, sehol egy nyomorult kődarab, ami alá behúzódhat-nék, hogy szakadna rá az a... akarom mondani, remélem, megértitek, egy szónak is száz a vége, nem vennétek föl magatok mellé, ígérem, csöndben meghúzódodom hátul a sarokban, észre sem vesztek, jó leszek, de ez már nem állapot.

– Most mi legyen? – kérdezte suttogva társát az idősebb teknős. Tanácstalannak tűnt az ábrázata.

– Hogyhogy mi legyen? Te most szó-rakozol velem? Húzzunk innen minél hamarabb! Hát nem látod, hogy... – de nem tudta befejezni, mert a társa tovább folytatta.

– Ne vegyük fel mégiscsak magunk mellé? Olyan szépen beszél.

– Te meg vagy húzatva? Egy skorpiót? Hülye vagy, bakker, és ha megszúr? Nézd már meg azt a kisuvickolt méreg-tüskét! Nem találod egy kicsit sem gya-núsna? Ha belénk vágja, menten meg-döglünk, mielőtt azt mondhatnánk: „kerszon”. Szóval a válaszom határo-zottan az, hogy: nem! Édes Istenem, hát hogy lehet valaki ennyire ostoba?

Végül – már nem emlékszem, hogy és mint – felvették a skorpiót útitárs-

nak az ökrös szekérre. Az idősebb tek-nős ezt komoly sikerként könyvelte el, hiszen tényleg olyan szépen beszélt a skorpió, fiatal társa viszont kocsonya-ként reszketett mellette, fogalma sem volt arról, ostoba (és meglehetősen szűklátókörű) cimborája miért nem érezte ugyanazt a félelmet, mint ő, hi-szen roppant gyanúsna találtatott a fényesre suvickolt méregtüske. Hátra-hátra pillantva társára és a skorpióra, azt láthatta, kedélyesen cseverésznek egymással, már-már összebújva ka-carásznak.

– És azt ismered – kezdett bele egy viccbe a skorpió –, amikor a paraszt bácsi igyekszik a Parlamentbe?

– Nem – felelte a teknős.

– Hát feljön az öreg, a biciklijét meg a Parlament falának támasztja, mire az örök ráripakodnak: „Bácsikám, hát nem gondolja komolyan, hogy csak úgy letámasztja ide a biciklijét? Hát ide politikusok járnak!” Erre elkere-kedik az öreg szeme: „Hogy micsoda? Politikusok? Igaza van, akkor jobb lesz, ha lelakatolom.”

A skorpió meg az idősebb teknős is dőlni kezdett a nevetéstől, csak a fia-talabb bosszankodott a szekér elején. Hamarjában el is fordította tekintetét, és inkább az előtte kanyargó hepehupás útra koncentrált. Tudta, még hosszú út áll előttük. Néhány pillanattal később a szekér hátuljában megszűnt a neve-tés. Sűrű, tapintható csönd telepedett a helyére. A fiatal teknős verejtékcseppek hűvösét érezte a tarkóján, a szíve sza-porábban kezdett dörömbölni a mell-kasában. „Mi van, ha...?” – gondolta, de nem volt bátorsága befejezni ezt a gondolatot.

– Kedves barátom – mondta a skor-pió, szinte suttogva, egészen közel ha-

jolva a fiatal teknőshöz, akinek úgy tetszett, mintha fokhagyma és ánizs illatának elegyét érezné a skorpió meleg leheletén –, lennél olyan kedves, és megmutatnád, hogyan kell kinyitni ezt az üveget?

„Miféle üvegről beszél?” – suhant át a fiatal teknősön a kérdés, de a benne lakozó segítőszándék minden kétkedésnél erősebbnek bizonyult. Hátrafordult, s mielőtt még annyit mondhatott volna: „kerszon”, a skorpió fényesre suvickolt méregtűskéje lesújtott, egyenesen a hűvös verejték-cseppektől reszkető tarkóra. Mindez olyan gyorsan történt, hogy a fiatal teknősnek esélye sem volt behúznia nyakát a páncél fedezékébe. Az utolsó, amit még láthatott a mindent elborító örök sötétség előtt, az a skorpió széles vigyora volt és türkizkék szemében a csillogás.

Amikor befejeztem a mesét, rám nézett, és nem szólt semmit. Ettől a nem-szólástól egy kissé zavarba jöttem. Mondtam is magamnak rögtön, bizonyára nem tetszett a történet, untad, hiszen az ízlésünk sosem egyezett; mindketten tudjuk, hogy ami nekem humoros, az neked borzalmas, amittől pedig én viszolygok, te attól érzed magad jobban. Vagy valami egészen másról lett volna szó? Fogalmam se volt, mire gondoljak. Nyilván az lett volna a legegyszerűbb, ha megkérdem: „Mi a baj? Miért nem tetszett a két teknősről meg a skorpióról szóló kedves történet?” De hallgattam és vártam, hogy ő szólaljon meg elsőnek. Amíg beszélsz, gondoltam, van lehetőségem kitalálni a folytatást. A hallgatásommal lépéselőnybe tudok kerülni olyankor, amikor azt érzem, csapdába estem. Saját ostobaságom csapdájába.

Persze ilyen terepviszonyok közepette – elég, ha lelkem szikes talajhoz hasonlatos formájára gondolok – nem könnyű semmi sem.

Szóval csak néztük egymást és egyikünk sem szólt.

– Azt hiszem az lesz a legjobb, ha úszom egyet – mondtam végül, pedig nem akartam megszólalni, és erről is azt hittem, hogy csak gondolom, de nem. Tényleg kimondtam. A hangom rekedt volt és olyan halknak tűnt, mintha ráterítettek volna egy súlyos abroszt. Valahogyan kiszaladt belőlem ez a mondat, és már nem lehetett visszavonni. Nagy nehezen kimásztam a takaró alól, de eléggé sutának éreztem a mozdulataimat. A lábunk még egymásba volt fonódva, mint két egymásra csavarodott fatörzs, és egy pillanatra úgy tűnt, pont annyira szorítja a lábamat, hogy azt is hihetném, nem akarja, hogy kimásszak mellőle. De aztán engedett, és a víz felé sétálva komoly harcot kellett vívnom magammal: megforduljak és nézzek vissza rá vagy sem. Bízam abban, hogy utánam jön, s még azelőtt megfogja a kezemet, mielőtt a vízbe lépnék. Olyasféle jelenetet képzeltem el, mint amit olcsó lektűrökben olvas az ember vagy silány filmekben lát, de semmi ilyesmi nem történt. Nem jött utánam és nem is fogta meg a kezemet.

Egyedül léptem a vízbe.

Hideg volt. És ettől a hidegtől rögtön elment a kedvem attól, hogy beljebb menjek. Vissza azonban már nem fordulhattam; elég rosszul vette volna ki magát a dolog, ha meghátrálok. Amilyen tettetett határozottsággal kászálódtam ki mellőle a takaró alól, a visszafordulás egyenlő lett volna a szűkölő gyávasággal. Csak tovább fokoz-

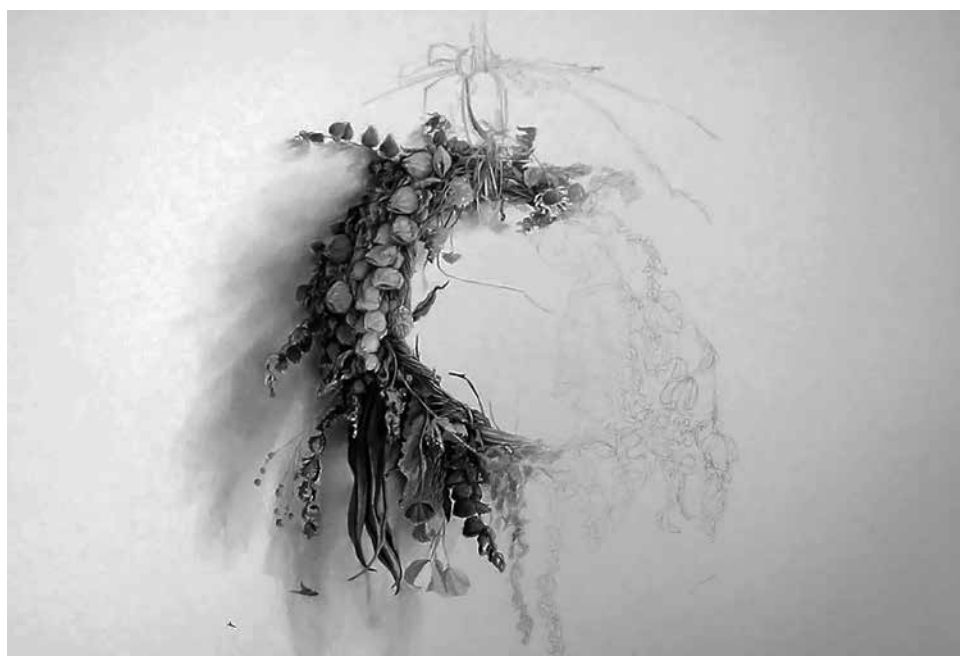
tam volna saját szégyenemet. Tudtam, sokáig nem ácsoroghatom a bokáig érő vízben, beljebb kell mennem, s ha ellep a víz: úsznom néhány percig, hogy úgy tűnjön ott kint a parton, ennél jobban már nem is élvezhetném a hűsítő hullámok simogatását.

A szemközti hegyek közönyösen magasodtak a víz fölé. Nektek olyan mindegy, gondoltam, merről fúj a szél, hamarább kel a nap vagy sem. Nektek nincs semmi gondotok a világgal és a világnak sincs gondja veletek. Nézzetek rám: kudarcot vallottam, minnek szépítsem! Lett volna lehetőségem bizonyítani, de képtelen voltam megadni, amire szüksége van. Vágytam a vágyra, édes Istenem, az a forróság, az a fölolvadás, hogyan is lehetne szavakba önteni, az az elmerülés, az a semmihez sem fogható, az a bárcsak örökké tartó alászállás, az a melegséggel kibélelt puhaság, az a jószágos, az az egyetlen ölés, de nem és nem, én nem éreztem mást, csak félelmet, szégyent és megaláztatást. Hogy lehettem ennyire elveszett?

A combomig ért a víz, amikor hátra fordultam. Nem láttam őt sehol sem. Hová lettél, kérdeztem kétségbe eseten, hol vagy, hová tűntél? Aztán észrevettem, ott volt, ahol hagytuk egymást, nem ment sehová sem, csak én tértem ki kissé oldalra néhány métert, ahogy lépkedtem befelé szemközt a hegyek-

kel, a hegyeknek pörölve. Ott feküdt a parton, a takaró gombócba gyűrve hevert mellette, és napozott. Abból a távolságból semmit sem tudtam leolvasni az arcáról, de úgy tűnt, élvezzi a napsugarak játékát a nedvességtől csillogó, gesztenyeszínre bőréen, s ettől a látványtól megnyugodtam. Remélem, meg tudsz bocsátani, suttogtam magam elé, aztán pár lépést hátrálva tettem meg, ostobaság, de az jutott eszembe, hátha meghallja ezt a suttoást, és integetni kezd, amit csak így, hátrálva láthatok meg. Természetesen semmi ilyesmi nem történt, kénytelen voltam hát megfordulni, vissza a hegyeimmel szemközt.

Amikor már a derekamat is ellepte a víz, vettem egy nagy levegőt, és az utolsó pillanatban, mielőtt még kiszakadhatott volna belőlem, a habok közé vettem magam egy suta mozdulattal. Mit számít, látja-e vagy sem. Ahogy elmúlt körülöttem a hullámozás, úszni kezdtem a mélybe. Minden erőmet összeszedve egyre lejjebb és lejjebb tempóztam a hideg áramlatban, már nem is tudom, mit szerettem volna elérni, de aztán egy ponton túl, amikor úgy éreztem, végképp kiüresedtem és egy hajszálvékony pillanat választ el attól, hogy tényleg föladjam, megálltam, és kinyitottam a szemeimet. A mohazöldé lett lebegés kellős közepén fülelni kezdtem a csöndre.

Ferenczfi János

Itt az erdő

*Apám halott, Isten él,
Velem egyik sem beszél.
Néma minden köröttem,
Roskadó ég fölöttem.*

*Néma háló, néma gyász,
Rám már senki sem vigyáz.
Elbitangolt gyermekét
Nem keresi lent az ég.*

*Itt az erdő, benne rém,
Élet, álom peremén.
Át kell menni, úttalan,
Bátorítom önmagam.*

*Bátorságom, vigaszom
Álom csupán, jól tudom.
Itt az erdő, benne én,
Gyermekségem peremén.*

A költő ne adja fel ifjúságát!

*Parafrász Nádasdy Ádám Ijedt zavarban felkapott
lepel című versére*

*Mit tanuljak tőled? Leginkább kegyelmet,
Hogy a hamisakra ne öltsek ki nyelvet.
Hogy ne menjek falnak, fejem be ne törjem,
Ülepedhessen le nyugalmad köröttem!
Részletek és gombok, mindennapi gondok,
Költészet és ábránd, csak mellőzés vár rád,
Szárszói kerék közt, ab dai gödörben,*

*Kivetettek útján, céltalan körökben.
Aranytól tanuljunk csendes öregséget,
Maradjon meg mégis szívünkben az ének
Dacos ifjúságról, világ-változásról,
Újról és fényesről, örök újhodásról.
Hinni sose' szégyen, remélni: az élet.
Dacolni a múlttal, jövőnknek ígéret.
Hogyha meg is nyúznak, hogyha megbéklyóznak,
Lelkünk vad szárnyai el sohasem múlnak.*

Méz

*Lépes méz, édes vész,
kis lelkem úgy elvész,
úgy elvész édenben,
gyöngyívú kertedben.*

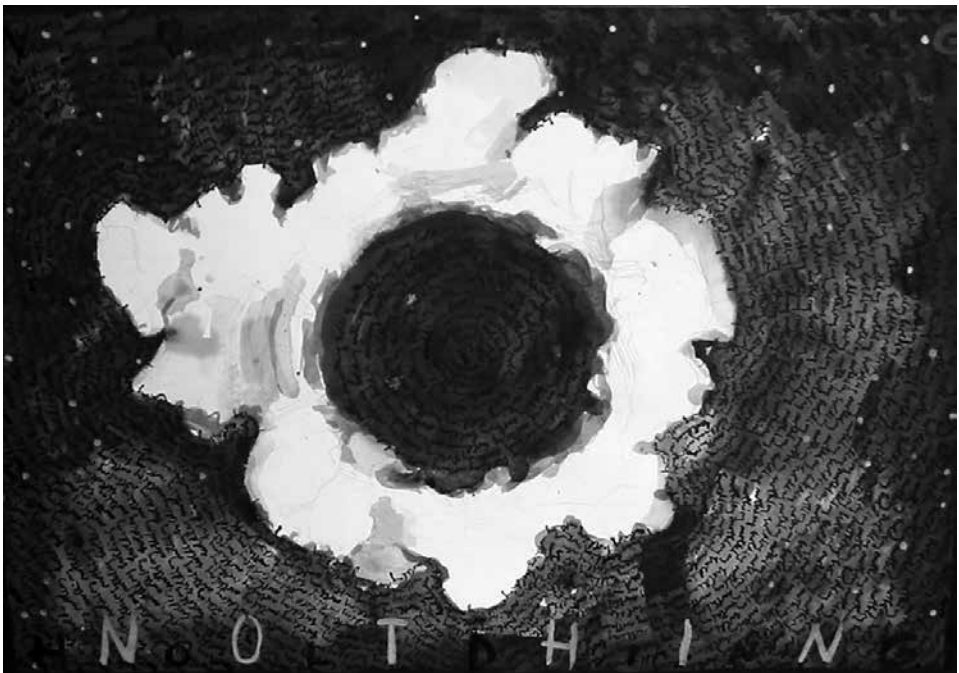
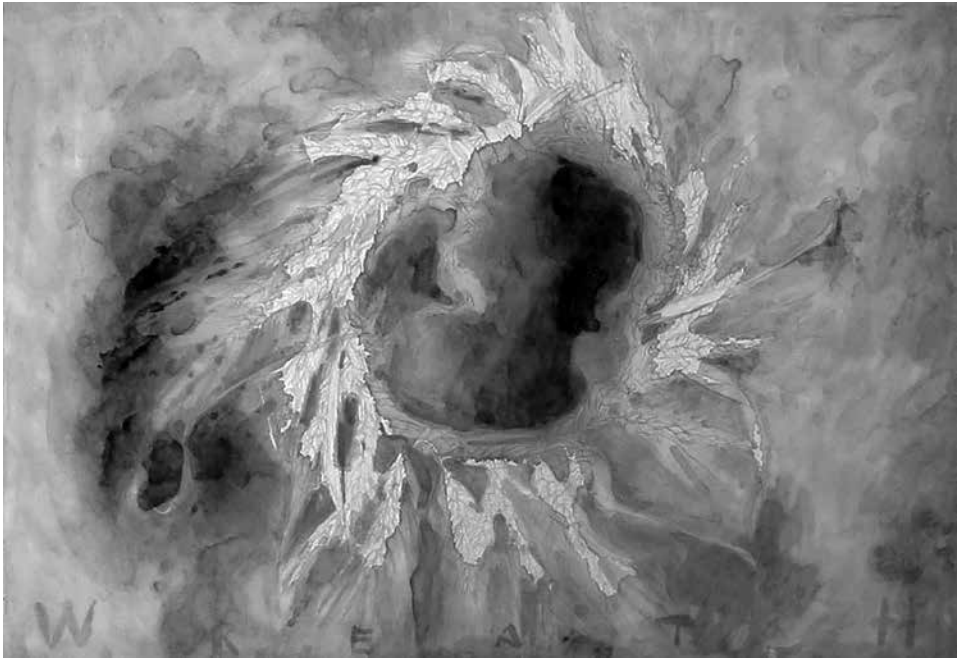
*Édenben elvesztem,
mert benned éledtem.
Lélegzem csak benned,
holtig kell elvinned.*

Skizolinea

Parafrasz Payer Imre Skízis című versére

*A vértócsa szép,
Az aszfalton szivárog,
Megül a repedéseiben,
Megtorpan, aztán
kövér ereken lódul
apró mélyedések felé.
Ott fekszel, fekszem, fekszünk.
Nézlek magam,
nézed magad
szememmel.
Egy csattanás volt,*

és roppant a csont,
a roppant koponya,
a gerinc. Megrogyott
az öreglyuk
körül a test.
Elhagyni készülsz,
és itt állok e bámész tömegben,
a funkcióit elhagyó test aggóniáját
látni elég, hogy adrenalin, dopamin
toluljon a dermedt tömegben állók vérébe.
A te véred tócsája egyre sötétebb.
A vérem egyre sötétebb tócsába gyűl.
Kilépsz, és én kilépek.
Szél zúg, és szállsz,
és szállnék veled.
De kattan a lélek,
roskad, mint tört gerinc,
a kettős tudat esett fele
nem száll ég felé.
Szél fúj. Fák ága közt száll.
Kósza lett, kötetlen.
Íráshoz görnyedt
lapockád emléke foszlik
a tértelen létben.

Koszorúk és kövek

Gerendi Enderle Anikó *Metamorphosis ephemeralis* című tárlatáról

„A művész anyagból alakít szobrot, s lelkének művészereje indítja, hogy ilyen vagy olyan formát adjon neki, aminő lelki szemei előtt lebeg; s honnan venné a művészi képességet, hacsak lelke nem a te kezed alkotása volna? – Formát ad tehát az anyagnak, például az agyagnak, kőnek, fának, aranynak és más hasonló dolgoknak, amik rendelkezésre állnak s alkalmasak arra, hogy a művész alakítsa őket. De lehetséges volna-e ez az egész eljárás a te teremtő működésed nélkül? Te teremtetted a művész testét s téled van a lelke is, mely kezeit vezeti; te alkottad az anyagot, amelyből alakíthat valamit; te adtad képességét, amely művésszé avatja, s amelynek erejében belül folyton látja azt, hogy mit kell künn cselekednie; te adtál neki érzékeket, hogy közvetítsék lelkétől az anyagba azt, amit csinálni akar... Ez mind téged dicsér, a minde- nek alkotóját.” (*Szent Ágoston vallomá- sai*, XI. könyv, V. fejezet)

Gerendi Enderle Anikó kezei által mintha Isten alkotna: finom vonalak, lágy színek, leheletnyi kontúrok, sok parányi részlet összeadódása a mulandó anyag ábrázolásában, a tökéletes- ség megérintéséhez. Mintha a Szent Ágoston-i vallomások ébrednének e 33 akvarell láttán. Koszorúk és kövek, az anyagi világ két efemer és banális eleme, ám mindkettőt emberi létünk szimbólumainak egész sorával ruháztuk fel. A koszorú életciklusunk meg-

határozó pillanataiban van jelen. Ez díszleg a menyasszony fején és a korporsónk felett, Krisztus kálváriájának véres jelképe, de bokrétaünneppé is nemesítheti a növekvő házba beépített verejtékcseppeket. S már meg is érkezünk a kövekhez. A kő a természet szét- pattintható ereje, mégis az alap, a biztonság, amely otthonainkat szilárdítja meg. Évmilliárdokba zárt tömör csend Földünk múltjából. Távoli és mély üze- neteket hordoznak e valóságosnál is hűbben ábrázolt témák, a felismerést a Föld és ember összefonódásáról, elválaszthatatlanságukat az örök me- tamorfózisban, a nagy körforgásban. A pöttömnyi ember mulandóságát a bezáródó kör közepén.

„Számomra a részletek mindig fon- tosak. Úgy is mondhatnám, hogy én a részletekből építem fel az egészet. Ha visszatekintek eddigi munkáimra, azoknak mindig is építkező jellegük volt. (...) Rendigényem tulajdonkép- pen harmóniára való törekvés. Valahol minden tárgyamban, rajzomban ez a szándék rejtőzik. A tökélyre való törek- vés ez. Még akkor is, ha tudom, hogy a tökély megvalósíthatatlan és elérhetel- len. E hozzáállás a művészek körében nem divatos, sőt vannak, akik ezt tu- dadosan elvetik. A szépség és a harmó- nia kicsit elavult fogalmak manapság. Nemesyszer felrötták már nekem azt, hogy túlságosan is szép, amit rajzolok, festek” – vallotta 1996-ban, a *Bihari*

Napló című napilapnak adott interjújában Gerendi Enderle Anikó, aki az idő tájt már javában hódolt reneszánsz eleganciával megrajzolt és színezett, a szemnek könnyed befogadást ígérő, ám az agynak tengernyi plusz üzenetet sugárzó koszorúi és kövei készítésének.

Az Amerikai Egyesült Államokban 2004 óta élő, kolozsvári születésű képzőművész a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola dizájn szakán diplomázott, és kezdetben ipari formatervezőként kamatoztatta rajzos tehetségét. Dolgozott a feketeerdői üvegyárnak, tervezett bútort és bélyeget, szakmai sikereit megalapozó nagyváradi munkássága idején alkotóterápiával segítette pszichés betegek rehabilitációját, és mindmáig művészi szinten fotózik, e műfajban is komoly nemzetközi díjak kitüntették. Az anyaggal való kreatív viszonya azonban nem csak annak esztétikus hasznosítása felé nyitotta meg kifinomult szépérzékét, az 1980-as évek elején tér vissza ifjonti szenvedélyéhez, a művészi rajzhoz és az anyag legromlóbb formájához, a papírhoz, és ezzel a lépésével nemzetközi renométtel szerez. Bukaresttől Budapestig, Írországtól Japánig tárlatok sora jegyzi a nevét. A kommunizmus időszakában a progresszív romániai képzőművészeket

felölelő Atelier 35 váradi alkotócsoportjának is az egyik alapító tagja lesz, a rendszer ellen lázadó ifjúság a legmodernebb nyugati áramlatok letéményese, művészetük máig hatóan formálta és formálja az izlést az ország nyugati kapujában.

„A kész rajz egy bizonyos állapotot fejez ki. Az az állapot két-három év múlva már felidézhetetlen. Munkáim mindig is kapcsolódnak a mindennapjaimhoz. Ha ránézek, nekem azt a bizonyos időt jelzik, amelyben születtek. Visszaemlékezem. Feltétlenül tartalmazza az én akkori életemet. De hogy metafora-e vagy sem, azt nem tudom. Inkább jelnek mondanám, ami saját magamnak szól. Esetleg sajátos, titkos naplónak is nevezhetném, hiszen nagyon is szubjektív módon készültek és készülnek munkáim. Remélem, ennek ellenére mások számára is jelentenek valamit.” (Gittai István interjúja, *Bihari Napló*, 1996.)

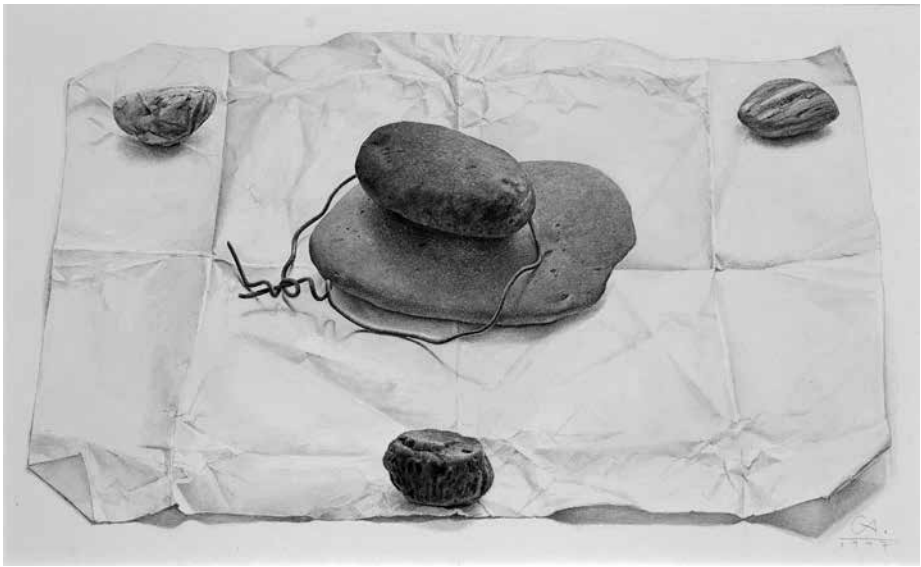
A kiállításunkba válogatott koszorúk és kövek a művész 1993–2000 közötti, nagyváradi alkotói periódusában készültek, és ez idő tájt a sepsiszentgyörgyi Erdélyi Művészeti Központ gondozásában állnak.

Balla Tünde,
a kiállítás egyik kurátora

Varga Melinda

Szél cibálja

*Szél cibálja a fákat,
karneváli téli óra
ül az ágak közé,
harsányan nevet,
szinte sikít,
mint valami kísértet.
Cibálja a szél a fákat,
kiáll a szürkeségbe,
eső mossa
fénytelen bőrét,
nedves és hűvös a ruhája,
jégcsapok nőnek
lába hajlatából,
szeméből vizes hó hull
a fekete mezőre,
pillái őszek a fagytól,
csak áll a szélben,
hagyja, hogy cibálja a karját,
fa lesz belőle
vagy védtelen madár.*

Bertha Zoltán

„Harangzúgásos” magyar költészet

(Metaforák, motívumok)

„Minden művészet annál értéke-
sebb, mennél nemzetibb, mennél job-
ban differenciálódott minden irány-
ban, a *nemzeti* irányában is”, s a feladat
így „a népek lelkének óriás koncert-
jé”-hez „egy új hangot adni” – „egy új
színt” a csokor hatalmas tarkaságához
(szögezte le Babits Mihály). És Németh
László szerint is „a legfranciább fran-
ciák, a legnémetebb németek, a lego-
roszabb oroszok voltak azok, akik az
egész emberiségnek is mondtak vala-
mit”; és így mi is (József Attilát idézve):
az „emberiségnek éppen magyar mi-
voltunkkal tartozunk.” Merthogy (Ady
szentenciája): a „magyarság szükség
és érték az emberiség s az emberiség
csillagokhoz vezető útja számára.”

A magyar irodalom legmarkánsabb
sajátosságai közé tartozik, hogy a meg-
alkotott művek jelentéstartományait
rendkívüli gazdagsággal tágítják ki a
történelmi és kulturális nemzeti ön-
ismeret, önreflexió, öntudaterősítés
magasművészetté formált távlatai. Az
irodalom mint nyelvművészeti tüne-
mény létezési módjának a feltétele és
leglényege, a „sine qua non”-ja az esz-
tétikai értékminőség; s a művészet, a
költészet éppen az esztétikai jelenség
misztériuma, rejtélye révén képes arra,
hogy benne az igazság feltáruljon és

működésbe lépjen; Martin Heidegger
szavaival: a titokzatosan világló, meg-
költött „műben az igazság megtörté-
nése működik”; s a költői beszéd nem
más, mint „ama kimondás megtörté-
nése, melyben egy népnek történetileg
kibomlik világa”. A művészi igazság
tehát eszerint is egyetemes és korlátoz-
hatatlan, ezért nem szorítható ki belőle
semmilyen jelentéstartalom, ami egy
nép, egy nemzet kiteljesedő histori-
kus és egzisztenciális önazonosságára
vonatkozik. Ha a magyar irodalom
évszázadok óta különleges élességgel
világít rá a magyarság legérzékenyebb,
leghitelesebb lét- és sorskérdéseire: az
a legkevésbé sem számít esztétikai
tehertételnek, s nem okoz művészi
vagy tematikai értékcsökkenést: ép-
pen ellenkezőleg, sajátos és jellegadó
többlettértékeket teremt. A sorsbeszéd
igazságszavaiban a közösség és a min-
denség lélekhangja szólal meg.

S ennek jegyében tekinthető maga az
igazi író is a nemzet élő lelkiismereté-
nek, a társadalmi közélet égető problé-
máit felvető és vállaló gondolkodónak,
aki „népének szenvedéseit és vágyait
sűrítve és türelmetlenül hordozza ma-
gában”, s ezért mindig előbb jár, mint
a politikus (Tamási Áronnal szólva).
Mert a dolgok természetes „rendje,

hogy Bánk bán és Lúdas Matyi előtte járjanak Széchenyinek és Kossuthnak” (állítja Németh László is). Az író előre is jelez – kifinomult veszélyérzettel, ébresztéssel és buzdító esélykereséssel, lelkesítéssel, figyelmeztetéssel –, és folyamatosan osztozik is a nemzeti törekvések és küzdelmek reményeiben, s a leveretések és széjjelzaggatottságok összes kínjaiban és fájdalmaiban. Jól tudhatjuk a magyar írók örökbecsű vallomásából, az 1956 eltiprását sirató *Gond és hitvallásból* is: „Egy ezredév alatt sok zivatar verte nemzetünket. De a zivatarok borújában is két fény mindig hű maradt hozzá. Egyik a nemzet csillaga, mely vészek idején is áttört fényével a homályon, a másik pedig virrasztó költőink fáklyafénye, amely a magyarság számára mai tanítás.”

A tanítás pedig egyben mindenkori eligazítás is. Hogy „legnagyobb cél pedig, itt, e földi létben, / *Ember* lenni mindig, minden körülményben” – és szeretni a hazát, mert „a honszerelem / Most lehet őszinte, igaz, önzéstelen” (hallhatjuk Arany Jánostól). Emberség és magyarság – örökös vezéreszméje ez a magyar szellemnek: identitás és humanitás szintézise, törhetetlen harmóniája. A moralitás törvényének érvényesülése a nativizmusban, a patriotizmusban – mindennemű és -irányú hódításokkal szemben a védekező önazonosságban, az önvédelmi identításban. Dsida Jenő szállóigéje: „mindig magunkért, soha mások ellen”. Ethosz és ethnosz szétválaszthatatlan összeforradásának kategorikus imperatívusza mindez a lelki nemzetben. „– Mit ér az ember, ha magyar? – kérdezte Ady Endre. De nem ő először, s nem ő utoljára. Azt mondhatnám: az egész magyar történelem ezt kérdezi”

(rögzíti Babits Mihály). S a fénylő magyarság klasszikusai mind válaszolnak is rá. Ady: „Testvéremül elfogadom, / Ki tiszta ember és magyar”; „becsületos voltam embernek, magyarnak.” Juhász Gyula (a szabadító Istenhez szakrális emelkedettséggel fohászkodva, a gyalázatos trianoni „békekötéssel”, diktátummal dacolva): „magyarként és emberként – Üdv Neked! – / Élem tovább az örök életet!” Hiszen elidegeníthetetlen létparancs: „jövőt nevelni, embert és magyart” (Áprily Lajos). S aki „embernek hitvány, magyarnak nem alkalmas” (Tamási Áron); „én *ember* vagyok *magyar* és *Európa*” (Hervay Gizella). De (Makkai Sándor megfogalmazásában): „nincs szükségünk Európa bűneire, igazságtalanságaira, szeszélyeire, képmutatására, felfuvalkodottságára. Saját magyar jellemünk és szellemiségünk kifejtésére van szükségünk az európai kultúra valódi és örök értékeinek érvényesítése által. A mi európai feladatunk: embernek lenni – magyarul.” Ezzel Babitsot is igazolva, aki szerint „ma, amikor a kultúra ereje és szellemisége egész Európában hanyatlani látszik, a tépett és megsemményedett magyar még mindig tartja irodalmának és művészetének színvonalát, mely semmivel sem áll a legjobb nyugati színvonalnál alacsonyabban.”

A magyar megmaradás szüksége tehát abszolút érvényű axióma. A „magyarság célja, hogy megmaradjon”; s „ha nem követelünk magunknak örökkévalóságot, elveszítjük a más is” – jelentette ki Kodolányi János. Vagy Páskándi Géza egyik Árpád-házi királydrámájában is felhangzik: „Volt-e a magyarral valami célja, valami külön célja a Teremtőnek? (...) Ha semmi más, egy bizonyosan: hogy megma-

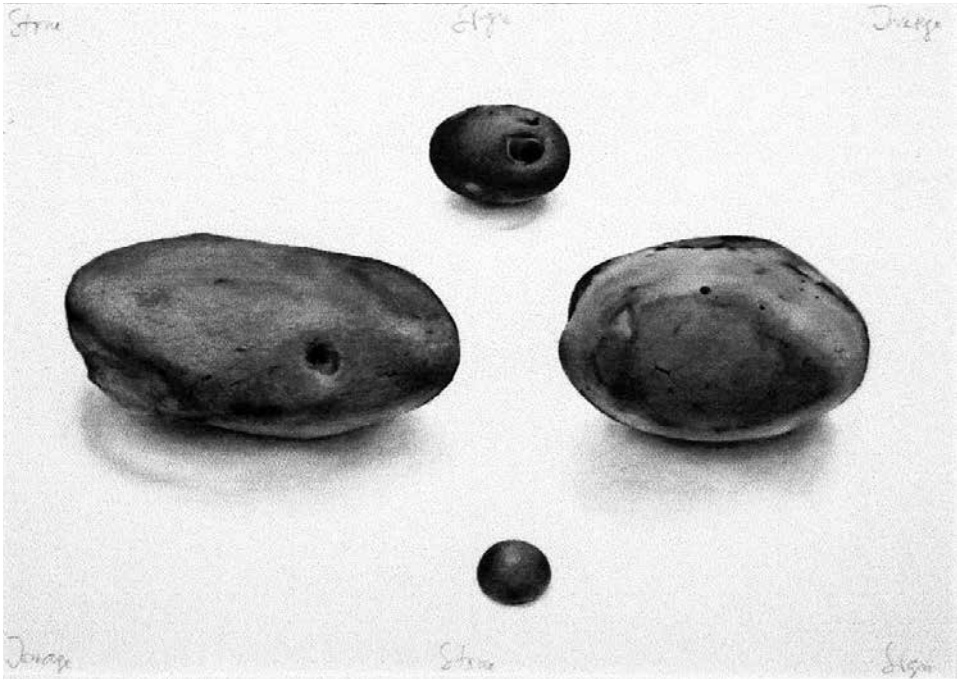
radjon. Hogy fennmaradjon most és mindörökké.” Szüntelen birkózásra kényszerülve a fenyegető és rátámadó veszedelmekkel. A szétszóródáson tépelődő Adyra utalva festi fel az élet-halál dilemmát („elveszünk, mert elvesztettük magunkat”) Németh László *Debreceni kátéja*: „Tetveinktől ellepetten, elgyengülve várjuk, hogy mit kezd velünk a más népek sorsa. Valamelyik nagy nép gyarmatbirókába olvadunk be? Szomszédaink darabolnak fel, hogy egységüket védjék? Vagy egy internacionalista néptestvériségnek leszünk osztjákjai?” Majd Illyés Gyula (*Üdvösség vagy halál*) Ady és Németh László kapcsán állítja élére a létproblémát: „Vagy fölépítjük mi is azt a Templomot, / vagy népét Hadúr is szétszórja”. Az 1943-as balatonszársoi tanácskozás záróelőadásában Veres Péter így biztatott: „*Megmaradni*. Ahogy lehet. S hogy lehet? Úgy, ahogy a nép nagy többsége hiszi, hogy lehet. Mert a hit nagy erő, a történelemben talán a legelső erő.” Ahogy Hamvas Béla tételében is a hit, a „vallás minden lét legmélyebb pontja: az élet transzcendens csúcsa, amiből az élet értelme fakad, célja, szépsége, gazdagsága”. És ez szavatolja egy nemzet kontinuitását; hiszen „az etnikai identitás folytonossá tételének kiemelkedően a leghatékonyabb eszköze a vallás” (állapítja meg napjainkban a vallásfilozófus, kultúrantropológus Jan Assmann).

Ha a nemzet megőrzi hitét, a hit megtartja a nemzetet. A keresztény szellemiségű magyar gondolkodás metafizikai alapvetése, fő üzenete ez. „Nemzetiségünk valaha mélyen egybe volt forrva a vallással”, fogalmazta meg Erdélyi János, s Szerb Antal, hogy „kereszténynek lenni és magyarnak

lenni csaknem ezer éven át teljesen egyet jelentett”; Márai Sándor pedig, hogy „a magyarság, mint az európai keresztény műveltség, a humanizmus egyik utolsó keleti végvára, minőségi kultúrát épített az elmúlt évszázadokban, s ezt a művét leggyakrabban történelmileg rendkívül kedvezőtlen feltételek közepette végezte.” (Juhász Gyula költői nyelvén: „Istenért, hazáért éltünk ezer évet, / Miatyánk, ne hagyj el árva magyar néped, / Örök életével hadd dicsérjed téged!”)

S a hányatott sorstörténelem és a magasrendű sorsirodalom összesűrűsödésében kristályosodnak ki azok a sugallatos létmetaforák és sorsjelképek, amelyek végtelen szókép-láncolatként, szimbólumhálózatként és variációrengetegként szövik át a nemzeti közösség önkifejező írásművészetét. A harang história, religió, kultúra – „templom és iskola” – egybefoglaló összetett motívumaként jelezheti végzet és túlélés, pusztulás és felülkerekedés összes érület- és képzethullámzását. A „régelsüllyedt ország” mint Atlantisz „harangoz a mélyben” – kesergi Erdélyben Reményik Sándor: „Halljátok? Erdély harangoz a mélyben. / Elmerült székely faluk hangja szól / Halkan, halkan a tengerfenéken. / Magyar hajósok, hallgatózzatok, / Ha jártok ottfenn fürgeteges éjben: / Erdély harangoz, harangoz a mélyben” (*Atlantisz harangoz*).

És Dsida Jenő (Reményik Sándornak dedikálva): „Fülünk szédülten rezonál a hanghoz, / amely a szálfán-küzdő hördülése... / s talán a mélyben *Atlantisz harangoz*” (*A tenger*); és később Hervay Gizella: „kettéhasítják megint szavainkat, / és bekerítenek kék egünkkel, / és ellenünk hajtják madarainkat, / és tengerünkbe veszejtenek, / és elsüllyesztik

földrészeinket” (*A süllyedő Atlantisz partján*). Vagy Gál Sándor a Felvidéken – az elmerülő földrésről, a „bénuló nyelvű” vidékről lamentálva: „süllyedek alá / együtt a fákkal együtt a tűzzel / együtt a lóhorkanásos messzeséggel / imbolygó szívű temetőkkel / két lábon álló halottakkal / atlantisz-sorsú nemzetekkel / velük együtt le a mélybe / le a végső némulásba / tanúnak titoknak végső jelnek / feketén vérző nyitott sebnak / felvilágolni az örök mélyről (...) alattam nem föld a föld / felettem nem ég az ég” (*Új Atlantisz*).

És Kárpátalján Fodor Géza: „Csak esik egyre, zuhog szakadatlan / málló falakat mosva el egészen / duzzad váltig ez Átokvölgye-katlan // Hol törtgerincű hegyek árterében / fuldokolunk csak iszamos csatakban / – egy hirtelen süllyedő országrészen (*Új Atlantisz*).

S ha a „poeta angelicus” Dsida a búsongó fájdalmat is éteri finomságú esztétikumká szűri át („Atlantisszá lesz minden átkom, / minden dalom, és minden imádságom, / Atlantisz lesz az én világom. // A süllyedt bérceken / átzúg a tenger sötétzöld vize: / szeli hajója sóvárgó kalóznak / s jövő századok surranó bárkái / minden Enyémen áthajóznak” – *Süllyedő világ*), sokkal később Szöcs Géza is mintha hasonló intonációt modulálna rokonképzeteket vizionáló, szinte misztikus lehetőséggel elrévedő tűnődésében: „ti szerencsés hajósok, / gondoljatok a népre / mely itt lakozott egykor / csak nem tudta, mivégre” (*Ti boldog hajós-népek!*).

A húszas években (1925-ben) megjelent, *Atlantisz harangoz* című kötetének előszavában Reményik Sándor Rákosi Viktor *Elnémult harangok* című regényére utalva írja: a „lázál-

mot” „százszorosan meghaladó valóságot” kellett megérni; „Transsylvania elsüllyedt és harangjai elnémultak”; de „Isten különös kegyelméből, elváltzott, elfinomult, átszellemült hangon” az elnémult harangok mégis megszólalnak a mélyből („gyászban győzelem”), s hogy az ő könyve ennek az atlantiszi „harangjátéknak” „egy kicsi lélekharang”-ja. (Tenger és lélek harangongással vegyülő képzetkörei Illyés Gyula *Hunyadi keze* című oratórikus költeményében is felhullámoznak: „s van mintha a tengermélyből, a lélek / mélyeiből önvád zúgna feledt bűnökért”). És napjainkban (2018-ban) a fiatal (és ugyancsak kolozsvári) költő, „a transzilvanista örökség vállalását” (Márkus Béla) sem elhárító Papp Attila Zsolt verseskönyvének címe: *Az atlantiszi villamos*. Benne pedig *Az erdélyi tenger* című költeménye utal az elődökre és tanúsítja az ihlető, visszhangzó motívumok invenciózus és kimeríthetetlen továbbírási lehetőségeit: „ez itt egy tengerország, / a vízmélyek felé sodródó / elsüllyedt, megtalált városállam (...) ott vár a sok atlantiszi ember: / Hunyadi M., Bethlen G., Mikes K. / meg a számtalan nevesincsen / mélytengeri írnok, vendégek / Tengerkolozsvár és Vízierdély / időtlen jelenidejében.” Mint ahogy Bölöni Domokos fanyar-rezignált humorral fűszerezett életképe, pillanatképe is egyszerre szelíden patetikus és ironikus: „Anikó megpöngeti a rézmozsárt. Gyönyörűen harangoz. Egy kisebbecske Atlantisz fájdalma csöng ki belőle” (*Harangoz egy rézmozsár*). A haranghang a közös és a személyes mulandóság melankóliáját (olykor enyhe bizarrériáját) együtt sugározhatja: „Harangok szólnak,

engem temetnek, / nedves sírokban holtak nevetnek” (Dsidá Jenő: *Sárba zuhan a nap*). És Dsidát idézve, folytatva Lipcsei Mártánál is feltolul az idővel szembeni élethiábavalóságok (a legújabb kori „vanitatum vanitas”) őszérzülete: „Harangok szólnak / holtak nevetnek / elment a tegnap / elmegy a holnap”; „új semmi vágya / az élet ágya / tört ember lába / csönd ül a percen / életünk sercen” (*Harangok szólnak*). S ilyenképpen az is érzékletesen igazolódik mindezek által, hogy az allúziók, reminiszcenciák, parafrázisok mellett, hogy példázatosan vagy aleatorikusan át- és újraírják a nagy elődök szavait, mondatait, szállóigéit – egyszersmind elevenen is tartják azokat. S így egyidejűleg domborodik ki a „megszentelt” szövegtradíció és a „megszentelő” (vagy akár profanizáló) értelmezéshagyomány, illetve érvényesül e kettő virulens nyelvi összjátéka. (Hiszen Wolfgang Iser szerint is a posztmodern intertextualitás, a sziporkázó stílus- és szövegjáték „maga sem marad érintetlen mindattól, amit játékba hozott”.)

„Atlantisz sorsára jutottunk” – summázta 1956 karácsonyán a megint letiport ország és nemzet fátumáról naplójegyzetében Illyés Gyula is (implikálva a súlyosan jelentéses, parabolikus reményiki – „atlantiszi” – harangmotívumot is). Az idegen tankokkal véresen levert forradalom és szabadságharc döbbenete ez: „hallgatnak a harangok” (Márai Sándor: *Mennyből az angyal*). Mert a mindennemű legázoltatás, az omlás, a sorvadás (az etnikai felmorzsolódás, az anyanyelv- és identitásvesztés, a beolvadás, az önfeledés, a szórványosodás, a kisebbségi kiszolgáltatottság, az erőszakos asszimiláció és az idegen érdekű háborúk

ártatlan áldozatává válás, a menekülés, a számkivetettség, az elüldözöttség) – s a mardosó „honvág a hazában”: eltakarhatatlan tény, és folytonosan. A romos marosszentimrei templomban tízen maradtak a gyülekezetben, tizenegyedik az árva pap, tizenkettedik maga az Úr (Jékely Zoltán versében); Kovács Istvánéban Isten háza „Noé templom-bárcájaként” őrzi a halottakat; Nagy Gáspáréban még hallani a múltból a gyülekezet énekét, s „hitünk megmarad”, ha a kövek elomlanak is; Kányádi Sándoréban „maholnap egyesegyedül / istené lesz a templom / csupán egy ajkon szól már / paptalan marosszentimrén / haldoklik szenci molnár”; Kovács András Ferencnél sincs itt már se gyülekezet, se ének-szó, se pap, a falak „rommá roppannak pillanat alatt”, a „kert kipusztult, a gyom megmaradt – / megszünteti, ha kit szeret az Úr.” És a Sütő Andrást szólító Ferenczes Istvánnál is: „Az ajtón mázsás lakat, gályarab bilincs. / Tízen, kilencen, nyolcan sem vagyunk, / gyülekezet, szolga, pap – senki sincs... / Legnagyobb hiányzó maga az Úr.” Ferencz Imre pedig protestálón, számonkérőn kérdezi a templomról (ahol régen „minden délben szólt / a harang”): „Arra, hogy mégiscsak ránk omlik, / mégiscsak minket temet maga alá, / gondoltál-e, Uram?”

De a harangkondulásos visszhangok, a porladás megrendítő vízióiban kivetülő veszélytudatos, tragikus fájdalmak és a működő életöszton vigasznyújtásával enyhítő reménykedések mégis, mindennek ellenére tovább szülik a végleteket és az árnyalatokat összefonó – etikai és esztétikai perspektívákat kitágító – asszociatív képzetek, utalások, látomások, han-

gulati alakzatok változatos rengetegét. Az egymással nyílt vagy rejtett párbeszédet folytató s ekként összeszövődő érzetek, gondolatok, sejtelmek színgazdag özőnét. (Még a tragikus elmúlásában, egyszeri létezésének és eltűnésének paradoxonjában is felmagasztosuló egyediség apoteózisát megéneklő – s az elsiratott egyéniség megszűnésének, megsemmisülésének borzongató misztériumát kisugározta – Kosztolányi is a közösségi szakrális hang és létszimbólum felidézésével érzékelteti a mélybe sülyedés fájdalmas titokzatosságát: „ahogy zengett fülünkbe hangja, / mint vízbe sülyedt templomok harangja” – *Halotti beszéd.*) S a sorskifejező lírai művek mellett számos modern regény is sugallatosan emeli címébe a harangmotívumot: köztük az *Elnémult harangok* (Rákosi Viktortól), a *Harangoznak* (Szabó Páltól), az *Üllő, dobszó, harang* (az erdélyi Szilágyi Istvántól), a *Félrevert harangok* (az ugyancsak erdélyi Sigmund Istvántól), az *Akikért nem szólt a harang* (a délvidéki Illés Sándortól), a *Kétszer harangoztak* és a *Trianon harangjai* (a felvidéki Mács Józseftől), a *Hazahív a harangszó* (amely az úgyszintén felvidéki Zalabai Zsigmond néprajzi-falutörténeti szociográfiája). Czine Mihály okkal-joggal hangoztatta tehát oly gyakran és hitelesen: „Harangzúgásos az egész magyar kultúra – ahogyan Kodály Zoltán mondta”; „folytonos benne a harangzúgás, a *Halotti beszéd*-től Adyig. Sőt: máig. Nagy Lászlóig és Sütő Andrásig.” „Magyarországon – mint Kelet-Közép-Európában általában – az irodalom nemcsak az emberi szellem kivételes műfaja volt századokon át, hanem – ahogy Csoóri Sándor mondja – »a szabadság gyakorlótere

is. Az igazság bűvőhelye. Ahogy a török időkben a népek a nádasokba, nálunk a legmegrendítőbb igazságok és érzelmek a legutóbbi időkig az irodalomba húzódtak vissza.« Így érezte a magyar nép is” – fejtegeti a legendás irodalomtörténész; s hogy a harang „hívja az élőket, kíséri a holtakat”, öszszegyűjt és fölemel, összetartásra buzdít, fenyegető veszedelmekre ébreszt és egyéni-közösségi lelki szükségletekben megnemesít, felmagasztosít. A harangszó hív, riaszt, ha kell, elkísér, megnyugtat vagy felbolydít, misztikusan átszellemít, emlékeztet, megvéd. Boldogító, mámorító energiát sugároz, ha ünnepre invitál: „Templomokból kibúg az orgona, / a világ ujjong, kongnak a harangok / és körmenetre siet az anyám” (Dsidá Jenő: *Húsvétvárás*). Vagy ha történelmi ünnepet köszönt: Tamási Áron „csodatévő harangszó” zengését hallja Kolozsvárott, amikor 1940 szeptemberében Észak-Erdély és a Székelyföld hazatért: olyat, amely „valósággal bibliai erejű és emlékeztető, melytől egy ősi magyar város gyógyult meg egyszerre, kelt fel és járt.” „Toronyból ilyen zengzetet még sohasem hallottam, pedig úgy nőttem fel, hogy a harangszót és az égi dörgést ezer változatban ismerem” – vallotta (*Gondolatok hazatérés idején*). Amint ugyanezt annyian mások, máskor is emelkedetten hirdetik – megannyiszor az áhítatos átszellemültség tónusában rezonálva az „ércszavú igéket” (Pusztá Sándor) daloló haranghangra: „De túl romon, ha perce jön csodáknak, / a mély megkondul, mintha vallana, / s a bolt alól harangtisztán kicsendül / s magasra száll az ember dallama!” (Áprily Lajos: *Vallomás – Kuncz Aladárnak*); „Így kong-bong a harang

folyvást”, századokon át, kong „konokan” (Illyés Gyula: *Hunyadi keze*); „Az aranya besugarazta / a harangos vasárnapot” (Áprily Lajos: *Kalács, keddi kalács*); „De most!... valami jóleső meleg / Simítja végig fájó szívemet / Szempilláimat csendesen lezárom... // Langy szellő hozza erdőn, réten át / Az estharangok himnuszos dalát / És imádságba halkul zokogásom” (Dsidá Jenő: *Estharangok*); a falu „magas, fehér tornyából idefújja a szél a harangszót” (Bözödi György: *Őszi hálaadás*); „déli harangszó csendül, / Ima száll mindenünnet: »Add meg a mi mindennapi emberünket!«” (Falú Tamás: *Kenyerek miatyánkja*); és szól „a harang, / mely delet vagy éjfél kongat” (Vári Fábrián László: *Napfogyatkozás*), vagy „a hajnali harangszó nevemen szólít” (Fecske Csaba: *Hóesés*), és „Ólomharang kondul” (Banner Zoltán: *Kapuveres*), és búgnak, „hívnek az ottthoni bronzharangok” (Káliz Sajtos József: *Szólnak a bronzharangok*), és „Harangoznak a reggelek, esték” (Zsirai László: *Április, boldogság*). „Megszáll a lelked hangja, / derűözön harangja. / Megszáll és átminősít. / Jól Istenhez erősít” (Gittai István: *Vasárnapi ima*). S „kongat a Nap harangja / s röpíti szét / a Mindenség ízét” (Lipcsei Márta: *A Mindenséget zúgatom feléd*). „A déli harangszó a Nap kérge / Isten álmanak megélése”; „A déli harangszó szent álom / Angyali béke a világon”; „A déli harangszó Miatyánk / Végtelen öléből száll le ránk” (Farmosi László: *Opus Magnum*). Hiszen (Adyval szólva is) „Mindig neki harangozunk” – s mert „Harangok hazátlan hangja / a száműzöttet befogadja” (Kovács István: *Csángók – Domokos Pál Péternek*); s „én szövetséget kötök az örök fénnel

/ a harangzúgással / az áldó énekkel” (Pataki István: *Felszólamlás a mindennapok rendjén*). „A harangok / mind / zsoldárt ütnek” (Aknay Tibor: *Valahol mindig*), s „megindulnak a harangok a nap felé” (Fecske Csaba: *Aranykor*) és „áttörve a megaláztatáson / a harangszó csak zúg, szaval tovább” (Gál Éva Emese: *Folyamat*). S üzenete még az ötvenes években a szabad magyarságáért üldözött, ártatlanul és többszörösen megkínzott Gérecz Attilához a börtönbe is behallatszódott karácsonykor: „Szürke falakon túl, messze, gyertyák gyúlnak, / Ünnepi harangok imára kondulnak” (*Karácsonyi ének a börtönben*).

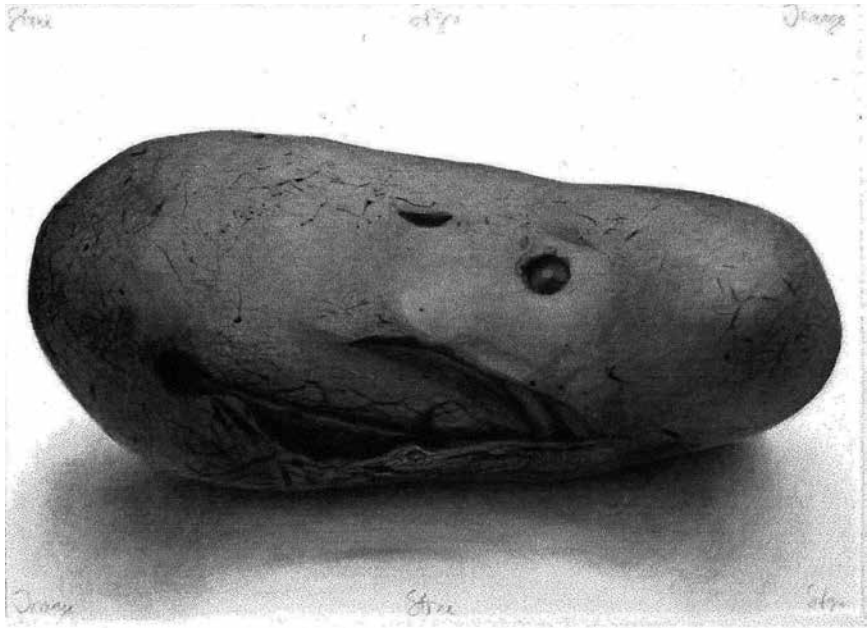
S az olyannyira összetett, sokjelentésű és misztériumszerű harangszóval a magyar költő mélységesen vállalja is a lelki, sőt az áttételes, átvitt értelmű testi, érzéki azonosulást is: „És delet kongat a falu harangja, / és minden kondulással egyre biztosabban / érzed, hogy te vagy a harang nyelve, / és az egész mindenség kék burája: / egy óriás harang. És öblös kongással, / testeddel, véreddel, egész valóddal / te harangozol az egész világnak” (Dsidá Jenő: *Te harangozol*).

Csoóri Sándornál ugyancsak költemény-, sőt verskötet- és portréfilm-címbe is emelt konfesszió: *Harangok zúgnak bennem*; s ez valóban velőig hatoló jelzése időnek és időtlennek: maga a költészet eltulajdoníthatatlan mágiája és időntúlísága (ahogyan Kelemen Lajos is boncolgatja: „a tegnapiakra emlékeztet, és reménységgel tölti el az embert, hogy holnap, holnapután is megkondul a harang. Ez a hang voltaképp a maradandó kiáltása az időben”). Büki Attila fohászában is ez: „zúgjanak bennünk a harangok / a

testvéries gyönyörűségek” (Bük). Tóth Lászlónál *Harangzúgásban* című költeményében (s ezt a szót egyik válogatott verseskötetének főcímébe is belehelyezte): „Harangnyelv a föld / szédülten verődik a semmi bronzfalához / vakon élünk és süketen nem-szűnő kozmikus harangzúgásban”. Hervay Gizellánál számtalanszor az ijedelem, a félelem, a jajkiáltás szenzuális metaforája: „szoknyánk félrevert harang” (*Száműzött szívárvány LXXIX* – „holtan születtem s élni tanít az ég”); „szétoztom minden szavamat / harangszóba öltözök // félreverem magamat” (*Száműzött szívárvány LXXXVIII* – „nem én füstölök eltértett vonat”); „aki fejemet a földet jelenti fel / a beszegezett szemű ablakokat / Ady árváit a kútba lököttek / bordánk közt a félrevert harangot” (*Száműzött szívárvány XV* – „elmeszedett erekkel fiatalon”). (Mint már Adynál is az Isten „a szívünkbe ver bele / Mázsás harangnyelvekkel néha”; vagy Dsidánál: „A szívem nem is szív talán, / hanem ijedten kopogó, / csengő, bongó, csilingelő / ezüst harang. // De ki rángatja úgy, / mintha szélvihar rázná, / földrengés lökné? / Ki kongatja ilyen lázasan / örökké, / örökké?”) Ozsvald Árpádnál is a kétségbeesés és a remény kavargog: „Ha testemből ágyút öntenek, / fussatok előlem, emberek (...) babérágat még nem hoz a madár, / kitepelt nyelvem üzenetre vár!” (*Harangszó*); „Harangszó zúg szívében” – zsolozsmázza Nagy Gáspár is (*Szél-csend-élet*), s hogy: „Itt járok már a kertek alatt, az estéli harangszóban térdig” (*Tékozló fiú*). „Harangszó. Nem is olyan csendes. / Tompa dobbanással ütődik szívemhez” (Czegő Zoltán: *Kompozíció*). „Hajnali, gyöngé harangszó jön párás levegőben, / s

mint egy kísértet szívdobogása, olyan” (Babics Imre: *Búvárharang*). „Harang a szívemben” (Lackfi János: *Oda*); s „a harangszót halkán ki-belélegzi” mindenki (Cseh Károly: *Röppályák*). A „toronyból / torkomba szálltak / a harangok” (Tóth László: *Idegenül*); „én vagyok a harangnyelv”; „én vagyok a harangkötél”; „én vagyok a harang” (Tóth László: *Litánia*). „Nyelvünk, koponyánk / Harang-nyelve (...) Ó, te / Félrevert harangszó – visszhangozz – kétszer / Tizenötmilliószor, ha! Kitépik a nyelvünket, / Kívül dobogó szívünkkel harangozunk / Vigíliát” (Demeter József: *Vigília – Reményik Sándor emléktájain*). „Maradt egyetemes beszédünk a harangszó: / ha majd értem szól s testem, a világnak visszakondulni béna, földbe tér, / nem-sorvadó köldökzsinórként a mennyel összeköt a harangkötél” (Döbrentei Kornél: *Ha majd értem szól*). S a földi és földöntúli, természeti és természetfölötti identitásvállalás a heroikusan áldozatkész honvédelemnek is lényege: „kik zsoldosok golyóitól elestek, / arcukat őrzik hallgatag kereszték, / a tér, a lomb, a kő; // ők szólnak a haranggal és a széllel, / és elhullott vérükből minden éjjel / fekete rózsa nő” (Jánosházy György: *Hősök tere*).

Jékely Zoltán ódai elokvenciával és eufóniával éneklő harangok megszólitó-megváltó hatalmát: „Én már rég a harangoké vagyok: / Erdélyben is hányszor megvigasztaltak, / túlzengvén a boldogok kardalát, / hirdetének nem földi diadalmat. // Muzsikáló, rézszerű égi hinták, / fenn-suhognak a romlott tornyokon, / hajnali széllel ütnek homlokukon, / szaggatják éjjünk bakacsinját. (...) A menny kárpitján keskeny rés hasad, / beléfésszül menek-

vő lelkek éke; / haranghintán így jut a szomjú had / a vad világ elől a szeld égbé” (*Psalmus*).

Tornai József ugyancsak természet, humanitás, divinitás – mulandó és múlhatatlan – szerves összefüggésében érzi át és érzékíti meg a harangszó szakrális csodáját: „Távol harangok pünkösdi szavát / hallom, ha áldón gondolok reád, / istenem, szellőm, zengő pagonyom, / guruló nap a homokdombokon, // miért nem adhatsz fészket, örököt, / miért hullok az elhullók között (...) Pedig fölcseggő harangod szaván / nekiindulnék, és csak mondanám / imámat hozzád, s erdő-öleden / csuknám le álmok álmától szemem, // míg szél nyerít föl és akácfa nyög / meglapuló vályogházunk előtt, / s köszöntené fűlángjával a rét / távol harangok pünkösdi istenét” (*Távol harangok pünkösdi istene*).

„Jönnek a harangok értem” – halljuk Nagy Lászlótól is (s hogy „ajkukhoz féreg nem érhet. Harangokat nem lehet megfertőzni”; „Fölemelnek a sárból /.../ a végtelenséghez. Siratnak a harangok, vigasztalnak. /.../ Rokonai a márvány anyamelleknek, szoptatják a lelket hanggal. /.../ Átbeszéli a harangok a tengert”; és Nagy Lászlót invokáló poémájában Döbrentei Kornél szerint is „Harangzúgással zihál az ég” / *Sisak a fejfán!*, Rákóczira emlékezve pedig hogy „tüntetés a harangszó” / *Halottak napi vers!*). Természeti és történelmi viharjelzés. Sötétén gomolygó felhők rohamozásakor: „Zokogva, hörgön / sírva, könyörgön / zúgnak a harangok. // Zúgnak csapatban / és felettük az ég haragja, / a villám / cikázva csattan” (Dsida Jenő: *Harangzúgás*). És tágabb sorstörténelmi értelemben is lehet riadóztató, figyelmeztető, bajlítás-

ra serkentő jel a harangbongás: „eltelt az ideje hallgatag harangnak” (Czegő Zoltán: *Haragos harangok*). Mert – az irodalomtörténész Ekler Andrea elemzése szerint is – a harangzúgás valóban „elsősorban veszélyt jelez (tűzvesz, ellenséges támadás), emellett a kiállítás, véleménynyilvánítás, egy közösség számára meghatározó ünnep vagy tragédia emléke előtt való tisztelgés kifejezése”. S a filozófus Király Béla szavaival (*Harangzúgás vagy laikus humanizmus?*): „A harangzúgás egy település lelkének az éneke. Lelki manna (...) A szellem helyi hangjait hallgatva eszembe jutnak nagyapám szavai: »Hadd hallom harangjaitok hangját, és megtudom, kik vagytok!«” – Mert maga a „szülőföld édes és érces harangszó” (Bálint Tibor: *Egyszer én is harangoztam*). S a költészet is: „ha még van hitele ereje súlya / a költői szónak / miként a hívó harangok búgnak” (Pataki István: *Kiáltvány helyett*). Kányádi Sándor áttételes „ars poeticájában” is: „azért harang a harang / hogy hívja az élőket / temesse a holtakat / s hogy árvíz jégverés / tűzveszély idején / s hódító horda láttán / félreverjék” (*Harangföli*rat).

Mint ahogy a székelyföldi Imecsfalva katolikus templomtornyában olyan nevezetes „verselő” harang található, amelynek bronzába ezt a feliratot öntötte egykor a harangöntő mester: „Elődömet harcba vitték, / én a békét hirdetem, / Az élőket élni hívom, / a holtakat temetem.” És a háromszéki Farkas Árpádot (aki szerint tornyok omlása után, a harangok hallatlanul is „konganak az öblös levegőben” – *Harangok*) méltatva is így fogalmaz Kányádi: „A harangnak általában az a dolga, hogy minél messzebb elhal-

latszódjék a hangja, és bajosabb időkben meg – nálunkfelé – különösen a költő szűkebb pátriájában az a szokás, hogy nagy baj idején a harangokból ágyút öntenek.” Serfőző Simon versében: „Harangok, / delet harangozók, / bajkiáltón félreverték, / csendítők temetéskor, / minden égtáj felől / ércesen kondulók (...) harsogva zúglatok, / zengtettek a jó vitézséget, / ágyúkká öntve / őrizték a hazát, / a hitet / vigyáztatok. / Nagypénteken / Rómába mentetek: / a feltámadást / ujjongva harangoztatok” (*Harangok*).

A harangok honvédó ágyúkká öntésének motívuma mintha Kozma Andor nevezetes, katartikus költeményére, az 1948–49-es forradalom és szabadságharc leverését elsirató, megrendítőn allegorikus nagy (1909-es) költeményére, *A karthágói harangokra* is rímelve („És a harangokból ágyúkat öntöttek!”) – s a Gábor Áron-i hőstettek minden más megéneklésére. Döbrentei Kornél panegirikus poémája a jelenkori (a rendszerváltást követő) remények és csalódások közepette az oltalmazó és hadakozó harang (a „gáborároni ágyú”) dicsőségét így deklarálja: „Isten megszehordó szavú ingája lengj, röppenj, / súlya-nincs, törekeny lepke-könnyen, / zengéssel bélelt bronzköpeny, / mely ideghúrozta test is: minden sajdító ütésre ezüstömleny / rajta a fény: bim-bam-dudoros nyelveddel forrón, érdesen, amint / a jászol-langy tehén nyalint, / horzsold tündöklővé fáradt vérben fürdetett, / feketére pácolt, vasdarab szívemet (...) évszázadok diadalmas dallama mégis, ütemre kitakarodnak / a tatár, török, germán, orosz hadak” (*Ha majd értem szól*).

Hiszen a közösségi megmaradás sorsjelképeiként is: „Ennyi a harangok

dolga: / zengve, helyben bandukolva / járnak ezeréve velünk (...) Odabenn a láthatatlan / lét dobog fel a harangban, / íves tornyokig emelve / benne szól a lélek lelke. (...) Valakiért harangoznak. / Egyet hoznak, százat hoznak, / járnak ezeréve velünk, / mégis, mégis, mégis élünk” (Lászlóffy Aladár: *Járó harangok*).

Böszörményi Zoltánnál a „szelíd”, „becsületes” harangok bár ha forrón, de kiöntésük után azonnal is már mind indulnának „a toronyba / kongani” (*A harang*); és mint hajdan a thermopüliakat, „minket, / magyarokat is elárultak Trianonban, (...) szeletnyi ország, mi megmaradt, / és a kongó harangok hangja bennünk és mindenütt” (*El nem küldött levél Lászlóffy Aladárnak*). És a harangok önfeláldozón is állnak ellen az idegen hódítóknak és betolakodóknak, mint a délvidéki Bata Jánosnál: „A harangok megrepednek inkább, / mintsem hogy köszöntsék őt, / ki serege élén bevonulni kész” (*A harangok ereje*) – vagy velünk pusztulnak, ha végképp nincs menekülés a martalóc betolakodók elől: „lezuhantak a harangok a romok közé” (Kontra Ferenc: *Felgyújtott templomaim*); „Szétlőtt Árpád-kori falvaink is / házul szolgáltak didergésednek. // A harangok ma Rómába mentek” (Tari István: *Kerepelve*). De végül még sírjaink is hasonlatossá válnak a harangokhoz: „Ősszel aztán a két vén fa / bronzba önti lenn a hantot; / jönnek majd és megcsodálják, / mint egy ledöndült harangot” (Kányádi Sándor: *T. Á. sírjára*).

S így a történelmi romlásoktól nem kímélt, megtöretett, ledől, elhalkult vagy figyelemre többé már nem is méltatott harangok látványát – sőt maguknak az éltető közösségeknek a sorva-

dását – mindegyre kísérő-sírató panaszdalos fájdalnak sem maradhatnak elfojtva. Oláh Jánosnál ekképpen nyilatkozik ez meg: „S ha elbondul is végre, / nincsen, aki megértse / a harang szavát hallva, / mi a lélek nyugalma” (*Hársak alja*); „a harang kong, üres a mély, / az igazság elveszett, akármit beszélsz, / visszhangja sem ér föl hozzánk a kútból” (*A legjobb most elbújni volna – Levélféle Ady Endréhez*); s „Atlantisz süllyedésével, / Fönícia romlásával ki törődik?” (*Fordulópont*); mégis: „itt kell maradnod, / mint üres pusztát bezengő harangok!” (*Szabad a vásár*). Sente B. Leventénél: „milyen kevesen vagyunk / kik e zúgás-kongás földöntúli hangját, ha nem is / beszélnek már, de felismerik, elmondják” (*Félrevert harangok után*). S Konrad Sutarskinál: „ki Európát védted századokon át / vad tatárok és oszmánok áradata elől / még ma is zúgnak a harangok délben / bár hangjuk már nem kondít lelkiismeretet” (*Trianon*). Vagy Péntek Imrénél: „Hallani vén Muravidéken, / csendes esti harang szavát: / volt egyszer itt egy törekeny Éden, / s széttiporta brutális láb” (*Széttiport Éden – Trianoni anziksz Pannóniából*); s azóta már (mert azzá silányították): a „harangok nyelve ócskavas” (*Változat egy /el/változásra*). A „harangok lenyelték nyelvüket” (Kányádi Sándor: *Visszafojtott szavak a Házsongárdban*). Csontos Mártánál: „a csendszennyezésben nem hallod Isten hangját, / amikor megkondítja fölötted a harangot” (*Szavak apokalipszise*). Sőt – mint Tamás Tímeánál – „egy megváltás nélküli világban / nincs harang ébresztő kolomp” (*Fohász Margithoz*).

Hervay Gizella torokszorító planc-tusaiban: „megáll fölöttünk a harang. // Aztán meglódul majd újra, / félreveri

az időt, / és nem lesz hova hazamenni / ítéletidő előtt” (*Harang*); „kitépett nyelven – szól a csönd / félrevert harangok között” (*Száműzött szivárvány LXXVIII – „testvérem minden repülő”*); „az élőkért harangot ki kongat” (*Száműzött szivárvány XXXIV – „aki lábon hordja ki a halált”*). S a mai fiatal kárpátaljai költő, Tarpai Zsófia éppen Hervay Gizellához fordul különös, fojtogató látomásaival: „Harangozni kezdtek. Azt gondoltam, a harang az egyetlen, / ami most állandó. Isten tudja, hány helyen jártak már. / Visznek magukkal gyászt, tájakat és ballonnyi állatot, aztán csak vonulnak, / vonulnak a harangok” (*Harangok vonulása – Hervay Gizellának*); s aztán: „Meg- / fagytak a harangok a város / fölött” (*MMXX*). Ékesen kitűnik tehát, hogy jellegadó magyar irodalmi toposzok és sorsképzetek sem jelentésükben, sem poétikai formáikban nem kopnak, nem fakulhatnak vagy halhatnak el, ha érzékeny fiatal költők rendre új és új színezettel élénkítik meg őket. Nem tekinthető „elhasználódott”, „elnyűtt”, „holt” metaforának a harang szóképe sem, hanem inkább az állapítható meg róla is – a „lelemény szülte”, „élő metaforáról” értekező Paul Ricoeur gondolataihoz kapcsolódva –, hogy „a képzelettől, a szellemességtől, a szenvedélytől” áthatottan „színezn, új és váratlan kombinációk segítségével meghökkenést, meglepetést kelteni, a diskurzusba erőt és energiát vinni: megannyi impulzus, amelyek csak a »költői trópusoknak« nevezendő alakzat-trópusokban találhatók meg.”

A huszadik század elején az *Elnémult harangok*, Rákosi Viktor emblematikus, prófétikus regénye Erdély és a történelmi Magyarország baljós jövőjét

festette meg, a magyar világot letaglózó, dermesztő csendet érzékeltetve. A század vége felé Jékely Zoltán egyik jajongó verse így üzent: „Nincsen igazság, nincs!”; „tíz-husz év, s Erdély, jaj, csupa néma harang!” (*Messze földről, üresen érkezett póstai levelezőlapra*). Majd Nagy Gáspár („ki verset önt / évekig / mintha harangot” – *Nem ismered*), halála előtt, személyes sorsára is vonatkoztatva, ezt sóhajtotta: „Itt mifelénk a halál kutyája ugat (...) tanulom már a néma harangok szavát”

(*Kolozsvári triptichon III. Tanulom már...*). És ugyancsak a huszonegyedik század elején Szőcs Géza – mintegy krédóként hangzó *Köszöntőjében* – ezt az igazságdemonstráló hitvallását testálta ránk: „Támogatom a magyart a magyartalannal szemben és az embert az embertelennel szemben, a bölcső pártján állok a koporsóéval szemben, a megszólaló harangok pártján az elnémult harangokéval szemben”.

Harangzúgásos magyar irodalom? Halljuk meg a hangját!

Pintye László

Különböző korokban

*Többször szürreális álmaim is vannak,
meglehet, badarság, de mégis vállalom.
Keveseknek adatik meg, tán csak annak,
kinek hasonlóan élete káosz, bonyodalom.*

*A minap mély álmomban Jézus Krisztus
beszélt nagy tömeg előtt fenn a hegyen.
Megörökítettem, készült róla egy rajz, tus,
csak azt akartam, hogy ez vásznon legyen.*

*A Mester ült, nem hallottam a hangját,
hiszen jóval távolabb álltam egymagam.
Egy angyal szárnyalt, nem láttam a rangját,
valaki kiált: „Nincs, csak néhány halam!”*

*Én természetesen a jövőből, ha érkeztem,
karórám másodpercmutatója, im, ketyegett.
Cigaretára gyűjtöttem, s lehet, vétkeztem,
előttem csak szomorúság gyűlt s lebegett.*

*Ismét megébredtem az átizzott ágyamon,
visszaemlékeztem a Megváltónak korára.
Vajon mihez kezd vele a zsarnok hegemon?
Életét adta miértünk, s lásd, megvolt az ára.*

Nincs kiút

*Naphosszat dolgozol, kivétel
nélkül, mint az igába vert állat,
s mire a vacsorához ülnél,
már úrrá lesz rajtad az utálat*

*a gondolattól is, hogy a szemedbe
mondták: „Csak egy napszámos vagy.”
Az apádat szidod, káromlod a hited,
nincs senki, kivel az életben haladj.
Leálltál, mint gyáradban a fáradt gép,
és dolgozhatsz a két kezeddél.
Hiába is szöknél a jobb lét felé még,
paraszt vagy, s a föld sem ereszt el.*

Nem csak szerelmes vers

*Feküdtünk unottan egymás mellett,
lásd, akkor tőlem csak annyire tellett.*

*Nem nyúltam egy ujjal sem hozzád,
bár kívánatos volt csókod, rúzsos szád.*

*Én egészséges voltam, te beteg, szívem.
Elfogadtuk ezt, bár egyikünk megszeppent.*

*Az utolsók közötti együttlétünk tán ez,
valami meggátol, csak azért is fegyelmez.*

*Gondolhatnánk a szexre. De mi értelme?
Erre ment rá az életünk, s a fáradt elme*

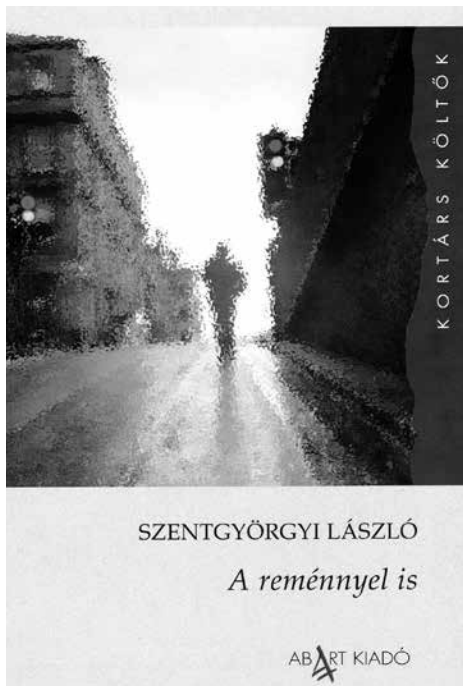
*átszárnyal egy kontaktus nélküli rendbe,
de nem világosodtam meg a csendben.*

*Feküdtünk unottan egymás mellett távol,
te napjaidat, s agyam bárányokat számol.*

Kinek tartozik a költő?

Új kötetében* **Szentgyörgyi László** ezúttal ismét a költői oldalát mutatja. Meglepő, hogy a magányos értelmiségi, az irodalom sodrásában egyedül álló/élő alkotó, aki nem tartozik és soha nem is tartozott semmiféle alkotói csoportosuláshoz, mennyire sokoldalú tudott maradni. Már az 1970-es években felbukkant az *Utunk*, az *Igaz Szó* szerzői között, aztán 1990 után magyarországi lapokban is több-kevesebb rendszerességgel közölt, hogy aztán tartósan elkalandozzék az újságírás és a közéleti lapszerkesztés felé. Azonban mindezek ellenére tovább élt/dolgozott/tevékenykedett benne a költő és a prózaíró; mi sem bizonyítja jobban ezt, hogy – szórványosan bár – mindvégig jelentkező versekkel és tárcanovellákkal is (a *Kelet-Nyugat*, a *Látó*, a *Székelgyföld*, a *Hitel* és a *Napút* közölte az írásait). Első verseskötete 2016-ban jelent meg, amiről akkor azt jegyezte meg Bölöni Domokos, hogy „a versekről Horváth Imre (1906–1993) négy sorosai jutnak eszébe az erdélyi embernek”, mondjuk úgy, hogy az itteni szépirodalom emlőin nevelkedett olvasónak, mert ezt a jeles költőt a „nagymagyar” literatúrában már majdnem tökéletesen elfelejtették. Albert-Lőrincz Márton pedig így vélekedik: „[Sz. L.] költészet a társadalom szemlélése és a benne vergődő én lírai kiállítása. Kiállítás, mondom, mert a könyv lapjain tiszta, erőteljes, határozott vonalak krokizzák

* *A reménnyel is*. Versek. AbArt Kiadó, 2023

meg azt a világot, amely a költő sorsát rajzolja ki: az elismerés és a kétely között ingázó vágyakozást. Nem egészen társadalmi líra, és nem egészen énlíra, és mégis mind a kettő, olyan allűrökkel megkeverve, amelyeket a közéleti publicisztika kínál föl neki, amelyekhez a közéleti publicisztika viszi közelebb a költőt.”

Ebben a kötetben is látni, hogy a szerző általában rendre törekszik. Száznál több vers jut a mintegy nyolcvan „aktív” oldalra, s ezeket a rövid „vers-korpuszokat” ciklusokba szedi, ezzel is jelezve, hogy eleve összetartoztak az alkotóban is a keletkezésük folyamatában, és – valamiképpen láncot alkotva – füzérszerűen kapcsolód-

nak egymáshoz. A láncszemek egybefonódása azt jelzi, hogy ily módon „megerősödnek”, s az együttlét, a közös hatás által olyan erő/erőátvitel/erőátvitel keletkezik, amely további értelmet, jelentéstartalmat ad, felerősíti a törekény gondolatfutamokat, amelyek ezen eljárás nélkül csak forgácsok, girlandok lehetnének. E szándék a *Lépésről lépésre, avagy a gyöngysor elkészítése* című vers által válik világossá.

Ahogy halad előre a kötetben az ember – bár vissza is fordulhat olykor, ha mélyebb és további értelmezést szeretne – a versek ugyan rövidülnek, de egyre „erősebbek”. Majdnem tökéletesen lecsupaszított magvak, hiszen elmondja egy helyen: „Olvasóira / való

/ tekintettel // csak / válogatott / műveit // írta meg.” (*Szerénység*)

A kötet befejező ciklusában – *Haikukák* – tovább fokozódik ez a minimalista líra. Nem teketóriázik, nem hagyja magára az olvasót, aki talán csodálkozhatna is, vagy kiábrándultan tolná félre a kötetet, hanem illő magyarázattal, használati utasítással szolgál itt is: „Tizenhét szótag. / Csak látszatra parányi. / Benne egy világ.” A legsikerültebb, a leginkább frappáns darabja ennek a ciklusnak a *Leltár* című „haikuka”: „Itt az egyenleg. / Nyilvánvaló: tartozom. / Főleg magamnak.”

Simó Márton

Wessely Gábor

Nem hinni

Többször bekapcsolom az ablaktör-
lőt. Hasztalan. A tájat kéne megtisztí-
tani! Letörölni róla a ködöt.

November. Ilyenkor már más élvezet-
tekre vágyik az ember, mint a kócos ta-
vaszban vagy a buja nyárban. Ilyenkor
már elmélázni jó. Fűtött szobában
ücsörögve, akkurátus mozdulatokkal
fényesre dörzsölni egy almát, rozoga
fogainkkal óvatosan beleharapni, és
visszagondolni az elveszett tegnapiakra.
Valóban elveszttek? Végleg elmentek,
akik elmentek? Nem simogathatom
már meg soha anyám arcát?

Az egyház a test feltámadását hirde-
ti. Ennek elfogadása gyerekkoromban
nagy problémát okozott nekem. Főleg
a hamvasztásos halottak miatt. De a
Teremtőnek, aki az eget és a Földet
alkotta, nyilván semmiség az ilyen re-
konstrukció.

Nem hinni. Fura, érdekes, megle-
pő dolog. Elképzelhető, hogy egyesek
agyán soha nem suhan át olyan gondo-
lat, hogy Valaki mocorog, tevékenyke-
dik az idők mélyén, az időtlenségben?
Hogy Valaki kitalálta és összebarká-
csolta az univerzumot? Hogy Valaki
odahelyezte két kedvenc gyurmafi-
guráját Közép-Afrikába? (Genetikai
vizsgálatok is igazolják a *Homo sapiens*
összülők afrikai eredetét.)

Persze nem lehet mindenki filozó-
fus. Melózni kell, építeni, gyógyítani,
tanítani, megjavítani a csöpögő csapat,
tisztába tenni a gyereket, istápolni az
öregket. De akkor is! Aki ránéz a bicik-
lijére, bizonyára nem kételkedik abban,
hogy volt a drótszamárnak tervezője,
kivitelezője. A világmindenség meg – a
Földdel, s rajta a bringát tervező ember-
rel – magától jött létre? Nem hiszem.

Szitokman

Szitkozódó fickó a fészbukon. Egy a
sok közül. A kommunikáció korának
mutánsa: homo szitok, vagy szitok-
man, vagy szitokmanus; kinek, hogy
tetszik.

Számomra ismeretlen pasas – ismer-
ősöm ismerősének az ismerőse –, de
mivel az én posztomat kommentelte,
visszaírtam neki. A f...szopó, g...ci
politikusat szidta, élén a miniszter-

elnökkel, aki egy diktátor, ellenvetés
nincs, bírálni tilos. Az eredeti bejegyzés
egészen másról szólt, de úgy tűnik, neki
mindenről ez jut eszébe. Megkérdeztem:
szereti-e az anyanyelvét? S ha igen, ak-
kor miért rongálja? Mert nekem nem
tisztem védeni a hatalomgyakorlókat,
nem azért fizetnek, de a nyelvhasználat
a szívügyem. Egy jó szókincsű ember
elegánsan, trágárkodás nélkül is úgy el

tud küldeni valakit melegebb éghajlatra, hogy az illető alig várja, hogy indulhasson. Továbbá: bátorkodtam az iránt is érdeklődni, hogy otthon is így beszél-e a családtagjaival.

Jött a válasz: igen, otthon is. És természetesen én is felkerültem a f...szopók listájára. Ezt követően arra kérdeztem rá, hogy aki nem tűri a kritikát – jelen esetben a nyelvhasználatát illetően –, az nem tekinthető-e diktá-

tornak? Mert, mintha korábban valami ilyesmit emlegetett volna... Javasoltam neki, hogy azért legyen óvatos! Ha elmegy a gyerekei karácsonyi programjára az iskolába, nehogy megkérdezze valamelyik pedagógust, hogy ki a f...sz állította össze ezt a g...ci műsort, ezeknek a balf...sz költőknek a f...szopó verseivel?

Mert az lehet, hogy egy picikét rontaná az ünnepi hangulatot...

Anyagiak

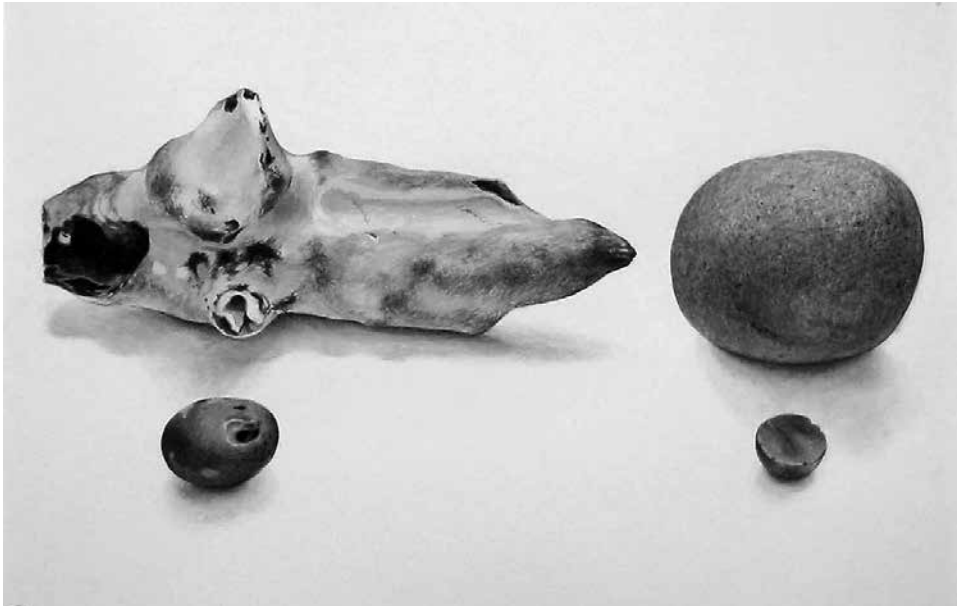
Mentem a kocsim felé, s azon morfondíroztam, hogy fogok kiállni onnan. Rendesen rátolatott egy terepjárós lovag vagy lovagina. Távolra figyeltem, közelre nem, és egy kiálló járdaszegélyben megbotlottam. Egyik kezemben a szatyor, másikban a sluszszkulcs, kénytelen voltam a becsapódást az arcommal tompítani. Mikor vérző orral feltápszkodtam a csatakos falevelekkel borított aszfaltról, és barátságosan biccentettem a mintegy harmincfős nézőközönségnek, csak egy dolog foglalkoztatott. Az, hogy a kétszázezer forintos műfogsorom nem tört-e össze.

Hát igen; az anyagiak! Anyám mesélte, hogy moziba akart menni lány korában, még a háború előtt, és nem volt otthon pénz. Mondta neki nagymama: vigyél át pár tojást a szomszéd-

ba, add el, s meglesz a belépti díj. Úgy is történt. Akkoriban önellátók voltak a családok. Ruhát varrtak, szőnyeget szőttek, disznót vágtak, tejet fejtek, vajjal köpültek, kenyeret sütöttek, szappant főztek. Pénz csak petróleumra, cukorra és gyufára kellett.

Persze a módos urak bugyellárisa akkoriban is tele volt. Közéjük tartozott a hatalmas földbirtokokkal rendelkező papság is.

Manapság egy katolikus lelkipásztor – szolgálati időtől függően – havi kétszázezer forint körüli fizetést kap Magyarországon. Száz évvel ezelőtt, a még korábbi, még szebb időkre emlékezvén, így sajnálkozott a krónikás: „... a régi, legendás gazdagság már a múlté, most ugyanis egy kanonok jövedelme alig közelíti meg egy miniszter fizetését”.

Haraji Adalbert

A változás útján

Egy állandóan változó világban élünk, az emberek tömegesen vándorolnak a nagyvárosokba. Lassan megtelnek a gazdasági, kereskedelmi, kulturális központok és az óriási nyomornegyedek. Kapzsi módon pusztítják az élelmet, az üzemanyagot és feláldozzák a bolygót az állandó növekedésért. Mindez egy olyan világban, ahol a népesség száma folyamatosan nő. Aggódunk kellene, vagy rettegni? Hogyan értelmezhető mindez?

Jelenleg több mint 7 milliárd ember él a bolygónkon. Vannak, akik pánikba esnek, amikor a világ jövőjére gondolnak, mások meg egyáltalán nem foglalkoznak a kérdéssel. Kétségtelen, hogy nagy változásokkal kel szembenéznünk. A jó hír azonban az, hogy a jövőnk egyáltalán nem olyan sötét. De az mindenképpen szükséges, hogy ismerjük földünk múltját, jelenét és jövőjét.

Amikor Kr. e. tízezerben megjelentek az első földművesek, a régészek becslése szerint a föld népessége alig 10 millió volt. Ekkora ma Magyarország lakossága. Aztán egyre több földműves lett és egyre több étel. Többen születtek, nagy birodalmak jöttek létre, Egyiptom, Kína, India és végül Európa. Onnantól a népesség lassan, de folyamatosan nőtt. Az 1800-as évekre a föld lakossága elérte az egymilliárdot. Az ipari forradalomnak köszönhetően minden megváltozott, és a népesség gyors növekedésnek indult. Alig száz

év alatt elérte a kétmilliárdot, és az 1970-es évekre elérte a hárommilliárdot. Abban az időben még a szakértők is úgy vélték, hogy a föld nem tud több embert eltartani. Aztán lett négy milliárd, aztán öt, aztán hat és mára több mint hétmilliárd. A világ népességének több mint a fele a mi életünkben született, és ez az arány egyre növekszik.

Az elmúlt években a népességnövekedés az ázsiai országokban volt számottevő, mint pl. Bangladesben, ahol a lakosság 60 év alatt megháromszorozódott, 50-ről 150 millióra. Ez a világ egyik legsűrűbben lakott országa. Mind Bangladesben, mind Ázsia több országában aggódnak az egyre növekvő családok miatt. De egy új szemlélet kezd kialakulni, a sokgyermekes, nagy család képe helyett a kétgyermekes családmodell kezd meghonosodni, de nem ritka az egygyermekes család sem. Persze e mögött gazdasági szempontok állnak, elsősorban. Az ázsiai országok egy kulturális változás részesei, eltávolodnak a nagycsaládos modellektől. Bangladesben, Indiában, Kínában és az indokínai országokban a kormányok családtervezési programokat hoztak létre.

A változás folyamata a következőképpen valósult meg. Vegyük az 1970-es éveket. Délkelet-Ázsiában egy nőnek átlagosan hét gyermeke volt. A várható élettartam kevesebb mint 50 év volt. Az évek során kevesebb gyermek született, így javult az életminőség, minek függ-

vényében nőtt az élettartam. A gyerekek születésének száma lecsökkent 2,1/nőre átlagban, és a várható élettartam elérte az átlag 70 évet.

A változás nemcsak Délkelet-Ázsiát jellemezte, hanem az egész világra kiterjedt. A világ adatait elemezve menjünk vissza 1963-ba, amikor én születtem. A legnagyobb népességű országok Kína és India voltak. Az évben egy nőnek átlagosan öt gyermeke született ott. De a népességet tekintve a világ megoszlott. A fejlett országokban kisebb családok voltak és hosszabb élettartammal. Aztán ott voltak a fejlődő országok, ahol nagy családok voltak, rövidebb élettartammal. De mi változott az évek során? Kínában javul a gazdasági helyzet és javulnak az egészségi állapotok, elkezdődik a családtervezés (1970), de közben a javuló tendencia eléri Mexikót, Brazíliát (1980), Latin-Amerikát (1988), Indiát és több ázsiai országot (1990). Az afrikai országok képtelenek felsorakozni, ott még mindig sok gyerek születik, de 2010 elhozza Afrikában is a változást. 2012-ben az egész világon a születési átlag 2,5/nő. Sokan azt gondolják, hogy a periférikus és a félperiférikus országokban népességrobbanás történik, ez tévedés. Azzal, hogy ezekben az országokban javultak az egészségügyi állapotok, kisebbek lettek a családok. Ezek az országok az évek során igazi hőstetet követtek el. Szemléletváltásukat követően többé nem megosztott a világ.

De a fejlett Európában az emberek semmit nem tudnak erről a változásról. A kérdésre, hogy hány gyermek születik a fejlődő ázsiai országokban, az adott válasz lesújtó, aminek többnyire az előítéletek az okai. Az európaiak nagy hányada nem is tippel

arra, hogy Bangladesben a születési átlag 2,10/nő, és nemcsak ott, hanem az egész világon. Brazíliában kétgyermekes családok vannak, Vietnamban szintén, még Indiában is egy átlagos családban két gyerek születik. Vagy ha megnézzük az afrikai nagyvárosokat, pl. az etiópiai Addisz-Abebát, egy nő átlagosan két vagy egy gyermeket vállal. Lehet muzulmán, buddhista, hindu, keresztény. Nincs olyan vallás, olyan kultúra, olyan földrész, ahol ne volna valóság a kétgyermekes családmodell. A sokgyermekes család helyett kétgyermekes családok vannak.

Ez a legfontosabb változás, amely az elmúlt néhány évben történt. Példátlan az emberi történelemben. A gyermekhalandóság irányít mindent. Az 1800-as évek előtt nagyon lassú volt a népességnövekedés. Az adatsorokból kiderül, hogy a történelem során egy párnak átlagban hat gyermeke született. Ebből négy gyerek meghalt, mielőtt szülővé válhatott volna. A múltban az emberek nem éltek a természettel ökológiai egyensúlyban. A halálozás volt egyensúlyban a természettel. De az ipari forradalommal ez megváltozott, jobb fizetések, több étel, tiszta víz, jobb egészségügy, higiénia. 1963-ban a gyerekek születésének átlaga 5/nőre csökkent világszerte. A népesség növekedésének oka a gyermekhalandóság arányának változása volt. Ugyanis négy gyermek életben maradt. Legtöbb ország nagy komoly lépéseket tett a gyermekhalálozási arányok csökkentésére, de a családtervezést tekintve is. Így alakult ki az új egyensúly. Egy párnak átlagosan két gyermeke születik, akik életben maradnak.

Az előrejelzések a jövőre nézve, amit az ENSZ demográfiai osztályának a

szakemberei készítettek: folytatódik a föld lakosságának gyors növekedése egészen 10 milliárdig, amikor majd elkezd lassulni, és az évszázad végére eléri a 11 milliárdot. Persze ez csak előrejelzés, amelyben vannak bizonytalan tényezők is. De a szakemberek biztosak abban, hogy a népességnövekedés lassul az évszázad végére. Ez pedig a csökkenő termékenységi arány figyelemre méltó hatása.

Az ezredfordulón 2 milliárd gyermek élt a világon, ami azért fontos, mert a szakértők becslése szerint ettől az évtől a gyermekek száma úgy alakul, hogy az évszázad végén is csak kétmilliárd gyermek fog élni a földön. Tehát kétezerben a gyermekek száma elérte a csúcspontot, és ez a szám nem emelkedik tovább. Mitől növekszik mégis a népesedés? Honnan lesz ennyi felnőtt? Adva van kétmilliárd gyermek a világon, aztán kétmilliárd 15 és 30 év közötti ember, meg egymilliárd 30–45 éves, továbbá egymilliárd 45 és 60 év közötti, végül egymilliárd 60 év fölötti. Így néz ki jelenleg a föld népessége, vagyis a hétmilliárd. Csakhogy ebből hiányzik hárommilliárd, és nem azért, mert meghaltak, hanem mert meg sem születtek. A jövőben az egymilliárd 60 év feletti meghal, míg a többiek 15 évvel idősebbek lesznek, és közben születik kétmilliárd gyermek. A jövőben újra meghal az egymilliárd 60 év feletti, míg a többiek 15 évvel idősebbek lesznek, és közben születik kétmilliárd gyermek és így tovább. Mindez a gyerekek számának növekedése nélkül. Anélkül, hogy az élettartam nőne, hárommilliárddal több ember fog élni a földön a felnőttek feltöltődése révén, mert felnőtt a fiatal generáció.

A környezetvédelmi aktivisták, amikor aggódnak a környezetért, azt mondják, hogy a növekedést meg kell állítani nyolcmilliárdnál. De akik ezt mondják, nem tudják, hogy elértük a gyermekek számának a csúcsát, és nem is sejtik, hogy a további növekedést az elkerülhetetlen feltöltődés jelenti. Tehát a végeredmény az, hogy többé-kevésbé 11 milliárd ember lesz a földön.

Ma a világ népességének 80%-a tud írni, olvasni. Kérdés, hogy javulhat-e az új népesség helyzete a világban. Lehetséges, hogy a legtöbb harmadik világbeli ország kilép a szegénységből. Bölcs döntésekre és óriási befektetésekre van szükség, de sikerülhet. Nem minden harmadik világbeli ország fejlődik ugyanolyan tempóban. Néhányan gyorsan haladnak, másokban konfliktusok dúlnak. De a legtöbben lassú, folyamatos javulás mutatkozik.

Az ENSZ azt a célt tűzte maga elé, hogy húsz éven belül megszünteti a rendkívüli szegénységet. Mindenki azt mondja, hogy ez nagy kihívás, de én azt gondolom, hogy ez lehetséges. Most a helyzet az, hogy a mélyszegénység újrateremti önmagát.

De a szegénység elhagyása csak a kezdet. Az emberek igyekeznek a jobb élet felé, ami a legtöbb ember számára azt jelenti, hogy több gépet és sokkal több energiát használ. Ez viszont hozzájárul az egyik legnagyobb veszélyforráshoz, a klímaváltozáshoz. A világon az energia 80%-át még mindig a fosszilis üzemanyagokból nyerik. A tudomány azt jelzi, hogy a jövőben drámaian megváltozik a klíma a fosszilis üzemanyagok folyamatos égetéséből származó szén-dioxid

miatt. Nem vagyok ennek szakértője, hogy elmondjam, hogyan alakul a klímaváltozás, és a megelőzésről is keveset tudok. Azt viszont tudom az adatoknak köszönhetően, hogy kik a legnagyobb kibocsájtók. Szinte a teljes fosszilisüzemanyag-mennyiséget az első három leggazdagabb milliárd használja fel. Ez több mint 85%. Aminek örülhetünk, hogy a leggazdagabb egymilliárd legalább nem növeli a fogyasztást, de még nem történt meg a csökkentés. Az elkövetkező évtizedekben az igyekvő kétmilliárdnak a gazdasági fejlődése növelheti a széndioxid kibocsájtását. Ha az alsó rétegek kikerülnek a rendkívüli szegénységből, még ők sem járulnak hozzá jelentős mértékben a kibocsájtáshoz. A népességnövekedést tekintve a következő 40 évben a legszegényebb rétegekben születik a legtöbb ember. De a leggazdagabbak mindent tévesen látnak. A legmagasabb kibocsájtás mellett azt mondják a többieknek, hogy nem élhettek úgy, mint mi, mert tönkreteszitek a bolygót. Míg a felzárkózó rétegek azt mondják, ti változtatok, hogy mi másképp élhessünk. Ez

bizony jóval korrektebbnek tűnik. A jobb életnek vannak alapvető feltételei, amelyek a világ nagy részén még nem elérhetők. Sok afrikai országban nincs elég elektromos áram, viszont óriási széntartalékok vannak, és ha a legszegényebb országokban megfizethető áron építenek szénerőműveket az ipar számára, a több szén-dioxidot kibocsájtó rétegek nem szólhatnak bele.

Ha belegondolunk, hogy ez hová vezet, minden más mellett érdemes figyelni az adatokat. Ismerjük meg a tényeket, akkor látható, hogy hol tartunk ma és hogyan léphet tovább ez a sok ember. A rendkívüli szegénység leküzdésének nehézségei nagymértékben csökkentek, és talán a történelem során először van rá esély, hogy fölszámoljuk. A népesség növekedése is megoldódott, egyre kevesebb gyerek születik. A klímaváltozás tekintetében is elkerülhető a legrosszabb. Ehhez arra van szükség, hogy a leggazdagabbak apró lépésekben mihamarabb megoldást találjanak a nyersanyag- és az energiaelhasználásra, hogy aztán osztozhasson ezen a bolygó minden lakója az évszázad végére.

A színház és az ellenséget kreáló Securitate viszonya

Mit jelentett az, ha egy értelmiségit rendszeresen és módszeresen megfigyelt és üldözött a román kommunista politikai rendőrség, a Securitate? Hogyan érintette mindez a megfigyelt személy egész családját, baráti körét? Milyenek voltak a besúgók? A közösségi emlékezetből miként hámozódik ki valakinek, jelen esetben **Kelemen Istvánnak**, a váradi színháztörténet fontos alakjának a pályafutása? Minderről, valamint a hetvenes évek Nagyváradjáról, az akkori színházi életről, a kommunizmusról beszélgetett **Plainer Zsuzsa** kulturális antropológus és **Nagy Mihály Zoltán** történész a *Pece-parti műhely – nemzeti kisebbsé-*

gek a 20. századi Váradon elnevezésű rendezvénysorozat első eseményén.

A *Kelemen István és a Nagyváradai Állami Színház magyar tagozata az állambiztonság dokumentumaiban (1973–1977)* elnevezésű rendezvényen Plainer Zsuzsa a témában végzett kutatásairól beszélt, megosztva jó néhány érdekességet a Szigligeti Színház emeleti páholyelőcsarnokában szép számban összegyűlt közönséggel. A találkónak kettős célja volt. Egyrészt megemlékezni Kelemen Istvánról, a váradi színház egykori irodalmi titkáráról (1961–77), tagozatvezetőjéről (1973–76). Másrészt Kelemen követési dossziéjának ismertetésén keresztül azt igye-

Fotó: Bozsódi-Nagy Orsolya

Plainer Zsuzsa és Nagy Mihály Zoltán

keztek bemutatni, hogyan ellenőrizte a Securitate a váradi teátrum magyar tagozatát a hetvenes években. A „Peceparti műhely” a kolozsvári székhelyű Nemzeti Kisebbségkutató Intézet (hivatalos nevén: az Etnikai Kisebbségek Problémáit Tanulmányozó Intézet) és a Holnap Kulturális Egyesület közös rendezvénysorozata. A színházi beszélgetésre eljött Kelemen István néhány egykori kollégája is, akik még személyes emlékeket őriznek az egykori irodalmi titkárról.

Plainer Zsuzsa elmondta: Fazakas Márta, a Szigligeti Színház jelenlegi irodalmi titkára hívta föl a figyelmét elődjére. A kulturális antropológus arról is szólt: első alkalommal foglalkozott a Securitate irattárából kikerülő dossziéval. Eleinte kicsit tévován mozgott, hiszen életkorából adódóan nincs személyes emléke arról a korszakról. Afelől közelítette meg a témát, hogy az emberek hogyan éltek meg azt az időszakot. A kutatói munka kicsit olyan, mint egy nyomozás, jegyezte meg Zsuzsa. S a kibontakozó történet valóban izgalmas, megdöbbentő, elgondolkodtató.

Kelemen István naplóját is sokat használta a kutakodás során. A Kelemen család ’77-ben települt át Magyarországra – mégpedig kifejezetten a Securitate zaklatásai miatt. Kelemen István még abban az évben elhunyt Debrecenben „Szekusaktája” – amit a Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Tanácstól (CNSAS) lehetett kikérni – az egykori irodalmi titkár követésének története. A naplót és a dossziét összevetve számos érdekes dolog derült ki.

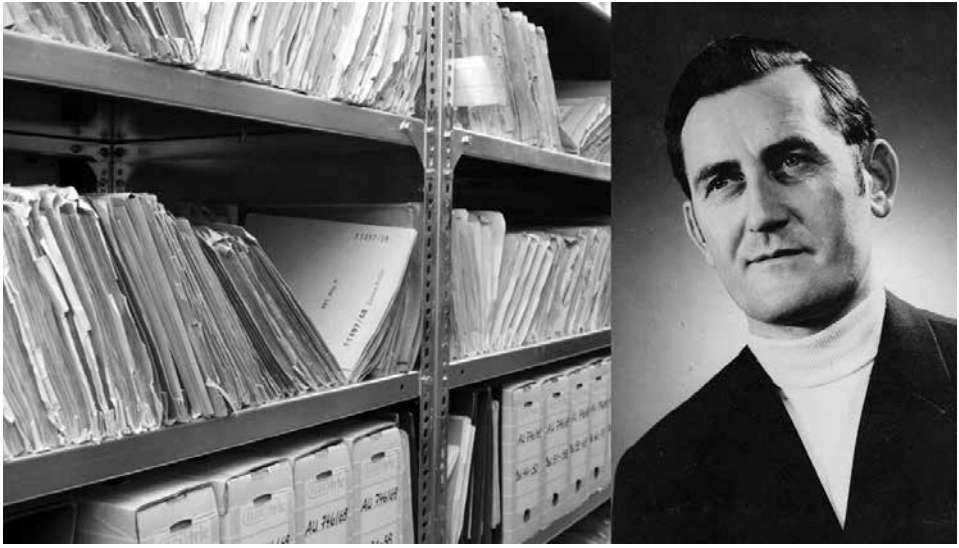
Az ominózus akta személyes megfigyelési dosszié, ami a legszigorúbb

megfigyelést jelenti. Ez több mindentől tevődött össze: ügynöki hálózat telepítése, lehallgatások, követéses megfigyelések. A Securitate mindent bevetett: házkutatástól az autója átkutatásáig a borsi határátkelőnél. Az irodája sem került el a szekusok figyelmét. Kelemen István barátai szintén célkeresztbe kerültek. A színházi rendező Szabó József Ódzsa is egyre fontosabbá vált a Securitate szemében.

Nagyon durva történetek is megestek. Például amikor a hetvenes évek derekán Kelemenék elindultak nyaralni, a borsi átkelőnél megállították őket, elvették tőlük dolgokat, mondván, Kelemen István értékes színházi dokumentumokat készül kicsempészni az országból. És hogy mit találtak? Kelemen István színháztörténettel is foglalkozott. Két füzetben feljegyzések szerepeltek, a színház archívumából szabadon hozzáférhető anyag a 18–19. századi előadásokról. Kelemen doktoriálni akart, igazolása is volt, semmit nem rejtegetett, semmit nem akart „kicsempészni”.

Egy másik durva dolog a valuta-birtoklás vádja. Állítólag négyszáz dollárt birtokolt. Ám csak forintot és koronát találtak, azt is aprópénzben, a gyermekek perselyében. Ennek ellenére Kelemen mégis meghurcolták. Megvoltak a társadalmi következményei az esetnek: megrovás, bírósági ügy stb. Minden érdekelte a szekusokat: milyen képei vannak, miket ír, mit olvas, kitől kap könyvet, kinek ad kölcsön könyvet. Feljegyzéseket, könyveket vittek el tőle.

A Securitate működését jól jellemzi mindez. Kategóriákba rendezett „bűnök”, abszurdításba hajló eredmények, „bizonyítékok”. Minden magyar író na-

cionalista, sovinszta, irredenta volt. A politikai rendőrség munkájának lényege: vegzálás pszichológiai eszközökkel. Ezért az egész familiát zaklatták, feltúrták a könyveiket, feltörték a gyermekek perselyét... Nem csoda, ha Kelemen Istvánnak és családjának elege lett az egészszől, s amint lehetett, áttelepültek Magyarországra.

Plainer Zsuzsa elmondta: magáról a színházi életről jóformán semmi nem derül ki a dossziéból. Kelemen István és Szabó Ódzsa egyik lehallgatott telefonbeszélgetéséről csupán annyit írtak a jelentésben, hogy beszélgettek a színházról. Vagy nem voltak színházi jelentések, vagy eltűntek, vagy nem volt szekus, aki értsen a színházhoz, foglalkozzon vele.

A besúgótípusokról is szót ejtettek. Többféle besúgó jelentett Kelemen Istvánról. Volt román nemzetiségű is közöttük, aki feltehetőleg a színház

adminisztratív személyzetéhez tartozott, és volt néhány magyar is, olyan például, aki a család baráti körébe volt sorolható. Egyes jelentések hihetetlen, abszurd történeteket tartalmaztak, és akadtak olyan besúgók, akik kizárólag csak pozitívumokat, jó dolgokat mondtak Kelemenről.

Szó esett arról is az állambiztonsági iratok kapcsán, hogy miként képezték ki a szekus tiszteket, hogyan konstruálódott meg egy-egy iratcsomó. Nem csupán kategorizálták, hanem meg is teremtették az ellenséget, ellenségképet. A megfigyelt személyek dossziéiból egy alteregó, egy párhuzamos életrajz bontakozik ki. E dokumentumok feltárása mindenesetre közelebb viszi az utókort az igazsághoz. S ez akár néminemű erkölcsi igazságszolgáltatással is felér.

Tóth Hajnal

Valódi drágakő lett Mega 21 rubinja

Feszült várakozást követően 2023. november 29-én végre egy helyi mozi is bemutatta Ciprian Mega *21 de rubini* című filmjét, melynek jelentős részét Nagyváradon forgatták.

Az alkotás nemcsak az ortodox papként is működő író-rendezőnek, hanem a széleskörű váradi publikumnak is a „szerelemgyereke”, hiszen a februári forgatás néhány hétre lázba hozta az egész várost, több száz statisztát mozgató meg, és olyan nemzetközi sztárokat hozott Nagyváradra, mint az amerikai Mickey Rourke, az olasz Elisabetta Pellini vagy a francia Anthony Delon. Az előbemutató minden kétséget eloszlatva igazolta, hogy Ciprian Mega „21 rubinja” nem egy vásári bóvli, hanem valódi drágakő: egy feddhetetlen szakmaiságú, színvonalas szerzői film, amelyet kiváló rendezői és operatőri munka fémjelez, és amely méltán emeli a nemzetközi filmipar porondjára mind a szerzőt, mind a szecessziós pompájában oly sok jelenetben tündöklő Nagyváradot.

A *21 de rubini* profi módon felépített, két történeti síkon párhuzamosan futó román film – izgalmas politikai thriller és kőkemény egyéni dráma, amely olyan aktuális témákat tárgyal, mint a görögkeleti egyházon belüli korrupció, szexuális kilengések, európai integráció vagy épp a szocializmus lélektani és társadalmi hagyatéka a mai

Romániában. A történet központjában a Corina Moise által alakított fiatal ügyésznő, Nina áll, aki csapatával az ortodox egyház legfelsőbb szintjéig terjedő korrupciós hálózat lebuktatásán dolgozik. Amikor fiatalkora ellenére főügyési posztra jelölik, olyan politikai viharba kerül, amelynek nemcsak ő maga, hanem közvetlen környezete is áldozatául eshet. Szélmalomharcában olyan alakokkal ütközik, mint a romániai ortodox pátriárka (szerepében a váradi színész, Șerban Borda), az excentrikus amerikai államtitkár

(megformálója Mickey Rourke), az Európai Bizottság vasakarátú képviselőnöje (Elisabetta Pellini), vagy épp Nina orosz származású szeretője, Yuri (Alain és Nathalie Delon színészek fia, Anthony).

Várad közkedvelt helyei köszönnek vissza a filmvászonról

A film épp a nagyvárad neológ zsinagógában felvett jelenettel indít, melyben Rourke karaktere szónokol. Az operatőr már a kezdetektől többféle képvilággal kínálja meg a nézőt, ügyes vágásokkal váltva a politikai beszédet mutató meleg, statikus képekről a közbeékelt, drámai hatást keltő, kézikamerás felvételekre, melyek éles kontrasztot teremtenek a politikai szereplők csillogó közéleti világa és a rendszerükben szenvedő egyének elszigeteltsége és belső kálváriája között.

A várad látkép jellegzetes helyszínei gyakran megjelennek a filmben – a felújítás előtti Garasos híd, a központi zsinagóga és a Bémer tér, öreg fáival a Sebes-Körös partja, a Fő utca és az Astoria szálló, a Nagysándor utca, a városi kórház kápolnája, valamint közkedvelt éttermek és kávézók köszönnek vissza rendre a mozivászonról. A jelenkorban játszódó jelenetek közé szöve rajzolódik ki ugyanakkor a néző előtt egy régebbi történet, ami már nem nagyvárosi környezetben játszódik, hanem vidéken.

Egybeszótt történeti szálak

A rendező jelzés nélkül vált a múltbeli jelenetekre. A néző csak a rádióban felhangzó hírfoszlányokból

következtetheti ki, hogy a második történeti szál valamikor a kilencvenes évek végén játszódik. Belgrád bombázása, a *Playboy* magazin első romániai számának megjelenése, várakozás II. János Pál pápa bukaresti látogatására és a közlegő napfogyatkozásra az ezredfordulón – ezek a hírfoszlányok szolgálnak támpontként az időszakra, amelyben járunk. Ezt támasztja alá a film képvilága is, amely a múltban játszódó jeleneteknél a '90-es évekre jellemző grízés, kontrasztos képekre vált – a következetes operatőri munkát dicsérve.

A helyszín: Mideni és Zădărniceeni fiktív román falvak, ahol egy egyszerű, munkásosztálybeli családnak súlyos anyagi és erkölcsi megpróbáltatásokon kell keresztülmennie, amikor egyetlen fiukat, Georgét (szerepében az elsőfilmes Mihnea Moldoveanu) csak zsíros kenőpénzek fejében hajlandók felvenni az ortodox papi szemináriumba. Mikor szembesülnek azzal, hogy a tudás nem elegendő a bekerüléshez, és a nagyszülők egész életen át összekuporgatott megtakarítása csupán a legalsó szint megvesztegetéséhez elegendő, ami után a korrupciós hálózatnak számos további szintjén át kell még menniük, olyan morális dilemmákkal szembesülnek, amelyekbe az egész család beleroppan. A kitalált helységek névválasztása nem véletlen. Bár érezhetően valós eseményeket dolgoz fel, a konkrét helyszín nem lényeges a történet szempontjából, hiszen rendszerszintű problémákra hívja fel a figyelmet, amik az egyházban vakon megbízó emberek több generációját is kilátástalanságba taszították, és amelyek bárhol, bármikor megtörténhetnek.

„Az egyetlen ökumenikus érték a pénz”

A film központi szimbóluma a George családjában féltve őrizgetett, 21 rubinkővel ellátott svájci óra. Egy dédapai örökség, amelyet hagyományosan apáról fiúra örökítenek, és amelynek elvesztése a régi értékrend és szellemiség elvesztését is jelképezi a filmben. „Az egyetlen ökumenikus érték a pénz” – jegyzi meg egy adott ponton az egyik hű egyházzsolga, míg egy másik jelenetben egy püspök arra mutat rá nevetve, hogy „az egyházban nincs demokrácia, csak szófogadás” – amely szöges ellentétben áll azokkal a demokratikus változásokkal, amiket a román társadalom és politikum remél a jelenkori szálban az orosz–ukrán háború kapcsán megerősödött amerikai és európai befolyástól.

Öröklődő tragédiák

A korrupció felszámolásán dolgozó ügyésznő egyre szorultabb helyzetbe kerül sorozatos politikai pálfordulások nyomán. Jelentőségteljes az a jelenet, amikor a Mickey Rourke által alakított amerikai államtitkárt egy vadásztúrára viszik, ahol vendéglátói pálinkával itatják, néptáncot járnak vele a tűz körül és báránybőrbe öltöztetik – teljesen átlényegítve az excentrikus karaktert, amely maga is a rendszer részévé válik. A múltbéli és jelenkori történetek számai szövevényes úton egybefonódnak, s mire a film a végéhez közeledik, megvalósul a mély tragédiák továbbörökítése a következő generációkra.

A végkifejlet, bár egy történetet lezár, számos megoldásra váró társadalmi problémát nyitva hagy. Ciprian

Mega rendezőt dicséri, hogy a *21 de rubini* erőteljes képsorai a vetítés végét követően is hosszán elkísérik a nézőt – akit a film hangulata szinte bekebelez.

Bemutatása előtt is pályafutásokat indított be a film

A nagyváradi bemutató utáni közönségtalálkozón a rendező kiemelte: bejárták már a filmmel Konstancát, Brassót, Temesvárt és Jászvásárt, a váradi vetítést viszont mindvégig izgatottan várta, hiszen ez szíve városa, melynek közössége jelentős szerepet vállalt a filmben, ahol körülbelül ezer ember statisztált. Az előbemutaton egyébként a film készítői közül sokan megjelentek, a rendező mellett producerek, színészek és technikusok is. Mint beszámolóikból kiderült, a *21 de rubini* egy bő hatéves projekt volt. A film egyik producere, Laura Mega elmondta, hogy a múltbéli jelenetek forgatását 2017-ben kezdték meg Dobrudzsában, Niculițel és Tulcea településeken, de az első vágással nem voltak elégedettek a készítők. A helyzetet egy új befektető, Silviu Ciobanu csatlakozása mentette meg, aki hozzásegítette a csapatot, hogy a gyenge kezdés után a jelenkori jeleneteket Nagyváradon forgathassák le, és neki köszönhetően sikerült bevonzaniuk a filmbe nemzetközileg elismert sztárokat is. A produkció felfedezettje, a Georget alakító Mihnea Moldoveanu szintén jelen volt a váradi vetítésen. Mindössze 16 éves volt, amikor elnyerte a szerepet és megkezdte a film forgatását. Mindent Mega csapattól tanult meg. Ennek köszönhetően beindult profi színészi karrierje, s azóta több produkcióban is részt tudott ven-

ni, melyek közül a legfajtyosabb talán a tavaly megjelent *Metronom*.

„Az egyház itt van a vetítőtérben”

Mikor a váradi közönségtalálkozón feltették a kérdést a rendezőnek, hogy a filmben megjelenített visszaélések miatt nem hurcolta-e meg őt az egyház, tekintve, hogy maga is pap és a rendszer része, Ciprian Mega a következőt válaszolta: „Az egyház itt van ebben a vetítőtérben, hiszen az egyház a hívekből áll, és ők eljöttek megnézni a filmet.” Mint kifejezte, hisz a filmek azon erejében, hogy képesek tüzet gyújtani az emberi lelkekben, és megmozdíthatnak egy társadalmat. Meglátása szerint fontos volna, hogy az emberek „visszaszerezzék maguknak az egyházat”, amelyet ő maga a nép egyetlen autentikus örökségének tart.

Mindez még inkább dicséri Ciprian Mega szakmaiságát, hiszen a *21 de rubini* magával ragadó és jellegzetesen szerzői film, amely elejétől a végéig a készítője kézjegyét és világlátását hordozza magán, mégsem fogalmaz meg konkrét kritikát, nincs propagandisztikus jellege, és az eseményeket pusztá

Ciprian Mega rendező

önvalójukban mutatja be, szájbarágás nélkül, önálló gondolatokat ébreszt a nézőkben, s egyben rájuk hagyja az ítékezés jogát és felelősségét.

Szombati-Gille Tamás

Gyilkosok klubja

David Fincher legújabb alkotását, *A gyilkos (The Killer)* című filmet, amely az idei Velencei Filmfesztiválon debütált, a szakma elégedetten, de nem kitörő lelkesedéssel fogadta, aminek igencsak egyszerű az oka: ebben az alapanyagban csak annyi van, amennyit a vásznon/képernyőn látunk. Finchertől pedig mindenki és mindig többet akar.

Az amerikai filmes nehéz helyzetbe hozta magát. A három évtizede rendezőként alkotó, korábban reklámokkal és klipekkel sokkoló direktor rögtön pályája első éveiben letett két olyan klasszikust az asztalra, amelyekről kollegáinak többsége álmodni sem mert.

Az *Alien* franchise harmadik részének produkciós rémálmát követően előbb a *Hetedik (Se7en)*, majd néhány

évvel később a *Harcosok klubja (Fight Club)* is ott mutatkozott Fincher neve mellett, és bár későbbi filmjeire is büszke lehet, két kultikus rendezésével saját magának is elképesztően magasra helyezte azt a bizonyos léceket.

A *gyilkost* egy francia képregényből adaptálta a rendezővel a *Hetediken* is együtt dolgozó **Andrew Kevin Walker**, és amikor a néző már régen megcsömörlött a képregényfilmekről, egészen biztosan nem **Matz** és **Luc Jacamon** azonos című művének izgalmas megfilmesítésére gondol.

A *gyilkos* című film története zavarbaejtően egyszerű: aki látott már legalább egy, David Fincher által rendezett filmet, az legelőször egyértelműen megdöbben a rendezőre jellemző stílusjegyek hiányától, az új film mentes a nagy csavaroktól, ezzel ellentétben egyszerű, sallangmentes és lineáris a történetmesélése.

Rögtön beleszöppenünk a történetekbe, a film elején semmi használati utasítást nem kapunk. Névtelen hősünket ismerhetjük meg munkája végzése közben a film vitathatatlanul legjobban sikerült első, nagyjából tizenöt percében, mindezt a gyilkos monologizálásának segítségével. Megismerhetjük a tökéletes gyilkos mibenlétét, illetve azt, hogy a **Michael Fassbender** által megformált címszereplőnk milyen fontos életfilozófiákra fűzte fel életét, életvitelét, munkáját.

Mindezek mantrázása („Készülj fel, ne improvizálj. Ne mutass empátiát, az empátia gyengeség. Csak azt a csatát

vívd meg, amiért megfizetnek. Tartsd magad a tervhez.”) nemcsak addig tart, amíg elköveti pályafutása első hibáját, és elvétí célpontját, hanem akkor is folytatja, mikor a megbízói után ered, hogy bosszút álljon. Ugyanis akik felbérelték, megtorolják hőszünk hibáját, de mivel őt nem tudják eltenni láb alól, barátónőjén állnak bosszút. Gyilkosunk reakciója minderre egy olyan lavinát indít el, melynek következtében minden szabályát egymás után fel kell rúgnia.

A monologizálás visszatérő motívum Finchernél. Talán a legjobban a *Harcosok klubja* szintén névtelen főhősével lehet *A gyilkos* karakterét párhuzamba vonni. A párhuzam nem csak ebben áll, ugyanis mindkét filmben reflektál a hős a jelenkor társadalmi problémáira, fogyasztási szokásaira.

Létezik több, *Fincher*en kívüli párhuzam is a mozgókép világából, mely-

lyel párhuzamba lehet állítani *A gyilkos* hősét: ilyen Jean-Pierre Melville *A szamurája* 1967-ből, s benne az *Alain Delon* által megformált szótlan bérgyilkos, illetve Jim Jarmusch 1999-es *Szellemkutyájának* hőse, aki szamurájoktól kölcsönzött életvitelével neveli galambjait és áll ki megmentője mellett akár élete árán is.

A sorozatgyilkos, bérgyilkos vagy egyszerű gyilkos kultusza mindig is érdekelte az embereket, a nézőt, olvasót, mert egy olyan ember fejébe láthat bele, vagy nyerhet betekintést az életébe, aki embertelen dolgokat csinál, s próbálja mindezt megérteni. David Fincher pedig visszatért ahhoz a műfajhoz (előző rendezése, a *Mank* egybehangzó vélemények szerint egy kisiklás volt az addigi pályáján), amihez ért és jól áll neki.

Lencar Péter

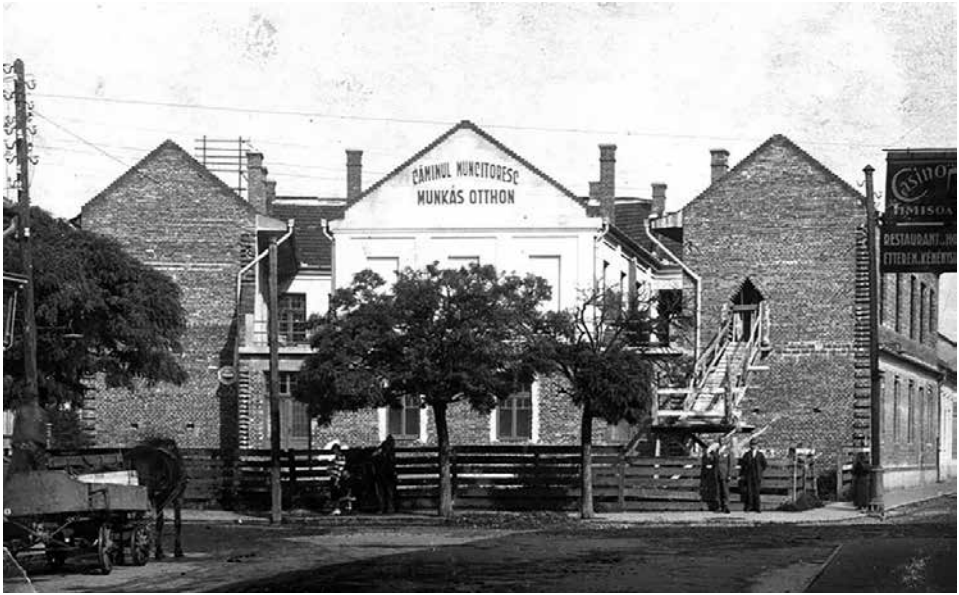
Adalékok a nagyváradi Munkásotthon történetéhez

Viszontagságos története van a váradi Munkásotthonnak, amiből most egy kellemetlen epizódot ragadunk ki, ami a múlt század húszas éveinek vége felé, pontosabban 1927 őszén történt.

A nagyváradi Munkásotthon egyszerű, dísztelen épülettömb, ami három utcára néz. A belvároshoz közel, a Szigligeti–Szent János–Török Ignác utcák torkolatában található épületet a város munkásságának adományából építették a 19. század húszas éveiben. Négyezer munkás (valamennyien különbözőféle szakszervezeteknek voltak a tagjai) építette falait, sokszor az éhes szájuktól megvont lejekből. Minden második héten egy napi keresetüket adták le, hogy 1924-re felépüljön a stílustalan, építészeti díszektől mentes épület, ami a munkásság szemében a szolidaritás szimbóluma lett. Ezt az épületet záratta be minden indoklás nélkül 1928-ban egy januári napon a hatóság, és kinevezte tanoncotthonnak. Négyezer ember tulajdonát vették el egy pillanat alatt, azt a házat, amely a nagyváradi munkásság gazdasági szakszervezeteinek adott otthont.

Az akkori idők tanúi szerint az épületben nem folyt sem italozás, sem politizálás, oda inkább ügyes-bajos dolgaikat megbeszélni vagy olvasni, művelődni jártak be az emberek.

Önképzőköröket alapítottak a betűre, műveltségre éhes munkások. Nem ez volt az első eset, hogy a munkásokat a hatalom kiebrudalta „otthonából”, ami a Munkásotthon megépítéséig mindig csak ideiglenes volt. Mindjárt az impériumváltás után kidobták őket az addig használt helyiségből, és a volt szabadkőműves páholy épületében kaptak helyet (a nagyváradi László király szabadkőműves páholy Rulikowski úti páholyháza), de amikor ez az épület a város tulajdonába került, innen is menniük kellett. Azért, hogy az adminisztratív munkákat elvégezhesék, kávéházak kisebb helyiségeiben húzódtak meg a szakcsoportok. Ezeken a helyeken tartották meg az értekezleteket és itt történtek meg a befizetések is. Az 1923-as évben a munkaügyi inspektor felszólította a vezetőket, hogy állítsák fel a helyi csoportokat. Miután ez megtörtént, a szakcsoportok az építőmunkások szakszervezetével együtt beköltöztek egy Szacsvey utcai felújított épületbe. Ez a helyiség túlzásfolt volt, ezért a vezetők a munkásokkal való egyeztetések után elhatározták egy nagy, minden igényt kielégítő székház építését. Ingyen telket azonban nem kaptak, pedig az 1920. szeptember 5-én született Trancu-Iași-féle törvény értelmében minden városnak kötelessége

lett volna ingyen telket biztosítani a felépítendő munkásotthonok számára, és azok felépítését is messzemenően támogatniuk kellett volna. Ezt azonban a nagyvárad hatóságok nem vették komolyan, és a munkásság itt semmilyen támogatást nem kapott.

A munkások azonban komolyan gondolták az otthon építését, és 138 ezer lejért megvásárolták a bevezetőben említett három utca kereszteződésében lévő üres telket. Ez a pénz úgy gyűlt össze, hogy a város munkássága hetenként befizette kétórás munkabérért a szakszervezeti pénztárba. A korabeli sajtó szerint ez az összeg is kevés volt, de a munkások nem hátráltak meg, és fejenkénti ötszáz lejes kölcsönt szavaztak meg. Így kezdődött meg a munkásotthon építkezése, ami az idők során úgy haladt, ahogy az anyagi lehetőségek megengedték. Az 1925-ös év nyarán félig elkészült az épület, és már beköltözött a pincérek és a vasmunkások csoportja. Ugyanez év telén beköltözött az összes szakma

képviselője, végül 1926 januárjában megtartották az avatóünnepséget. Ezen a napon jelen volt a város szinte teljes vezetése. Ünnepi beszédet mondott a prefektus, a vezérkari ezredes és a rendőrprefektus is. Egy tudósító szerint „megható ünnepség volt, aki ott volt ezen a megnyitó gyűlésen, annak alkalma volt meghatódnia azon, hogy mire képes az emberi szolidaritás”.

Bár az építkezés korántsem volt befejezve, a megnyitó napjáig négy és fél millió lejt gyűjtöttek és költöttek el a munkások. Tehát nyilvánvaló volt, hogy a ,20-as évek hatóságai nemcsak hogy nem respektálták a munkások áldozatkészségét és szolidaritását, de egyenesen semmibe vették azok érületét, amikor 1927. szeptember 17-én megjelentek Bunescu rendőrprefektus vezetésével és lezárták, majd lepecsételték az otthon ajtajait, azzal az indokkal, hogy az épületet elrekvirálják és átadják azt a tanoncokat képző intézménynek. Megjegyzendő, hogy esetleges jogos retorziókról szó sem le-

hetett, hiszen sem az otthon ellen, sem pedig az épületben dolgozó tizenkét szakszervezet ellen semmiféle eljárás nem volt akkoriban folyamatban. Ezek mind önálló jogi személyiségek voltak. A munkásság vezetői a szakszervezetek részéről természetesen megpróbálták magasabb helyeken interveniálni, de sajnálkozó frázisokon és vállvonogatáson kívül egyetlen konkrét ígéretet sem kaptak. Az sovány vigasz volt, hogy Bunescu rendőrprefektus intézkedését magas állású személyek, közöttük maga Horváth rendőr-igazgató is (aki Bunescu prefektus rendeletét parancs szerint végrehajtotta), vagyis az munkásotthonnak tanoncotthon céljaira való elrekvirálását törvénytelennek minősítette. A belügyminisztériumból azzal az ígérettel küldték el a szakszervezetek állította küldöttséget, hogy menjenek nyugodtan haza, mert mire otthon lesznek, már a rendőrprefektus kezében lesz a Munkásotthon visszaszolgáltatásának parancsa.

Mi sem jellemzőbb a korabeli Romániára, hogy a belügyminisztérium-

ban becsapták a váradiakat. A delegáció tagjai itthon elmondták, hogy maga Tătărescu államtitkár fogalmazott meg előttük egy táviratot Bunescu rendőrprefektusnak, amit aztán valószínűleg az íróasztala fiókjában felejtett. A bukaresti úttal csak azt érték el, hogy Bunescu felelősségre vonta a küldöttség tagjait azzal, hogy miként merészeltek ellene vádaskodni a fővárosban. A munkástanács követelte, hogy Bunescu küldje fel Bukarestbe az indoklást, aminek alapján az elkobzás megtörtént. Valami lehetett az ügyben, ami miatt a rendőrprefektust lemondatták, mert kitudódott, hogy lemondatása előtt 24 órával végül csak elküldte az állítólagos terhelő adatokat a minisztériumba. Aztán kiderült, hogy a mondvacsinált „bűn”, ami miatt Bunescu megorrolt, egy festmény volt, amin egy munkás épp a napba néz. Ez a kép azonban már a megnyitás óta ott lógott az egyik falon, és addig senkinek nem szúrta szemet.

Természetesen az épületet újra megnyitották, és a szakszervezetek újra elfoglalták a helyiségeket. Mindezekből

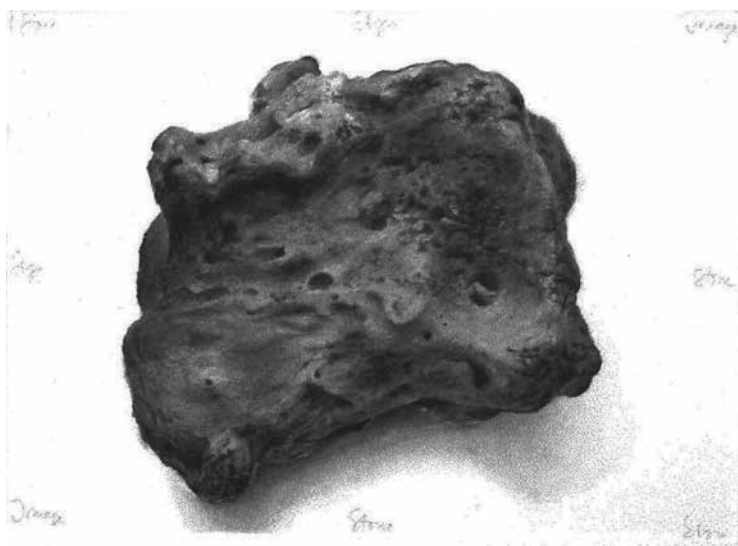

kiderül tehát, hogy a bezárás teljes mértékben jogtalan volt, és talán kicsit a hatalom is beijedt, miután a nagyváradi munkásság ezen ügyét az ország munkássága is magáénak érezte, és ezt ki is nyilvánította. Ezért a kormány, hogy az akkori Európának jó képet mutasson a romániai munkásság helyzetének „nagyyszerűségéről” vagy legalábbis kielégítő helyzetéről, a nagyváradi Munkásotthonról fotókat

készíttetett, és az egyik miniszter úgy mutatta be Genfben egy bizottság előtt, mintha azt az állam építtette volna saját költségén a munkásoknak.

A volt nagyváradi munkásotthon épülete a szocializmus éveiben mint Építők Klubja működött, napjainkban egy bukaresti építőipari magánvállalat „erdélyi székhelye”.

Farkas László

Sok az erőszakos tett

Bár a közbeszéd szerint nem férfi az, aki megüt egy nőt vagy akár gyermeket, a számok mást mutatnak: az elmúlt években nőtt a nők és kiskorúak ellen elkövetett erőszakos tettek száma Romániában. Szomorú statisztikánk elkészítéséhez a nők jogait képviselő bukaresti Filia Központ idei jelentését és a Román Rendőrség adatait is felhasználtuk.

Lapunkban már olvashattak a magyarul is elérhető és működő Bright Sky RO alkalmazásról, melyet a rendőrség a Vodafone Alapítvánnyal és a Necuvinte Egyesülettel, valamint Code for Romania Egyesülettel közösen fejlesztett ki. A 2020 óta ingyenesen letölthető, magyar, román és angol nyelven elérhető mobilalkalmazás időjárásipnappal látszik, belőle azonban elérhető szükség esetén a 112-es sürgősségi hívószám is, illetve azt is megtudhatjuk, hogyan nyújthatunk segítséget valaki másnak. A három éve elérhető alkalmazást eddig több mint 92 ezerszer nyitották meg, 13 ezer készülékre töltötték le, tavaly novemberben kilenczernél több aktív felhasználója volt. A bright-sky.org honlap is működik már, ezen szintén tájékozódhatunk magyar nyelven, és egy egyszerű kereséssel azt is megtudhatjuk, hogy településünkön kihez fordulhatunk segítségért. Az oldalon azt is megtudhatják, igazak-e vagy hamisak-e azok a mítoszok, amelyek a családon belüli erőszakot övezik, például az, hogy a jó anyagi helyzetben élő párok tagjai között nem fordulhat elő bántalmazás, vagy hogy a terhes

nőket egész biztosan csak és kizárólag övja-e férje, partnere.

Egyre több a bántalmazott

Ami a statisztikát illeti: 2023 első tíz hónapjában közel kétezer figyelemfelkeltő akciót tartottak a rendőrök országszerte, ezeken több int 87 ezer felnőtt és 29 600 kiskorú vett részt – áll a rendőrség honlapján. Ami pedig ilyenkor fontos: sose felejtjük el, hogy a számok mögött élő emberek s az ő történeteik vannak. Ezek a történetek pedig nagyon sokszor szólnak a fizikai bántalmazásról vagy éppen szexuális erőszakról, mint az a Filia közérdekű adatigényléssel kikért, majd feldolgozott adataiból kiderül. Ezekkel a 2020–2022 közötti időszakot vizsgálták.

A jelentés szerint 2020-ban 53 978 esetben léptek közbe a rendőrök családon belüli erőszak miatt, az esetek 87%-ban a 112-es sürgősségi számon kapták a hívást. Bár 14 375 esetben állapították meg, hogy az áldozat jelentős veszélyben van, 8393 alkalommal (az esetek 58%-a) állítottak ki ideiglenes távolságtartási végzést – a többi esetben maguk a bántalmazottak utasították el ezt.

A következő évben, 2021-ben 66 398 esetben riasztották a rendőrséget családon belüli erőszak miatt, ez 23%-os növekedés. Jelentős veszélyt 18 309 alkalommal, az esetek több mint negyedében (26%) állapították meg, és 11 047 ideiglenes távolságtartási végzést állítottak ki (az esetek 60%-a). Az

Egy képernyőkép a Bright Side Ro alkalmazásból

esetek száma jelentősen nőtt 2022-ben is, akkor 90 174 alkalommal hívták ki a rendőröket, ideiglenes távolságtartási végzést ellenben csak 12 972 alkalommal bocsátottak ki. A csökkenő arányok a jelentés szerint azt jelzik, hogy az áldozatok nem bíznak az ideiglenes távolságtartási végzés hatásosságában.

Élő előítéletek

Bár a családon belüli erőszakos esetek száma egyre nőtt, évről évre kevesebb alkalommal hívták a rendőrök az úgynevezett mobil csapatokat. 2020-ban 423-szor, 2021-ben 391-szer, míg 2022-ben 341-szer. Ezeknek az egysé-

geknek a tagjai szociális asszisztenciát kellene nyújtsanak az áldozatnak vagy akár az bántalmazónak (például eltávolítják a közös lakásból, de nincs hova mennie). Bár a *Hivatalos Közlönyben* 2019. január 6-án megjelentek szerint a megyei és helyi önkormányzatoknak létre kell hozniuk ezeket a csapatokat, a tapasztalat azt mutatja, hogy ezek megléte sok helyen csak formális, nincs sem pénz, sem szándék arra, hogy közbelépjenek a sürgős esetekben, sőt, a szükséges felkészültségük is hiányzik... Ha ez nem lenne elég gond, az áldozatoknak sok esetben a hatóságok képviselőinek előítéleteivel is szembesülniük kell, főleg ha mélyszegénységben vagy fogyatékkal élnek, és/vagy a roma közösség tagjai. A jelentésben kitérnek arra is, hogy az esetek egy része nem is kerül a hatóságok elé.

„Megússem vagy ne üssem?”

„Megússem vagy ne üssem / ezen tűnődtem / egy nagy pofon / nem old meg semmit sem” – valószínűleg sokan éneklük ma is akár házibulikban a Bikini együttes dalát, s remélhetőleg azok vannak többen, akikben ez a kérdés a való életben sosem merül fel. Az adatok (bár ezeket 2018-tól jegyzik, az egyszerűség kedvéért itt is a 2020–2022-es időszakot nézzük) sajnos ismét mást mutatnak. Míg a 2020-ban 26 809 alkalommal jelentettek a rendőrségen ütést vagy más erőszakos cselekedetet, 2021-ben 29 951 esetben, 2022-ben pedig 34 368 alkalommal. Nemi erőszak áldozatává is minden évben többen válnak (226, 232, 275), évről évre nő a fenyegetések száma is (4023, 5408, 6601), zaklatást is egyre többen jelentenek (268, 392, 390), s az

ideiglenes és állandó távolságtartási végzést is egyre többen szegik meg (ideiglenes: 479, 662, 856 és állandó: 2477, 2870, 3440). A jelentésben megjegyzik, hogy bár az áldozatok valós számát így sem ismerjük, jó jel az, hogy egyre többen jelentik ezeket az eseteket, s ebben feltehetően az egyre szélesebb körű tájékoztatás is szerepet játszik. Elgondolkodtató adat az is, hogy 2021-ben 2658 esetben jelen-

tettek kiskorúval folytatott szexuális kapcsolatot, és 164 esetben családtag volt az elkövető. Abban az évben 1599 áldozat volt 13–15 év közötti, és 183 gyermek 13 évesnél fiatalabb. A 2022-es romániai adatok: 3097 kiskorúval folytatott nemi aktus, 1867 áldozat volt 13–15 év közötti, és 157 gyermek 13 évesnél fiatalabb.

Fried Noémi Lujza

Felhívás

DR. KÁROLY JÓZSEF IRÉNEUSZ MŰVELŐDÉSI VETÉLKEDŐ

A Sapientia Varadiensis Alapítvány első alkalommal hirdeti meg a **dr. Károly József Iréneusz (1854–1929) művelődési vetélkedőt az online térben.**

Szervezők: Nagyvárad Sapientia Varadiensis Alapítvány, Nagyvárad Mihai Eminescu Főgimnázium, Nagyvárad Ady Endre Gimnázium.

A vetélkedő célja: Károly József Iréneusz, premontrei kanonok, ta-

nár, tudós, fizikus és jeles közéleti személyiség életének és tevékenységének felidézése, tudományos jelentőségének méltatása

Jellege: egyéni verseny. A verseny online formában kerül megrendezésre, részvételi díj nincs.

A versenyben **részt vehetnek** Bihar megye és Nagyvárad magyar tannyelvű középiskoláinak 9–11. osztályos tanulói.

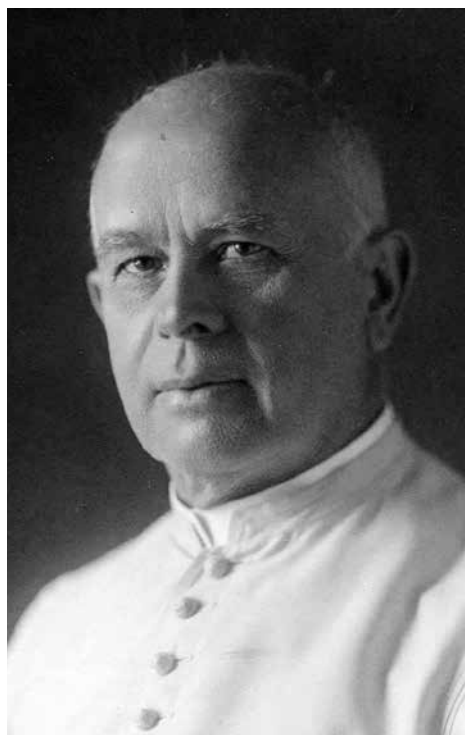
A vetélkedő menete

Jelentkezni az űrlap kitöltésével lehet. A nevezési határidő: **2024. január 25., 16 óra.** A verseny részletei és a regisztrációs űrlap elérhetők a következő címen: **<https://sites.google.com/eminescu.rdsor.ro/ireneusz>**

Feladat: A versenyzők készítsenek egy riportot, esszét, írást, a következő címmel: **Egy kis séta Károly József Iréneusz tanár úrral, az 1900-as évek elején Nagyváradon.**

Az egyéni munkán alapuló pályamunkát is a fenti címre kell feltölteni külön a feladatfeltöltési űrlapon, legkésőbb **2024. február 15-én 16 óráig.**

A verseny szakmai szervezését és a diákok munkájának értékelését egyetemi oktatókból és középiskolai tanárokból álló **Versenybizottság** végzi.

Értékelés és eredmények

A feladatokat a zsűri 1–20 pont között értékeli és ez alapján sorrendet alakít ki, egyenlő pontszám esetén a döntő az eredetiség. Az eredményeket **2024. március 4-én 14** órakor tesszük közzé a weboldalon, a pontos végső sorrend alapján.

Díjazás: A díjkiosztásra 2024. március elején kerül sor. Az első 5 tanuló emléklapot, az első három helyezett pedig könyvjutalmat kap.

Szervezőbizottság

Fleisz Judit ny. tanár – Sapientia Varadiensis Alapítvány

Ágoston Emese tanár, aligazgató – Mihai Eminescu Főgimnázium

Apáti Timea tanár – Ady Endre Gimnázium

Nagy István tanár – Mihai Eminescu Főgimnázium

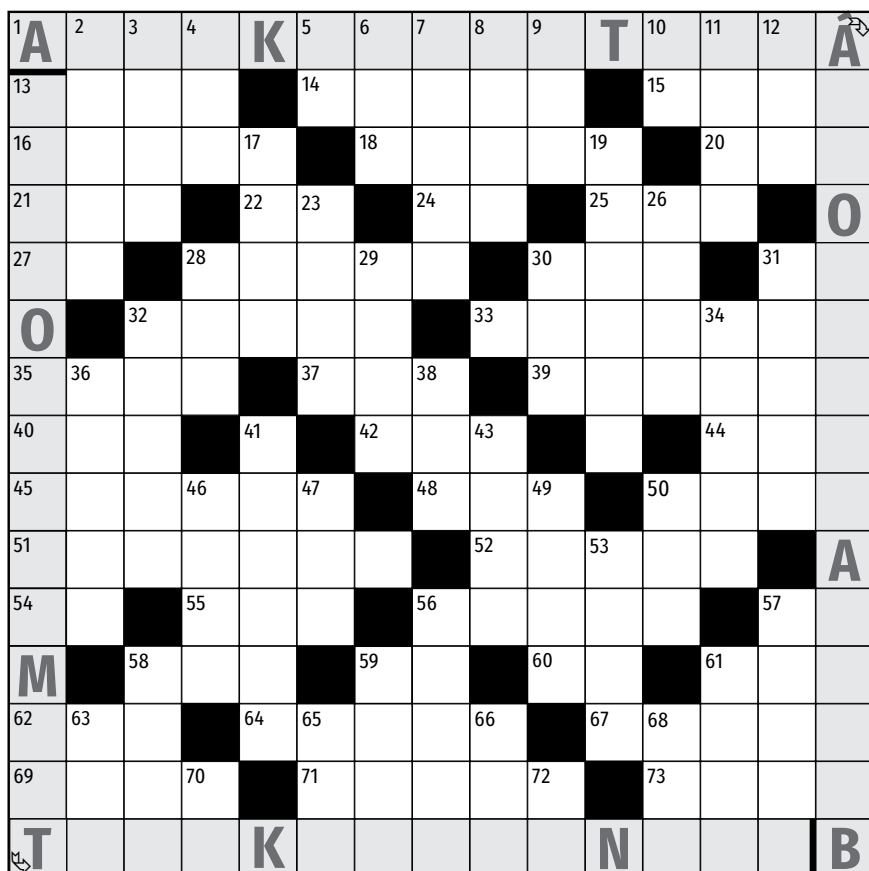
Dr. Fleisz János egyetemi tanár, elnök – Sapientia Varadiensis Alapítvány

Karinthy Frigyes gondolata

Karinthy Frigyes (1887–1938) jeles író, költő, műfordító, eszperantista, az ő műveiben kapott igazi irodalmi rangot a humor. Az ő egyik gondolatát idézzük a rejtvényben a **vízszintes 1.** és a **függőleges 13.** alatt.

VÍZSZINTES: 13. Hideg szél az Adriai-tengeren. 14. Bőr átalvető. 15. Fanyar gyümölcs 16. Török szultáni rendelet. 18. Háborgat. 20. A hét

vezér egyike. 21. A buddhizmus ága (főként Japánban). 22. Buda része! 24. Félkész! 25. Az a másik. 27. Temes határai! 28. Kíváncsi. 30. Török tisztigrang 31. Középen lakkoz! 32. ... Marcell, híres építész (1868–1944) 33. Kegyetlen uralkodó. 35. Beethoven 5. szimfóniájának másik neve. 37. Ókori görög törzs. 39. Emelőszerkezet – névelővel. 40. Becézett Imre. 42. A Tisza mellékfolyója 44. Vízben élő állat. 45.

Románia DNY-i megyéjébe való. **48.** ..., -tól. **50.** Az udvaron. **51.** A nap is ez. **52.** Változatlanul újra leír. **54.** Kicsinyítő képző. **55.** Ez a „hal” nem hal. **56.** Francia író, filozófus (Albert, 1913–1960). **57.** Kilogramm. **58.** Kés fontos része. **59.** Kiejtett betű. **60.** Ezüst vegyjele. **61.** D. E. Y. **62.** Ruhadarab. **64.** Francia zeneszerző, a Bolero szerzője. **67.** Clunyi bencés apát. **69.** Fájdalmat fejez ki. **71.** Elakad. **73.** Kisebb földhányás.

női név. **47.** Iskola diáknyelven. **49.** A teve rokona. **50.** Állatövi jegy. **53.** Színházi alkalmazott. **56.** Egykori varadi színész (Sándor). **57.** Méteráru, szövet. **58.** A Föld eltérő éghajlatú zónája. **59.** Vizen halad. **61.** Sütemény jelzője lehet. **63.** Részben kanyarog. **65.** ... poetica **66.** Tűzhely sütője **68.** Római számok, összegük 1100. **70.** Gallium vegyjele. **72.** Ellenben.

Barabás Zsuzsa

FÜGGŐLEGES: **2.** Tisztesség, becsület (rég). **3.** Radioaktív vegyi elem. **4.** Ústí ... Labem – Elba melletti város. **5.** Részben mai. **6.** Elme. **7.** Szaktárs. **8.** Frissítő ital. **9.** Egykori vár romja, Felsőcernáton közelében található. **10.** Vércsoport. **11.** Donizetti operája. **12.** Traktálni kezd! **17.** Sajtjáról híres holland város. **19.** Tapadó állományú. **23.** Pozitív elektród. **26.** A vörös bolygó. **28.** A juh hímje. **29.** Fémszál. **30.** Hasad a közepén. **31.** Leonyid ... (1924–1982) világhírű ukrán hegedűművész. **32.** Bűnügyi regény. **34.** Semmi (latin). **36.** Elismert magyar zenekar. **38.** Nagyon csúnya. **41.** Egyfűlű edény. **43.** Európai főváros. **46.** Ritka

A helyes megfejtést beküldők között 3 hónapos *Várad*-előfizetést sorsolunk ki! A megfejtést postán vagy e-mailben juttathatják el szerkesztőségünk címére: *Várad* folyóirat, 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; varadszerkesztoseg@gmail.com. Kérjük, tüntessék fel a nevüket és a pontos lakcímüket! Beküldési határidő: január 31.

Decembéri rejtvényünk (*Kundera véleménye*) helyes megfejtése: „A magányra nem az ellenségei ítélik az embert, hanem a barátai.” Háromhavi előfizetést nyert: **OLÁH ENIKŐ** (Micske).

FIZESSEN ELŐ FOLYÓIRATUNKRA!

A *VÁRAD* előfizetési díja: 3 hónapra 25 lej, 6 hónapra 50 lej, 1 évre 100 lej. A lap előfizethető a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár pénztárában készpénzzel vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal) az „Abonament *Várad*” megjegyzésnek a feltüntetésével: Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” Oradea; CUI 4687188; Cod IBAN: RO66TREZ07621G330800XXXX, Trezoreria Oradea. Az előfizetők a lapot postán kapják meg, ezért kérjük, a nevet és a pontos lakcímet tudassák szerkesztőségünkkel személyesen, telefonon vagy elektronikus postán a következő elérhetőségeken: Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó; telefon: 0259/431–257, 116-os mellék; 0771/269–647; postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; e-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihar@yahoo.com.

Lapszámunk szerzői

BERTHA ZOLTÁN (1955, Szentes)

József Attila- és Arany János-díjas magyar irodalomtörténész, kritikus, Debrecenben él, a Károli Gáspár Református Egyetem ny. docense. Számos tanulmánykötete és monográfiája a határon túli, főként az erdélyi magyar irodalommal foglalkozik. Legutóbbi kötete: *Nemzet a csillagokban* (2016).

FARKAS ARNOLD LEVENTE (1979,

Nagyvárad) költő, általános iskolai tanár, a Szentendrei-szigeten él. Három kötete jelent meg: *A másik Júdás* (2013), *Anyám teste* (2015), *Brácsahúr* (2022).

FERENCZFI JÁNOS (1967,

Vásárosnamény) költő, író, szerkesztő, kereskedelmi, értékesítési munkából él Magyarországon. Rádióknak irodalmi műsorokat készít, *A Hetedik* c. online folyóirat alapítója (2016). Írt drámát, színpadi adaptációt, értekezéseket, verseket, regénye *A megvetettek napja* (Litera-Túra Kiadó, 2022).

HARAJI ADALBERT (1963, Csíkszereda)

szociológus, gitáros, Nagyváradon él, ahol főállásban a bábszínház hangmestere. A Partiumi Keresztény Egyetemen diplomázott és mesterizett, több felsőfokú tanintézet és alapítvány munkatársa.

JEJSÓ ÁKOS (1965, Budapest) író, tanár,

újságíró, jelenleg az MTVA munkatársa, Monoron lakik. Legutóbbi kötetei: *Megyek túlra* (regény, 2017), *Vörös mágus* (regény, 2019), *Mécses a ködben* (regény, 2021).

LIPCSEI MÁRTA (1943, Nagyvárad)

költő, író, tanár, szülővárosában él. A kolozsvári BBTE-n fizika-kémia szakot végzett, nyugdíjazásáig a baragáni Feteștiben, a székelyföldi Csíkszeredában és Váradon tanított. A Várad folyóirat egyik alapítója és egykori szerkesztője. Tizenhat könyve jelent meg, a legutóbbi 2023-ban adta ki a budapesti Hungarovox *Improvizáció* címmel.

LŐRINCZ GYÖRGY (1946, Kápol-

násfalu) író, újságíró, esszéista és a szociográfiai publicisztika művelője. Székelyudvarhelyen él, ahol az irodalmi, zenei, képzőművészeti életet szervezte évtizedeken át, megalapítva 1995-ben az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítványt. Kéttucatnyi könyve jelent meg az évek során, legutóbb a *Ma éjjel eljövök érted* (Magyar Napló, Budapest, 2021) című prózakötet.

PINTYE LÁSZLÓ (1981, Szatmárnémeti)

biztonsági őrként és sofőrként dolgozik, tanulmányait szülővárosában végezte turisztikai szakon. Költeményei eddig a *Tükör előtt* (2002) című helyi antológiában jelentek meg, rendszeresen tesz közzé versei mellett prózai írásokat is különböző irodalmi oldalakon.

SZTASKÓ RICHARD (1987, Budapest)

magyar-kommunikáció szakos tanárként végzett az Eszterházy Károly Főiskolán, drámatanárként a Károli Gáspár Egyetemen. Egy budapesti gimnáziumban tanít. Novellái rendszeresen jelennek meg szépirodalmi folyóiratokban.

VARGA MELINDA (1984, Gyergyó-

szentmiklós) József Attila-díjas magyar költő, szerkesztő. Újságírást tanult Kolozsváron, több redakcióban dolgozott és több alkotói ösztöndíjat nyert el. Kilenc verseskötete jelent, a legutóbbi 2023-ban, egy magyar-német nyelvű válogatás az erotikus műveiből.

WESSELY GÁBOR (1957, Szolnok), író,

újságíró, Tolnán él, már nyugdíjas. 23 kötete jelent meg (versek, kisprózák, naplók, válogatott cikkek). Napi-, heti- és havilapokban mintegy ötezer cikke látott napvilágot.

RÉGEN ÉS MOST ● A régi képeslapon az Osztrák–Magyar Bank székházát látjuk, egy 1912 körül készült felvételen, a már kialakított Széchenyi térrrel, két konflissal, hajtókkal és a régi Széchenyi Szálló épületével. A napjainkban készült fotón ugyanaz az épület látható, 110 évvel később, a kép bal oldalán, a lebontott ház helyén egy lakótömbbel és sok autóval. Az épület napjainkban a Román Nemzeti Bank Bihar megyei kirendeltségének székhelye.

Kép és szöveg: Farkas László

Ára 10 lej